

FLORIN DRĂSOVEAN
DUMITRU ȚICU MARIUS MUNTEAN

HODONI

locurile neolitice și
necropola medievală timpurie

REȘITA 1996

<https://biblioteca-digitala.ro>

FLORIN DRAȘOVEAN

MARIUS MUNTEAN

DUMITRU ȚEICU

HODONI

**Späte neolithische Siedlungen und das
frühmittelalterliche Gräberfeld**

REȘIȚA, 1996

FLORIN DRAȘOVEAN

MARIUS MUNTEAN

DUMITRU ȚEICU

HODONI

**Locuirile neolitice târzii și necropola
medievală timpurie**

REȘIȚA, 1996

EDITOR

MUZEUL DE ISTORIE AL JUDEȚULUI CARAȘ-SEVERIN
REȘIȚA

ISBN 973 — 97757 — 1 — 3

Desene:

MARIA GYÖMBÉR
SILVIU SAFTU

Tiparul executat sub cda 368/1995 la Imprimeria de Vest R.A., Oradea

---

CUPRINS

I. Introducere (Fl. Drașovean)	7
1. Cadru geografic	7
2. Istoricul cercetărilor	7
3. Stratigrafia	10
II. Locuirea vinciană (Fl. Drașovean)	12
1. Complexele de locuit	12
2. Unelte și arme	13
3. Ceramica	15
4. Plastica în lut	20
5. Încadrarea culturală și cronologică. Concluzii	20
III. Locuirea Tisa (Fl. Drașovean)	24
1. Complexele de locuit	24
2. Unelte	29
3. Ceramica	30
4. Plastica	32
5. Încadrarea culturală și cronologică. Concluzii	33
IV. Necropola din secolul al XI-lea de la Hodoni (D. Țeicu)	34
V. Studiul antropologic din necropola feudală-timpurie de la Hodoni (M. Mun- tean)	43
Lista prescurtărilor bibliografice	55
Abrevieri bibliografice periodice	62
Rezumat	63
Planșele I—LXIX	79

I. INTRODUCERE

1. Cadrul geografic

Locuirile neolitice și feudală timpurie, ca și necropola de înhumăție din secolul al XI-lea sunt situate la cca 200 m sud est de satul Hodoni, în locul numit de localnici „Pocioroane“.

Din punct de vedere geomorfologic, zona în care este amplasată localitatea Hodoni este o câmpie înaltă formată prin colmatarea lacului panonic. În adâncime, predomină depozitele loessoide și nisipul fin, prăfos, peste care s-a format un strat de cernoziom, care, datorită nivelului relativ scăzut al pânzei freatice, a cunoscut diferite grade de levigare (UNGUREANU 1976 124 și urm.). În valea pârâului Iericici ca de altfel în toate văile din zona de câmpie înaltă a Vingăi, se întâlnesc solurile aluviale, caracterizate printr-un stadiu incipient de solificare.

Această câmpie înaltă este străbătută de o serie de văi adânci în care astăzi curg pârâiașe, cu debit variabil, ca: Pământ Alb, Sicso, Iericici, Caran, ș.a. Pe malul acestora cercetările de teren au identificat o serie întreagă de așezare preistorice, daco-romane, prefeudale și medievale timpurii, fiind preferate, datorită condițiilor pedo-climatice, de flora și fauna, văile acestor cursuri de apă.

Locuirile neolitice de la Hodoni din punctul „Picioroane“ se află pe o astfel de terasă care mărginește spre dreapta valea pârâului Iericici. Altitudinea maximă a platoului terasei se ridică la 100 m față de nivelul mării, locuirea fiind situată la 45° 54' lat. nordică și 21° 6' long. estică.

2. Istoricul cercetărilor

Localitatea Hodoni, atestată documentar în secolul al XV-lea, este situată într-o zonă care în zilele noastre este dens populată. Pe teritoriul cadastral al comunei Satchinez, de care aparține administrativ satul Hodoni, cercetările de teren au condus la descoperirea a 58 de locuri omenești care se eșalonează din neolitic și până în evul mediu timpuriu.

Pe teritoriul satului Hodoni au fost descoperite până în prezent 8 locuri din epocile neolitică (1), hallstattiană (2), de secol IV (2), și medievale (3). Primele materiale arheologice care provin de la Hodoni, au fost descoperite în anul 1896 de către Kasztory Ioan, proprietar de pământ care le donează muzeului din Timișoara. Aceste piese, ace de păr din argint și nasturi, datați în secolul al XVI, au fost înregistrați în inventarul muzeului la nr. I 1525—1528.

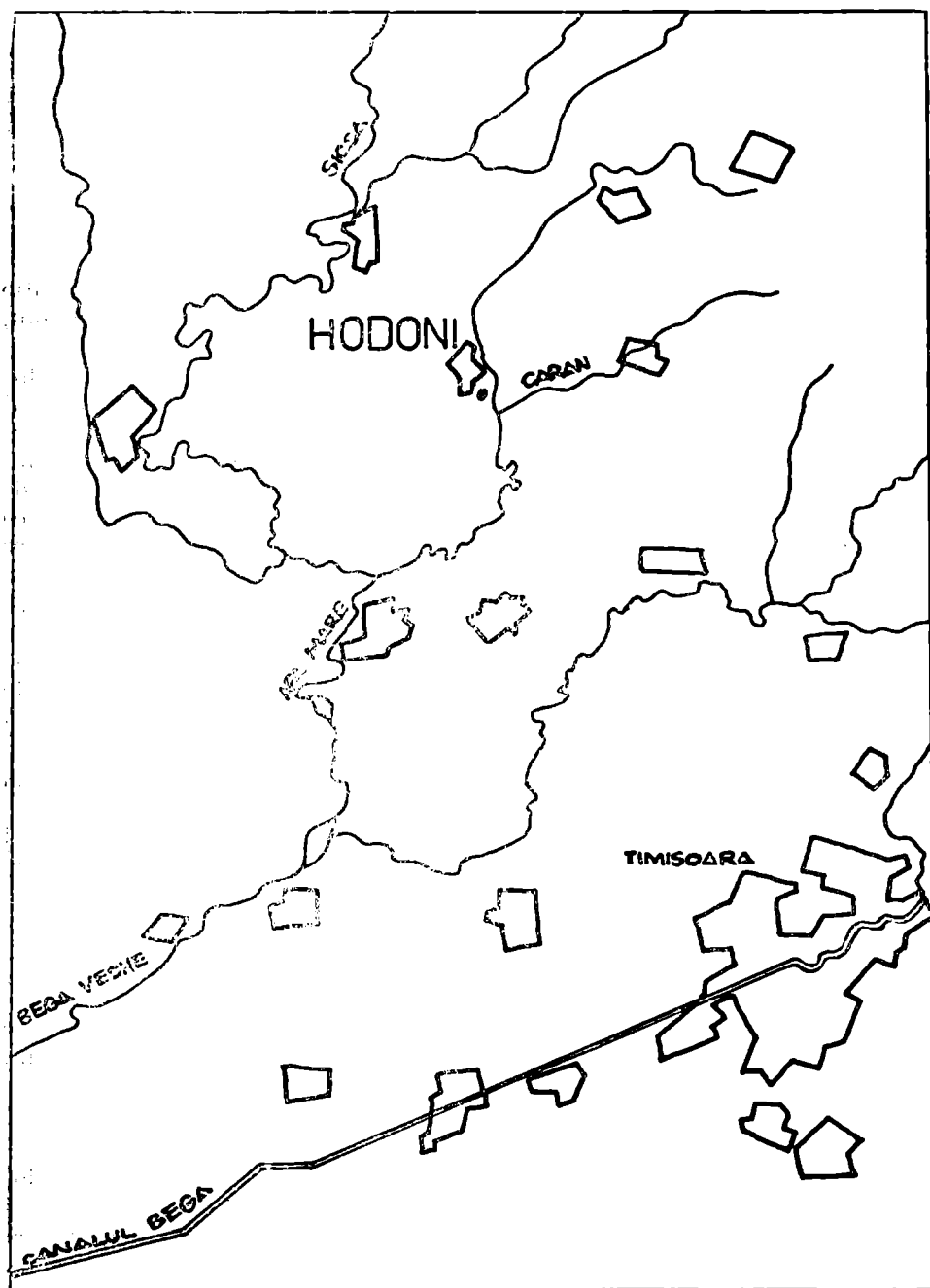

Fig. 1. Harta cu localizarea punctului Hodoni—Pociroane.

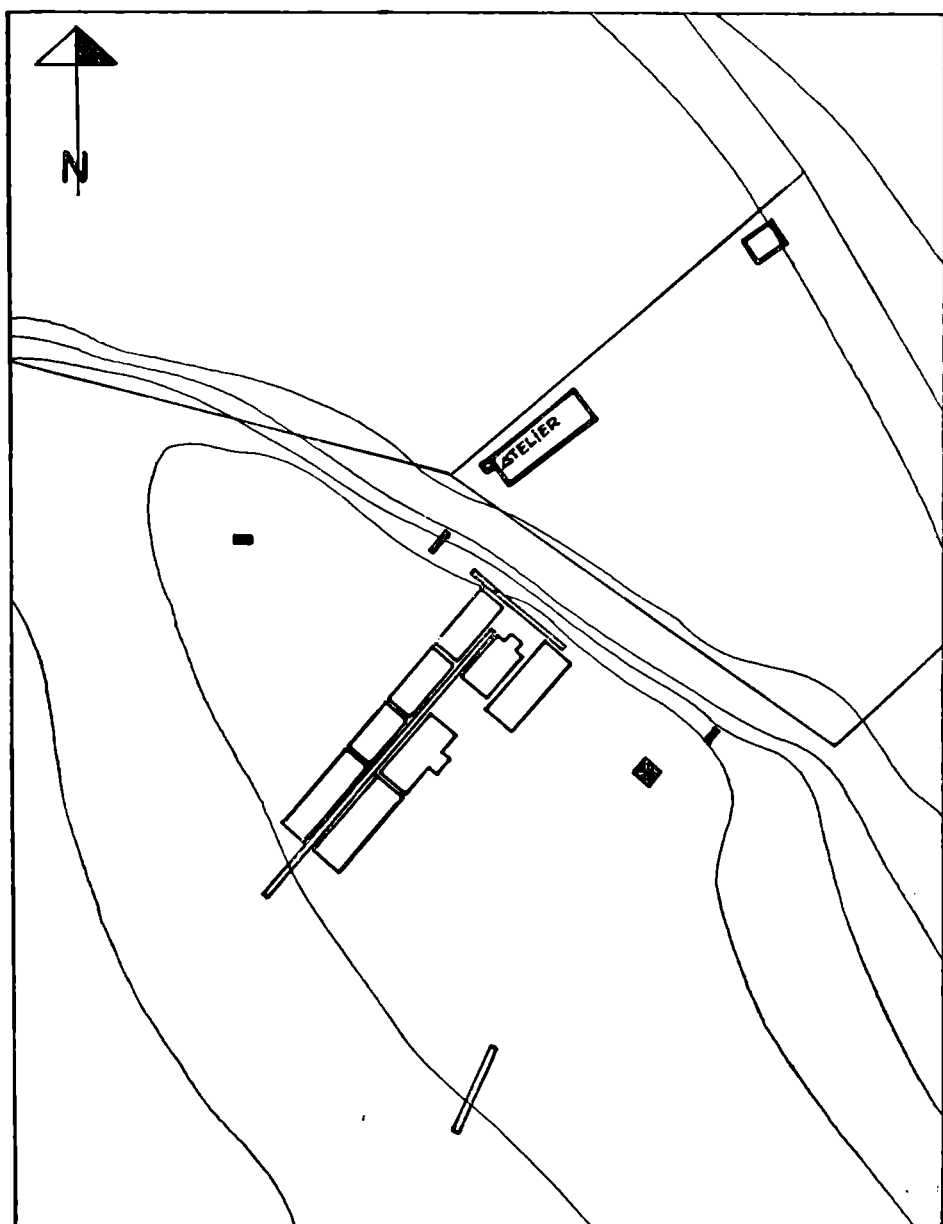

Fig. 2. Harta cu dispunerea suprafețelor și secțiunilor cercetate între 1959 și 1991.

În anul 1959, conduse de M. Moga și O. Radu, demarează primele cercetări sistematice efectuate în locul numit „Pocioroane“, aflat la cca 200 m sud-est de sat. Cu acel prilej au fost săpate două secțiuni (S 1 și S 2) în care au fost descoperite trei morminte de înhumăție datate, pe baza inventarului, în sec. XI—XII și a unei locuințe de suprafață atribuită purtătorilor culturii Tisa (MOGA—RADU 1977).

În anul 1960, același colectiv de cercetători efectuează alte două secțiuni care au condus la descoperirea unui bogat material neolitic și după unele păreri a nouă (MOGA—RADU 1977, 231), după altele opt morminte de înhumăție din necropola medievală timpurie (BEJAN—MOGA 1979, 159). Rezultatele furnizate au fost publicate după aproape 20 de ani de la data ultimei campanii de săpături (1960). Poate această întârziere a stat la baza unor inadvertențe privind numărul exact al mormintelor descoperite și a unor materiale neolitice atribuite locuinței de suprafața Tisa. Acum nu intenționăm să insistăm asupra numărului mormintelor, acest lucru va fi făcut la locul potrivit, ci precizăm că vasul cu umăr rotunjit, de culoare neagră-cenușie, lustruită (MOGA—RADU 1977, fig. 14) nu poate aparține locuinței în cauză deoarece, din observațiile noastre, făcute pe 6 asemenea locuințe, toate materialele aflate în interiorul complexelor de suprafața sunt arse secundar, fiind de o culoare predominant cărămizie, cărămizie-brună. Aceasta pe de o parte, pe de alta forma vasului se leagă organic de tipurile caracteristice fazei C a culturii Vinca, aparținând, mai degrabă, de nivelul inferior din această așezare.

În anul 1976, O. Radu reia cercetările din această stațiune și sapă o secțiune (S 5) dispusă în partea de sud-est a terasei, mult excentric față de așezarea neolitică (MOGA—RADU 1977, pl. VIII).

Bogăția descoperirilor neolitice, cât mai ales, necesitatea lămuririi stratigrafiei de aici, în situația în care au fost descoperite materiale vinciene târzii în asociere cu ceramica tisoidă, între anii 1985 și 1991, autorul acestor rânduri, a demarat o campanie de cercetări, în cadrul căreia au fost săpate 3 secțiuni (S6, S7 și S13) și 8 suprafețe (S9—12, 14—16), care însumează 700 m.p. din suprafața așezării neolitice (Fig. 2), care pe baza materialelor arheologice recoltate de la suprafața are o întindere estimată la cca 3 000 m.p.

3. Stratigrafia

Așezarea a fost abordată printr-un sistem de secțiuni (S6 și S7), dintre care ultima, secțiunea magistrală, a tăiat terasa de la est la vest, stabilindu-se astfel dispunerea straturilor de la o margine la alta a așezării. Mai apoi, între anii 1987 și 1991, au fost săpate, de-o parte și alta a secțiunii magistrale (S 7), suprafețe cu o lățime de 6 m și o lungime ce variază între 10 și 16 m. Acestea au permis stabilirea cu exactitate a depunerii straturilor corespunzătoare locuirilor care s-au succedat pe terasa „Pocioroane“.

Astfel, pe întreaga suprafață a terasei și deasupra locuințelor Tisa, în pământul bulversat de plug au fost descoperite fragmente ceramice

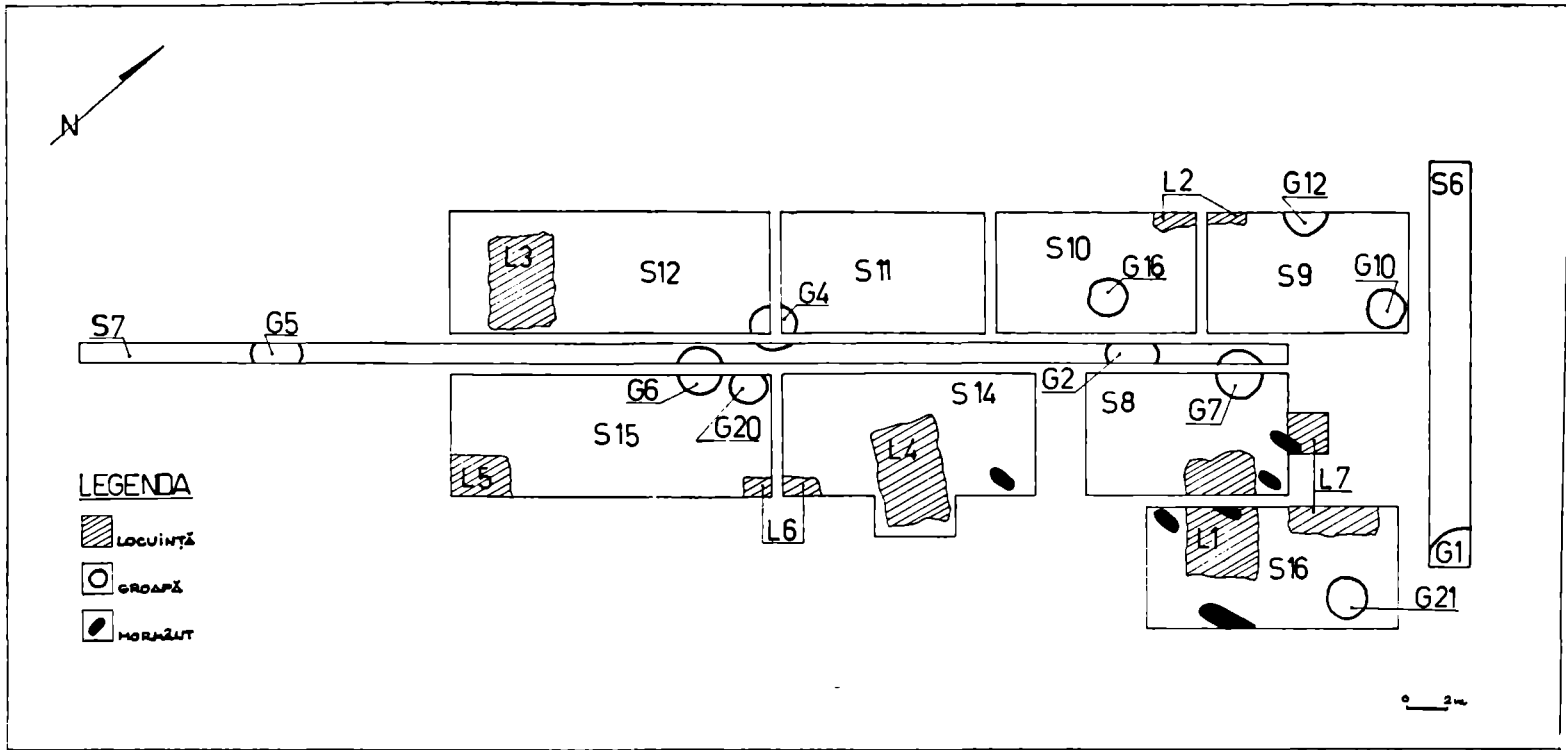

Fig. 3. Planul de situație cu amplasarea complexelor arheologice cercetate între 1985 și 1991.

care au fost încadrate în cultura Tiszapolgár şi secolul al XI-lea, în evul mediu timpuriu. Acestea documentează o locuire eneolitică şi medievală care au fost distruse de lucrările agricole. De altfel, arăturile adânci au dislocat şi o parte a dărâmurii pereţilor şi uneori chiar a podinei locuinţelor din nivelul Tisa, aflate la numai 0,25 m adâncime.

Stratul corespunzător culturii Tisa, cuprins între 0,25—0,45 m, este de culoare brun-neagră, cu un aspect lutos, care conţine dărâmăturile şi podinele locuinţelor de suprafaţă. Acest strat nu este continuu, fiind parţial deranjat de lucrările agricole sau de gropile mormintelor medievale timpurii. În această situaţie, nivelul de călcare poate fi surprins, doar parţial, datorită tasărilor la partea superioară a gropilor vinciene din nivelul inferior, ori în imediata apropiere a locuinţelor de suprafaţă. Datorită acestui fapt, în studiul nostru vom analiza doar materiale descoperite în poziţie stratigrafică sigură, adică în locuinţe.

Sub acest strat şi deasupra pământului steril din punct de vedere arheologic, între 0,45—0,55 m, se găseşte un strat de culoare brun-gălbui, din care se adâncesc gropile unor bordeie. Acest strat foarte subţire este, în mare parte, deranjat de telescopări de strat şi de lucrările de amenajare a locuinţelor de suprafaţă din stratul superior. În consecinţă, în discuţie vor fi luate doar descoperirile din gropi, aflate în poziţie stratigrafică sigură.

II. LOUIREA VINCIAŢĂ

1. Complexe de locuit

În urma cercetărilor întreprinse între 1985—1991 pe terasa numită „Pociroane” au fost descoperite un număr de 12 complexe de locuit. Acestea sunt reprezentate de gropile nr. 1, 2, 4—8, 10, 12, 16, 20 şi 21.

Groapa nr. 1, cercetată parţial, surprinsă în S 6, în caroul 1, are o margine arcuită, putând-o considera ca având o formă rotundă sau ovală. Umplutura este de culoare gălbui-cenuşie cu multă cenuşă. În partea cercetată, pe marginea, în taluzul sau fundul gropii nu au fost surprinse gropi de pari sau alte amenajări. Fundul gropii este plat şi se găseşte la 0,7 m faţă de baza stratului vincian.

Groapa nr. 2 se află în S 7, carourile 4—6, are un diametru de 2,4 m şi o adâncime de 1,5 m. Marginile gropii sunt săpate drept. Nu au fost surprinse gropi de stâlpi sau pari.

Groapa nr. 4 este un bordei de formă circulară având un diametru de 2,8 m. Spre nord, sud şi vest, pereţii gropii sunt săpaţi drept, iar spre răsărit, marginea coboară în trepte, fiind după părerea noastră, intrarea în bordei. Pe fundul gropii, aflat la adâncimea de 1,5 m, măsurat faţă de nivelul vincian, la marginea de nord s-a constatat o zonă cu cenuşă, care, deşi lipsită de fătuială, ar putea fi locul unei vetre neamenajate.

Groapa nr. 5, de forma ovală are un diametru de 2,5 m şi o adâncime de 1,3 m. Pereţii acesteia coboară drept. Umplutura gropii este de

culoare cenușie-gălbuie, cu multă cenușă în compoziție. Nu a fost constatată o vatră de foc propriu-zisă sau o concentrare de cenușă și nici o anume organizare a resturilor ceramice sau a uneltelor.

Groapa nr. 6 este de formă circulară, cu un diametru de 1,8 m. Pereții acesteia sunt săpați drept, fundul, aflat la adâncimea de 1,00 m, este plat, urcând în zona pereților.

Groapa nr. 7 a fost descoperită în suprafața nr. 8 și a fost cercetată doar parțial. Are un diametru de 3,4 m și o adâncime de 0,8 m. Spre răsărit, marginea gropii se adâncește treptat, constituind, după opinia noastră, intrarea în bordei.

Groapa nr. 10 are o formă circulară, cu un diametru de 2,2 m și o adâncime de 1,2 m. Pereții acesteia sunt săpați drept, cu excepția zonei de nord-vest care prezintă o ușoară cuptorire, în această zonă, pe fundul gropii a fost descoperită o suprafață cu un diametru de 30 cm, acoperită de cenușă, care ar putea fi interpretată ca o posibilă vatră, neamenajată, de foc. Atât pe fundul gropii cât și pe marginile ei nu au fost surprinse gropi de stâlpi sau de pari.

Groapa nr. 12 a fost cercetată parțial. Ea are, așa cum s-a putut deduce, o formă ovală. În partea mai alungită a acesteia, peretele coboară în trepte, iar în partea opusă peretele este cuptorit. Pe fundul complexului a fost descoperit un strat de 5 cm de cenușă și cărbune. Groapa are un diametru de 2,4 m și o adâncime de 1,5 m.

Groapa nr. 16 a fost descoperită în S 10, carourile 4—7, 5—8. Este de formă eliptică cu dimensiunile de 2,5 m/2 m și o adâncime, măsurată de la nivelul vincian, de 1 m. Spre răsărit marginea gropii coboară în trepte.

Groapa nr. 21 este cea mai mare dintre complexele cercetate care aparțin nivelului vincian, având un diametru de 3,5 m și o adâncime de 1,8 m. Pereții acesteia coboară drept, în partea de nord-est au fost săpate în lutul steril două trepte. În groapă, spre vest, s-a putut constata o zonă acoperită cu un strat de cenușă care ar putea fi o vatră neamenajată. Nu au fost descoperite gropi de pari sau stâlpi.

2. Unelte și arme

Cercetările efectuate în așezarea vinciană de la Hodoni au scos la lumină un număr relativ mare de unelte, care au fost confecționate din piatră, os și corn. Probabil, cea mai mare parte a uneltelor — cele lucrate din lemn — nu au rezistat scurgerii timpului.

a. *Unelte din piatră* sunt cele mai numeroase, piatra fiind preferată datorită durității sale și a posibilităților, relativ faciale, de obținere. După tehnică, acestea pot fi grupate în două grupe: prima, cea a uneltelor lucrate în tehnica ciopririi, și a doua, a celor șlefuite.

La Hodoni, unelte din piatră cioplită sunt lucrate din roci silicioase, pentru care s-a folosit denumirea de silex, și din obsidiană.

Rocile silicioase care au fost întrebuințate pentru confecționarea uneltelor sunt reprezentate de „silexul de Banat”, colorat de la ocru

maroniu, cu vinişoare brune sau negre, la cenuşiu. Acesta provine, după opinia specialiștilor, din aflorimentele geologice cu astfel de roci aflate în Munții Metaliferi (BOBOS—RADU 1991). Alături de acestea, în evantaiul materiilor prime utilizate în locuirea vinciană de la Hodoni, a fost folosit și radiolaritul de Mecsek, exploatat și adus din Munții Mecsek din Transdanubia (TAKÁCS—BIRÓ 1991, 35).

Uneltele lucrate din roci silicioase cuprind următoarele tipuri: lame, gratoare pe lamă, răzuitoare și burghie.

Lame cu secțiune triunghiulară au fost descoperite în gropile nr. 2 (pl. I/1), nr. 4 (pl. I/4, 11), nr. 6 (pl. II/5, 7), nr. 10 (pl. II/11), nr. 16 a (pl. II/13), nr. 16 (pl. III/3, 8), nr. 21 (pl. III/14), sau în stratul de cultură, în condiții stratigrafice sigure, sub platformele locuințelor din nivelul Tisa (pl. III/16).

Lamele cu secțiune trapezoidală sunt întâlnite în gr. 4 (pl. I/3, 5, 7, 13, 14), gr. 6 (pl. II/2), nr. 16 (pl. III/2, 4) sau în stratul de cultură (pl. III/15).

Gratoarele sunt de formă discoidală, dar pot fi executate și pe capete de lamă. Din prima groapă, amintim descoperirile de gropile nr. 4 (pl. I/16, 17), nr. 6 (pl. II/6), iar din a doua, aceea a gratoarelor pe capete de lama, piesele provin din gropile nr. 4 (pl. I/15), nr. 6 (pl. II/4), gr. 16 (pl. II/14), gr. 20 (pl. II/18).

Răzuitoarele deși nu sunt numeroase, provin din gropile nr. 4 (pl. I/6, 9), nr. 6 (pl. II/1), nr. 14 (pl. II/12), iar burghie au fost descoperite în gr. 4 (pl. I/10) și gr. 16 (pl. III/5—7), cu toate că o piesă din gr. 16, ilustrată în pl. III/5 poate fi și un vârf de săgeată.

O parte a acestor unelte poartă urme de lustrin dat de folosirea acestora ca părți componente a unor seceri (pl. I/12).

Uneltele din obsidian sunt, comparativ cu descoperirile din alte situri vinciene târzii din Banat sau din arealul vincian târziu, bine reprezentate. Astfel, dacă în locuirea eponimă, între adâncimile de 5 m și 4,1 m, procentajul uneltelor din obsidian ocupă 4,1%, iar la Selevac și Gomolava acestea au o ocurență scăzută, în locuirea de la Hodoni acestea reprezintă 21% din totalul uneltelor lucrate din piatră cioplită. Pe măsură însă ce înaintăm spre sud acestea se reduc drastic, ajungând la 2% la Sănadrei și sub 1% la Parța II (DRAȘOVEAN 1994 a).

Uneltele din obsidian au un pronunțat caracter microlitic și sunt reprezentate de lame, care au o secțiune triunghiulară (gr. 4: pl. I/18—20, 23; gr. 16: pl. III/12) sau trapezoidală (gr. 4: pl. I/22). Alături de acestea, cercetările au condus la descoperirea în gr. 6 a unui gratoar (pl. II/6), în gr. 4, a unui vârf de săgeată (pl. I/21) și în gr. 20, a unui sfredel (pl. II/16).

Uneltele din piatră șlefuită sunt relativ puțin frecvente și se caracterizează printr-o stare foarte fragmentară și printr-un înalt grad de uzură. Acest lucru, așa cum am constatat și cu un alt prilej, se datorează atât rarității materiei prime — adusă de la mari distanțe — care i-a obligat pe purtătorii culturii Vinča să folosească unealta până la distrugerea ei, cât și un anume sector de uzitare legat, credem, de prelucrarea lemnului.

La Hodoni, în nivelul vincian au fost scoase la lumină atât topoare neperforate, cât și cu gaură de înmănușare. Topoarele neperforate au,

de regulă, formă dreptunghiulară, fiind descoperite în gr. 2 (pl. V/2), nr. 4 (pl. V/3), din cealaltă categorie, a topoarelor trapezoidale cercetările au pus în evidență un singur exemplar în gr. 4. (pl. V/4).

Topoarele cu gaură de înmănușare sunt lucrate din roci dure, de culoare gri-verzuie și cenușie. Pe lângă o serie de fragmente descoperite în stratul de cultură, amintim o piesă, fragmentară, care provine din gr. 16 (pl. V/7).

b. *Unelte din os și corn* descoperite la Hodoni pot fi clasificate, după rolul lor funcțional, în: ace, străpungătoare, spatule și plantatoare. În executarea acestora s-a putut constata o anumită predilecție pentru anumite tipuri de oase. Astfel, acele sunt lucrate din oase subțiri, străpungătoarele din oase mari, spatulele din oase late ca omoplați și coaste și pereți de oase lungi, iar pentru plantatoare este preferat, datorită rezistenței mecanice, cornul de cerb.

Cercetările au pus în evidență ace în stratul de cultură (pl. IX/4) și în gropile nr. 4 (pl. VIII/2—4), nr. 5 (pl. VIII/6) și 16 a (pl. VIII/7, 11, 13), străpungătoare în gropile nr. 5 (pl. VIII/5), 10 (pl. VIII/15), 16 (pl. VIII/10, 14) și 16 a (pl. IX/5). Pe lângă acestea, un loc aparte îl ocupă spatulele care pot fi împărțite în două variante: prima, în formă de linguriță, descoperită în gr. 2 (pl. VIII/1) și 17 (pl. IX/1), iar cea de-a doua, a spatulelor plate, provin din stratul de cultură vincian (pl. IX/2, 6).

Alături de acele categorii, paleta uneltelor de os este completată de plantatoare, care, așa cum precizăm și cu alt prilej, sunt datorită stării fragmentare, greu de separat de vârfurile unor săpăliși sau străpungătoare. În locuirea vinciana de la Hodoni, în gr. 6 a fost descoperit un singur exemplar (pl. VIII/9), care să poată fi încadrat în această categorie.

Cercetările de la Hodoni au mai furnizat cercetătorilor o piesă deosebită confecționată dintr-o falangă de bovidu (pl. VIII/12) și care ar putea fi un instrument muzical, deoarece, suflând dintr-un anumit unghi, în orificiu se crează un sunet a cărui amplitudine poate fi modificată prin modificarea intensității sau a schimbării unghiului de incidență a fascicolului de aer.

3. Ceramica

Cercetările arheologice au furnizat o cantitate însemnată de ceramică, dar așa cum am mai precizat, vom lua în discuție doar materialele care au fost descoperite în condiții stratigrafice sau contexte arheologice sigure. Prin urmare, vom analiza descoperirile făcute în gropi sau sub podinele locuințelor Tisa.

Ceramica, după o serie de attribute date de compoziție și execuție, poate fi împărțită în trei categorii: grosieră, fină și intermediară.

FACTURA. *Ceramica uzuală* este lucrată dintr-un lut amestecat cu nisip și nisip în asociere cu cioburi pisate. Cu totul excepțional se poate constata folosirea mărului ca degresant, fapt moștenit de la purtătorii Culturii Banatului sau a Culturii Szakalhat. Arderea, de bună calitate, a conferit lutului o culoare cărămizie, brună, cenușie-gălbui și mai rar.

negru sau negru-cenușiu, suprafața vaselor este netezită, la suprafață observându-se chiar prezența unui slip care, de cele mai multe ori s-a exfoliat.

Ceramica fină se caracterizează printr-o pastă de bună calitate, bine arsă la cenușiu, negru-cenușiu, și mai rar, la brun-roșcat și roșcat. Suprafața exterioară este puternic lustruită, fapt care conferă vaselor un luciu metalic, uneori cu nuanțe argintii. În cazul formelor tronconice suprafața interioară este cea lustruită. Datorită tehnicii de ardere, la unele vase, în special la castroane, partea superioară este de culoare neagră sau cenușie-închisă, iar partea inferioară este cenușie și, mai rar, gălbui-roșcată.

Ceramica intermediară este, datorită caracterului fragmentar a materialului ceramic, greu de diferențiat de celelalte două specii. Cu toate acestea, vasele care aparțin acestei categorii, se disting printr-un mai îngrijit tratament al suprafețelor comparativ cu specia uzuală.

Formele îmbracă o diversitate deosebită și, din punct de vedere tipologic, cuprind următoarele tipuri: A) strachina simplă, B) strachina profilată, C) oala, D) cupa, E) amfora, F) strecurătoarea și afumatoarea, G) tava, zisă „de pește”. Acestea, după forma corpului, se divid în mai multe variante.

Strachina simplă are următoarele variante: I) tronconică, scundă, cu pereți drepți; II a) tronconică, mijlocie, gura largă, pereți curbi; II b) tronconică, mai adâncă, gura largă și pereți curbi; III a) tronconică, adâncă, pereți curbi; III b) tronconică, adâncă, pereți curbi, torți perforate dispuse în zona buzei sau sub aceasta; III c) tronconică, adâncă, pereți drepți cu torți bandate plasate sub buza; IV) globulară; V a) gura îngustă și pereți profilați; V b) deschisă, pereți profilați și umărul în partea inferioară; V c) deschisă, pereți profilați; VI a) deschisă, pereți arcuiți, gura evazată; VI b) deschisă, pereți arcuiți, gura evazată, pe buză sunt dispuși lobi sau torți de formă semicirculară orientate oblic; VI c) deschisă, pereți arcuiți, torți semicirculare perforate; VII a) semi-sferică sau profilată cu țevă de scurgere; VII b) scundă, pereți profilați, buza evazată; VII c) adâncă, umeri rotunjiți; VII d) largă, umeri rotunjiți; VIII) vas patrulat.

Strachina profilată are următoarele variante: I) plată, umăr ascuțit, buza scurtă; II a) buza scurtă, umăr mijlociu, ascuțit; II b) deschisă, buza ușor evazată, umăr mijlociu; II c) înaltă, buza scurtă, gura îngustă, umăr înalt; III a) deschisă, buza evazată, umăr îngust; III b) deschisă, buză evazată, umăr mai înalt, drept; III c) deschisă, umăr invazat, buză evazată; IV a) adâncă, buză dreaptă, umăr înalt; IV b) adâncă, buză evazată, umăr înalt, ușor arcuit; IV c) adâncă, buza evazată, umăr scurt; IV d) adâncă, buză înaltă invazată, umăr înalt; IV e) adâncă, umăr scurt, buza ușor invazată; V a) înălțime medie, buza scurtă, umăr rotunjit; V b) buză mai înaltă, umăr rotunjit mai reliefat; V c) adâncă, buza scurtă, umăr rotunjit; VI) adâncă, umăr rotunjit, gât tronconic, buză evazată; VII a) bitronconică, partea superioară cilindrică sau ușor profilată; VII b) bitronconică cu brâu dispus pe circumferința maximă; VII c) bitronconică, gura invazată; VII d) bitronconică, gura evazată; VII e) înaltă, bitronconică, partea superioară ușor arcuită și evazată; VIII a) strachina-

castron cu umăr profilat, partea superioară scurtă; VIII b) strachina-castron cu umăr profilat, partea superioară înaltă.

Oala cuprinde variantele: I a) globulară, fără gât; I a 1) globulară, fără gât cu buza mai invazată; I b) globulară cu buza reliefată; I c) umăr rotund, cu gât; I d) profilată, buza evazată; II a) înaltă, umăr înalt, rotunjit, buza evazată; II b) înaltă, umăr înalt, rotunjit, buza profilată, ușor evazată; II c) înaltă, pereți ușor bombați, gura largă; III a) mai scundă, corp bombat, buza scurtă, profilată; III b) umăr rotund, buza dreaptă, reliefată, partea inferioară arcuită; IV a) bitronconică cu partea superioară arcuită; IV b) bitronconică cu partea superioară invazată sau dreaptă; IV c) bitronconică, umăr ascuțit, buza dreaptă, profilată.

Cupa. Până la data redactării acestor rânduri nu au fost descoperite cupe întregi, din ele păstrându-se doar partea cea mai masivă, piciorul. În consecință, pentru acest tip, variantele au fost stabilite pe baza configurației piciorului. Astfel, distingem următoarele: I) picior fusiform, înalt cu baza tronconică ușor albiată; II) tronconic sau cilindric, înălțime medie, gol interior; III) scund, tronconic, gol.

Amfora are următoarele variante: I) gât cilindric sau tronconic, corp globular; II) gât cilindric, înalt, corp globular; III) piriformă; IV) gât tronconic înalt, buza evazată, umeri rotunjiți, partea inferioară arcuită; V) gât cilindric, drept sau ușor evazat, corp globular.

Tava „de pește” cuprinde următoarele variante: I) ovală cu toartă pe buză; II) ovală cu toartă pe corp; III) ovală, fără toarta.

Aceste tipuri și variante au o distribuție procentuală inegală. La Hodoni, varianta AI a fost descoperită în gropile nr. 6 (pl. XXIII/6), nr. 7 (pl. XXV/6), nr. 16 (pl. XXXII/9), nr. 21 (pl. XL/7), strachina simplă (AIIa), în gropile nr. 4 (pl. XVI/9; XIX/1), nr. 10 (pl. XXX/3), nr. 16 (pl. XXXIII/8), iar varianta AIIb, atât în stratul de cultură (pl. XI.I/7), cât și în groapa nr. 10 (pl. XXIX/1). Strachina tronconică adâncă cu pereți arcuiți (tip AIIIa) este cea mai frecventă formă întâlnită în așezările Vinča C din Banat. La Hodoni, aceasta ocupa un procent de 14,25% din totalul formelor ceramice, fiind descoperită în gropile nr. 4 (pl. XVII/3; XVIII/7), nr. 5 (pl. XXI/9), nr. 7 (pl. XXIV/5; XXV/1), nr. 10 (pl. XXVIII/6, 8, 9), nr. 12 (pl. XXXI/7, 10), nr. 16 (pl. XXXIII/7), nr. 21 (pl. XXXIX/3, 6).

Strachina tronconică, adâncă, cu pereți curbi, cu torți perforate dispuse în zona buzei (tip AIIIb) este un element caracteristic al așezărilor vinciene târzii în nordul Banatului, acest tip de vas fiind decorat, de regulă, cu incizii meandrice în stil „tisoide”. A fost descoperit în gropile nr. 2 (pl. XIII/2, 3), nr. 4 (pl. XIX/6), nr. 5 (pl. XXI/6), nr. 10 (pl. XXIX/10), nr. 16 (pl. XXXV/5), nr. 21 (pl. XXXVIII/6).

Varianta AIIc, este întâlnită în gropile nr. 2 (pl. XIII/1) și nr. 5 (pl. XX/6), fiind ornamentată cu incizii meandrice (tip Di), considerate „tisoide”.

Alte forme tipice comunităților vinciene din nordul Banatului sunt variantele: AVa, descoperită în gropile nr. 2 (pl. XII/9), nr. 5 (pl. XX/4), nr. 7 (pl. XXIV/1, 3; pl. XXV/4), nr. 10 (pl. XXVI/8; pl. XXVII/3), nr. 12 (pl. XXXI/3), nr. 16 (pl. XXXII/1); AVb, prezentă în gropile nr. 6 (pl. XXII/7), nr. 16 (pl. XXXII/10); AVc, întâlnită în gropile nr. 2 (pl. XIV/3), nr. 6 (pl. XXII/9; pl. XXIII/5), nr. 10 (pl. XXX/1, 5); AVIb,

descoperită în gropile nr. 4 (pl. XIX/4), nr. 21 (pl. XXXVIII/8; pl. XL/8) și varianta AVIc pusă în evidență în gropile nr. 2 (pl. XII/8) și nr. 16a (pl. XXXV/8).

Ultimele variante ale strachinilor tronconice (AVIIb, AVIIc, AVIID) au fost descoperite în complexele vinciene astfel: tip AVIIb în gropile nr. 10 (pl. XXVII/7), nr. 16 (pl. XXXIII/2); tip AVIIc în gropile nr. 10 (pl. XXVII/2), nr. 20 (pl. XXXVI/3), nr. 21 (pl. XXXVIII/9; pl. XL/1) și în stratul de cultură (pl. XLII/1); ultima, tip AVIID, în gropile nr. 5 (pl. XX/7) și nr. 16a (pl. XXXIII/7).

Cea mai importantă formă pentru o cronologizare mai fină a materialelor vinciene de la Hodoni și nu numai de aici este strachina profilată (tip B). În cadrul acesteia, variantele BIIa, BIIb, BIVa, BIVb, BIVc, BVa, BVI, BVIII sunt cele mai frecvente. Astfel, tipul BIIa a fost descoperit în gropile nr. 6 (pl. XLIII/1), nr. 10 (pl. XXVI/5, 6), nr. 21 (pl. XXXVIII/3), tipul BIIb în gropile nr. 4 (pl. XV/1), nr. 5 (pl. XX/1), nr. 6 (pl. XXII/4, 5), nr. 10 (pl. XXVII/6; pl. XXVIII/1), nr. 21 (pl. XXXVII/3; pl. XXXVIII/1, 5), și tipul BIIc în gropile 4 și 21 și în stratul de cultură (pl. XLI/2). Dintre acestea, varianta BIIc este cea mai frecventă. Alte forme reprezentative sunt variantele: BIVb, întâlnită în gropile nr. 2 (pl. XII/3), nr. 4 (pl. XVII/6), nr. 6 (pl. XXII/6); BIVc, în gropile nr. 2 (pl. XII/1), nr. 4 (pl. XV/3), nr. 10 (pl. XXVII/8), nr. 16 (pl. XXXIII/4), nr. 16a (pl. XXXIV/1, 3), nr. 21 (pl. XXXVII/1, 5); BVa, în gropile nr. 4 (pl. XVI/2; pl. XVII/4; pl. XVIII/1), nr. 5 (pl. XX/3, 5), nr. 10 (pl. XXVI/1, 2), nr. 12 (pl. XXXI/1), nr. 16 (pl. XXXII/2, 4); BVI, în gropile nr. 5 (pl. XXI/4), nr. 10 (pl. XXVII/1), nr. 16 (pl. XXXIII/3); BVIIa, în gropile nr. 4 (pl. XV/6, 8), nr. 5 (pl. XX/8); BVIIb, descoperită în gropile nr. 2 (pl. XIV/6), nr. 4 (pl. XVIII/2) și nr. 21 (pl. XXXVIII/7, 10).

Oala este o prezență constantă în așezările vinciene din Banat. La Hodoni cele mai frecvente variante sunt CIb, descoperită în gropile nr. 2 (pl. XIV/1), nr. 4 (pl. XVIII/4; pl. XIX/11), nr. 6 (pl. XXII/8), nr. 16a (pl. XXXV/1), urmate de CIIa, care ocupă un procentaj de 5,6% din totalul formelor ceramicii, de variantele CIIc (3%), și CIIa1, descoperită în stratul de cultură (pl. XLII/5) și în gropile nr. 7 (pl. XXV/3, 5) și nr. 12 (pl. XXXI/4).

În complexele arheologice din locuirea vinciană de la Hodoni au fost puse în evidență și două picioare de cupă, dintre care unul se încadrează în varianta DII (pl. XXIX/9), iar celălalt în DIII (pl. /3). Tipologic, acestea sunt caracteristice fenomenelor culturale ce se petrec la granița nord-bănățeană a fenomenului vincian târziu, lipsind din aria „clasică” a variantei sârbești.

Amfora, așa cum aminteam mai sus, în locuirile vinciene târzii are cinci variante, dintre care la Hodoni, cea mai frecventă este varianta EIII și a fost descoperită atât în stratul de cultură (pl. XLII/4), cât și în gropile nr. 10 (pl. XXX/8) și nr. 16a (pl. XXXV/10). Aceasta este urmată de tipul EI pus în evidență în gropile nr. 7 (pl. XXV/8) și nr. 16a (pl. XXXV/6).

Evantaiul formelor ceramicii descoperite în așezarea Vinča C de la Hodoni este completat și de tava „de pește”, varianta GII care provine din gropile nr. 4 (pl. XIX/12) și nr. 10 (pl. XXX/9).

O parte a acestor forme de vase prezintă decoruri care, în ansamblul fazei C a culturii Vinca, au fost împărțite în patru tipuri categoriale: A) Alveole, brăuri alveolate, creștături; B) Caneluri și pliseuri; C) Ornamente realizate prin lustruirea suprafeței vasului; D) Ornamente incizate.

Din primul tip categorial, în locuirea de la Hodoni, creștăturile dispuse sub buza (tip AN) ocupă, din punct de vedere procentual (4,10%), primul loc. Acestea au fost puse în evidență în gropile nr. 4 (pl. XVII/3), nr. 10 (pl. XXVIII/7, 9), și nr. 21 (pl. XXXIX/3, 5; XL/6, 9), și sunt urmate de alveole realizate la exteriorul buzei vaselor (tip AC). Acestea sunt un decor caracteristic al speciei fine descoperite în gropile nr. 10 (pl. XXVI/6) și 16 (pl. XXXIII/6).

Tipul B, acela al decorurilor plisate și canelate, este deosebit de important pentru o cronologizare fină a materialelor de la Hodoni. Acesta reflectă, alături de alte tipuri categoriale de ornamente, trăsăturile caracteristice ale etapei Vinča C1. Totodată, prin asocierea dintre acestea și alte decoruri s-au particularizat variante regionale în evoluția fazei Vinča C. În cadrul ornamentelor canelate și plisate, în locuirea de la Hodoni, cele mai frecvente sunt variantele Ba, Bb, BD și BP. Astfel, canelurile scurte dispuse oblic (tip Ba) decorează vasele din gropile nr. 4 (pl. XV/3), nr. 21 (pl. XL/2), canelurile verticale lungi (tip BD) sunt întâlnite în gropile nr. 4 (pl. XV/5; XVI/2, 4; XVII/2, 6; XVIII/8) și groapa nr. 10 (pl. XXVI/6). Cel mai frecvent decor canelat îl constituie varianta BP, a canelurilor lungi oblice, care a fost descoperită în aproape toate complexele vinciene din această stațiune. Acestea sunt completate de canelurile spiralieră (tip B4; 9B) care au putut fi constatate pe vasele speciei fine din gropile nr. 4 (pl. XV/6), nr. 10 (pl. XXIX/7) sau din stratul de cultură (pl. XLI/1).

Decorurile plisate și canelate sunt completate de cele realizate prin lustruirea suprafeței vaselor (tip C). Acest ornament este întâlnit doar pe ceramica fină, fiind descoperit în gropile nr. 4 (pl. XV/3b; XIX/2, 5; XVII/1) și nr. 10 (pl. XXVIII/4; XXVI/3; XXVII/1b). El constă într-o combinație de benzi late și înguste care converg spre fundul vasului sau benzi dispuse „în rețea”.

Pe lângă acestea, decorurile incizate sunt deosebit de importante pentru unele nuanțări culturale. Astfel, la Hodoni, ponderea cea mai mare o ocupă inciziile organizate în meandre (tip Di), considerate până nu demult a fi Tisa sau tisoide. Această variantă este întâlnită în gropile nr. 2 (pl. XIII/1), nr. 5 (pl. XX/6) și este completată, pe aceeași idee ornamentală, de tipurile DY și Dg. Varianta DY, a fost constatată pe ceramica din gropile nr. 2 (pl. XII/3) și nr. 21 (pl. XXXVII/8), iar tipul Dg în groapa nr. 21 (pl. XL/4). Acestea individualizează o serie de locuiri din nordul Banatului, înscriindu-le într-o variantă regională a culturii Vinca faza C1 (DRASOVEAN 1994a).

Pe lângă aceste ornamente, deși reduse procentual, au fost descoperite și decoruri compuse din benzi punctat-incizate. Acestea formează motive unghiulare, iar punctele sunt realizate cu un instrument cu vârful rotunjit (tip D7): pl. XV/7, 9 (gr. 4), pl. XX/9 (gr. 5).

4. Plastica în lut

Deși, în ansamblul fazei C a culturii Vinča, plastica de lut este numeroasă și reprezentativă, în nordul Banatului și în așezarea de la Hodoni, produsele acestei categorii sunt deosebit de puține.

Din categoria idolilor perforați și a amuletelor, varianta figurinelor cu corp cilindric și brațe schițate, a fost descoperit un idol lucrat dintr-o pastă fără impurități, arsă la brun-cărămiziu. Este perforat longitudinal, iar în partea superioară are două protuberanțe, dispuse diametral opus, care sugerează brațele (pl. X/1). Aceste produse au analogii într-o serie întreagă de stațiuni contemporane din Banat, Serbia și Transilvania.

Alături de acest tip, la Hodoni a fost descoperită și o figură zoomorfă stilizată care are redată doar trei picioare, două dispuse în față și unul — probabil o coadă? în spate. Ochii sunt redați de găurile unei perforații ce străbate figurina din zona capului (pl. X/2). Pe corpul acesteia, în partea dreaptă a zonei lombare și în zona costală sunt găurile a două impunsături, realizate înainte de ardere, cu un obiect subțire, foarte ascuțit, făcute, foarte probabil, cu scopul magico-ritual de a ucide spiritul animalului spre a facilita vânarea sa.

Singurul fragment de capac provenit de la Hodoni — și printre puținele din aria nordică a culturii Vinča târzie din Banat — a fost descoperit sub podina locuinței nr. 1, — care aparține culturii Tisa — în stratul vincian. Prin maniera sa de execuție acesta se detașează de produse similare din aria vinciană, apropiindu-se de canoanele tipologice proprii culturii Banatului. Astfel, sprâncenele, nasul și urechile sunt realizate în relief, iar părul este redat prin incizii dispuse în spirală (pl. X/4).

Tot din stratul vincian provine și un picior de idol (pl. X/3) care, în partea superioară este decorat cu linii incizate organizate în meandre.

5. Încadrarea culturală și cronologică. Concluzii

Locuirea vinciană de la Hodoni — „Pocioroane“ se înscrie în cadrul curentului cultural vincian târziu care a cuprins și teritoriul Banatului. Prin toate trăsăturile sale, materialele descoperite în primul nivel de la Hodoni păstrează, în mare parte, trăsăturile definitorii ale fazei C a culturii Vinča.

Astfel, tehnologia de confecționare a vaselor se leagă, cu mici diferențe, de o serie de descoperiri similare contemporane făcute la Vinča, Sremski Karlovac, Gomolava, Vrsac — „At“, Selevac, ș.a. care se caracterizează printr-o pastă bine frământată, în amestec cu nisip fin și mică, arsă la cenușiu și cenușiu-închis, suprafața exterioară și, în cazul vaselor tronconice, cea interioară fiind bine lustruită. Pe lângă aceste trăsături, la Hodoni, în special la categoria ceramicii grosiere, alături de nisip, în compoziția lutului se află și cioburi pisate și, uneori, cu totul excepțional, măr.

Dintre formele vaselor, strachina profilată (tip B) este tipul reprezentativ al locuirii de la Hodoni, pe baza căruia, în asociere cu alte elemente, s-a racordat această așezare la cronologia culturii Vinča. Cele mai frecvente sunt variantele BIIb, BIVc, BVa și BVIIIb. Varianta BIIb are analogii la Vinča (VASIC 1936c, fig. 67b, 67d, 131, nr. 978), Rast (DUMITRESCU 1980, pl. XXIV/4, XXXVII/2, 9), Gomolava Ia și Ia-b (BRUKNER 1966, pl. III/1, 2; 1980, pl. II/7, III/6), Selevac (VUKMANOVIC-RADOICIC 1990, 289 și urm), Supska — „Stublina“ (D. GARASANIN-M. GARASANIN 1979, pl. X/5, XIII/3), Sremski Karlovac (KATALOG 1955, pl. 1/5 II/6, VII/1), ș.a., în niveluri care au fost atribuite fazei Vinča C sau etapei Vinča-Plocnik I. Varianta BIVc are corespondența în nivelurile contemporane din așezările de la Vinča (VASIC 1936c, fig. 721, 131, nr. 975, 158, nr. 1094), Gomolava Ia și Ia-b (BRUKNER 1966, pl. III/1, 2; 1980, II/7, III/6), Cucuge — „Ilica Brdo“ (ARANDJELKOVIC et al. 1991, pl. IX/9), Naprelje — „Novi Pazar“ (STALJO-GALOVIC 1956, pl. VII/1), Sremski Karlovac — „Karas“ și „Laka Staza“ (KATALOG 1955, pl. XVIII/2a, XXV/8, 13), Lipovac (GALOVIC 1955a, pl. XXI/2, 4, XXVII/3, 8), Selevac (VUKMANOVIC-RADOJCIC 1990, fig. 9, 3/335, 361), Supska — „Stublina“ (D. GARASANIN-M. GARASANIN 1979, pl. XIII/5, XIV/3, XVI/2), ș.a., iar varianta BV este întâlnită în locurile vinciene târzii, de faza Vinča Plocnik 1 de la Medvedniak — „Smederevska Palanka“ (LAZIC et al. 1988, 83), Lipovac (GALOVIC 1955, pl. XIX/5, XXV/5—7), Selevac (VUKMANOVIC-RADOJCIC 1990, fig. 9, 3/314, 315, 320, 356, 389, 391), Gomolava (BRUKNER 1965, pl. IV/3, V/1—4; 1980, pl. 1/5, III/2, IV/2). Zbradila — „Karbovo“ (BABOVIC 1986, fig. 70/52—53, 71/60—62), Rast (DUMITRESCU 1980, pl. XVIII/49—50, 53—58), ș.a.

Pe lângă acestea, decorurile plisate și canelate constituie un reper important pentru racordarea descoperirilor de la Hodoni la o serie de altele contemporane din arealul vinciian. Cele mai frecvente ornamente de acest tip sunt variantele Ba, Bb, BD, BI, BP, care au analogii într-o serie de locuri Vinča-Plocnik I și Vinča C, cum sunt cele de la Vinča (VASIC 1936c, fig. 91, nr. 400; 155, nr. 1057, 1060; 159, nr. 1094), Sremski Karlovac — „Karas“ și „Laka Staza“ (GACIC 1990, pl. II/2, 5; KATALOG 1955, pl. XVI/2), Rast (DUMITRESCU 1980, pl. XXXIII/5, XXXIV/6, XXXV/1), ș.a. Aceste variante se completează cu tipul B4, al canelurilor spiralierii, care constituie un decor tipic fazelor târzii ale culturii Vinča. Acest tip are analogii la Rast (DUMITRESCU 1980, pl. XXXIX/1), Vinča (VASIC 1936a, fig. 222; 1936c, fig. 158, nr. 1095, 1097, fig. 73, nr. 458), Gomolava Ia și Ia b (BRUKNER 1980, pl. II/11), Supska — „Stublina“ (D. GARASANIN — M. GARASANIN 1979, pl. IV/1, 3, XI/1, XII/1, XIV/10), Selevac (VUKMANOVIC-RADOJCIC 1990, fig. 9, 3/392, 4, 4/400, 9, 9/f, h), ș.a.

Ornamentele realizate prin lustruirea suprafeței vaselor (tip C), prezente pe ceramica fină de la Hodoni au corespondențe tipologice în locurile de la Vinča (VASIC 1936c, fig. 119, 120, 159, între adâncimile de 6,8 și 4 m), Vrsac — „At“ (LAZAROVICI 1979, fig. 13 și materiale nepublicate aflate în colecțiile Muzeului din Vršac, Gomolava Ia și Ia-b (BRUKNER 1966, pl. III/2—6, IV/3, 4; 1980, pl. I/1, 3, II/9, III/4—6,

8; 1988, fig. 3/2), ş.a., şi ne permit o mai bună racordare la cronologia internă a culturii Vinča.

Analogiile prezentate pentru formele şi decorurile cele mai reprezentative descoperite în aşezarea de la Hodoni converg între adâncimile de 6,4 şi 5 m din locuirea eponima, în zisa faza Gradac de la Supska — „Stublina“ şi Cucuge, ca şi în nivelul 4, atribuit fazei Vinča—Plocnic I de la Supska şi Gomolava Ia şi Ia-b. Totodată, locuirea vinciiană de la Hodoni, prin conţinutul culturii materiale, se aliniază alături de altele similare şi contemporane din Banatul românesc, cum ar fi aşezarea de la Sănandrei (DRAŞOVEAN 1991a; 1994a; 1994b), Parta II (LAZAROVICI 1979, 166—168, 204; 1981b, 39; DRAŞOVEAN 1991a; 1994a; 1994b, 412), Chişoda Veche (RADU 1979; DRAŞOVEAN 1991a, 59 şi urm; 1994a; 1994b), Salbagelu Vechi (MOROZ-POP 1983a; 1983b, 477; LAZAROVICI 1991b), Zorlentu Mare III (LAZAROVICI 1979, 78, 209; 1991a; 1991c), Liubcova (COMSA 1965; 1969; 1971, 86—88; LUCA 1985; 1990; 1991; 1993), ş.a. Acestea din urmă se diferenţiază de materialele descoperite la Temes Kubin şi, parţial, la Borias (LAZAROVICI 1974b) unde există unele elemente, ca strachinile cu buza îngroşată şi subliniată printr-o santuire, decorată la interior cu pliseuri şi strachini cu buza profilată şi umăr îngust şi rotunjit. Acestea, ca dealtfel şi amforele cu gât tronconic au analogii la Vinča, între 5,2 şi 4,1 m. (VASIC 1936c, fig. 100a, 100b, 103c, 104, 105a, 105b, 105c, 106a, 106b, 109a, 109b, 120/984, 123/952), şi în locuirile de la Rudna Glava (JOVANOVIĆ 1971, pl. III/1), Divostin (MADAS 1990, fig. 6, 2/2, 6, 3/16, 17, 20—23, 6, 4/8, 11, 12, 6, 6/6—8, pl. I/b, c, f, II/a) şi Supska „Stublina“ (D. GARASANIN—M. GARASANIN 1979, pl. II/1, VII/5), ceea ce presupune un orizont Vinča C târziu şi D1, fenomen care este rezultatul unui nou val de populaţie care îşi face simţită prezenţa în sudul Banatului.

Locuirile fazei Vinča D din Serbia şi sudul Banatului, cele de la Selevac, Gomolava Ib, Vinča, deasupra adâncimii de 4,5 m, Vrşac—At, ş.a. au între trăsăturile definitorii, castroane deschise cu buza invazată şi umăr rotunjit şi anumite tipuri de decoruri realizate prin lustruirea suprafeţei vasului (VASIC 1936c, fig. 158/1105; 189, 190, 192, 206; D. GARASANIN—M. GARASANIN 1979, pl. III/3, IV/4, V/1, 4, 7; MADAS 1990; VUKMANOVIĆ—RADOJCIC 1990, 297 şi fig. 9, 3/328, 341, 344, 364, 388) care nu se regăsesc între materialele de la Borias, Temes Kubin şi Comlăus. Acest fapt ne determină să încadrăm aceste locuiri înaintea fazei D1, în faza Vinča C, după toate celelalte descoperiri, în etapa Vinča C2. Deci, locuirea de la Hodoni este parţial contemporană cu aşezările de la Săntandrei, Chişoda I—II, Parta II, Salbagelu Vechi, Zorlentu Mare III, Liubcova, ş.a. şi o încadrăm în faza Vinča C1.

Cu toate aceste trăsături comune, între materialele de la Hodoni şi cele din arealul „clasic“ vinciian sunt şi diferenţe care pot fi constatate atât în tehnologia de confecţionare a vaselor cât şi a formelor şi ornamentelor. În această ordine de idei, aşa cum dealtfel am mai amintit, lutul din care au fost executate vasele este amestecat cu cioburi pisate şi, cu totul excepţional, cu mal, vădind o influenţă din partea Culturii Banatului sau a culturii Tisa, faza timpurie (etapa Szakalhat—Tisa), unde această tehnologie îşi are sorgintea. Alături de aceste particularităţi, în cadrul materialelor de la Hodoni se detaşează strachinile tronconice, variantele

AIIb și AIIIc care, uneori, sunt decorate în tehnica inciziei cu linii paralele meandrice (tip DT, Dz, Da, Di, DK, D1). În organizarea acestor ornamente, meandrele sunt dispuse în două metode care sunt delimitate prin grupurile de linii verticale, executate în zona tortilor. Uneori, spațiile dintre incizii sunt lustruite (tip Da, Dd) sau spațiile lustruite alternează cu spații pictate cu roșu în tehnica crusted (tip Dd, Dg sau Di).

Specialiștii care s-au ocupat de materiale similare au considerat, datorită asemănărilor cu decorurile din câmpia Panonica, că aparțin culturii Tisa (LAZAROVICI, 1979, 135, 157, 158). La Hodoni, ceramica descoperită în complexe arheologice; decorată în această manieră — zisă Tisa sau „tisoidă” — din punct de vedere tehnologic, al felului degresantului, al tratării suprafeței vaselor și a arderii acestora, se încadrează în canoanele Vinča. C și, în consecință nu pot constitui importuri sau materiale Tisa. Acestea, la care se adaugă lustruirea spațiilor dintre incizii și pictura roșie în tehnica crusted, sunt elemente care au fost transmise comunităților vinciene din nordul Banatului de către purtătorii Culturii Banatului sau a grupeii Szakálhát, etapa târzie, din tranziția Szakálhát—Tisa (KUTZIAN 1966, 258, 262; KALICZ 1970, 17; 1989, 104; KALICZ—MAKKAY 1977, 116—117; KALICZ—RACZKY 1987a; LAZAROVICI 1979, 159).

Decoruri similare au fost descoperite și în alte stațiuni, cum sunt cele de la Cornești, Sănandrei, Chișoda I—II și Parta II (DRASOVEAN 1994a) în care aceste elemente însoțesc formele și ornamentele caracteristice culturii Vinča, faza C1 și nu pot fi separate de acestea. Faptul că aceste descoperiri nu sunt importuri, ci fac parte integrantă din contextul cultural al unor locuiri vinciene târzii din nordul Banatului, ne-a determinat să le încadrăm în varianta nord-bănățeană a fazei C a culturii Vinča, din care face parte și locuirea de la Hodoni.

Cercetările de la Hodoni au condus și la descoperirea unor importuri culturale care ne permite o cronologizare mai exactă a fazei Vinča C1 cu civilizațiile care au evoluat în Banat și în spațiile geografice vecine (DRASOVEAN 1991a, 65—66; 1991b; 1991f; 1994a; 1994b, 424—425).

În groapa nr. 4, a fost descoperit un fragment dintr-un vas de formă tronconică, lucrat dintr-o pastă fără impurități, în amestec cu nisip fin și materie organică bine mărunțită, ars la cărbămiziu. Pe un fond roșu-vișiniu, acesta este pictat cu linii de culoare albă realizate după ardere. La interior, în zona buzei, pe un fond de aceeași culoare sunt realizate într-o culoare albă linii dispuse „în căpriori”. Atât tehnologia de realizare a vasului, cât și forma și maniera ornamentului se leagă de grupul Herpaly. De asemenea, în groapa nr. 5, cercetările au scos la lumină un fragment ceramic de culoare brună-portocalie, cu nisip fin și cioburi bine mărunțite în compoziție și decorat cu dungi subțiri, paralele, de culoare neagră, pictate după ardere. Cele mai apropiate analogii pentru acesta le regăsim în faza veche și clasică a grupului Herpaly, nivelurile 10—9 și 8 din așezarea eponimă (KALICZ—RACZKY 1984, fig. 31—32; 1987b). Aceste două importuri ne determină a paraleliza etapa Vinča C1 cu faza veche și clasică a grupului Herpaly care, la rândul-i, este sincronizată de către cercetătorii maghiari cu faza veche a culturii Lengyel și faza clasică a culturii Tisa (KUTZIAN 1966; KALICZ 1970; 1971; 1985; 1989; KALICZ—RACZKY 1987a; 1987b; RACZKY 1985; 1992; HORVATH 1982; 1985; 1987).

În stratul Vinča C1 de la Hodoni a fost descoperit un fragment ceramic de culoare brun-cărmiziu decorat cu incizii spiralice care aparţine etapei Bucovăţ I Ib (DRAŞOVEAN 1991e). În locuirile contemporane, la Sănandrei, Chişoda Veche şi Zorlenţu Mare, cercetările au pus în evidenţă o serie de importuri culturale care aparţin etapei Bucovăţ I Ib (DRAŞOVEAN 1994a), fapt care ne determină să paralelizăm etapa Bucovăţ I Ib cu Vinča C1.

În groapa nr. 4, alături de importul Herpaly, a fost descoperit un fragment ceramic lucrat dintr-o pastă amestecată cu cioburi pisate, arsă la negru, care este decorat cu incizii organizate în meandre. În spaţiul dintre incizii sunt realizate cu un instrument cu vârful rotund, alveole, iar buza vasului este crestată (pl. XVIII/5). Caracteristicile acestuia, tehnologia de modelare, cât şi maniera şi execuţia decorului se leagă, după părerea noastră, de faza veche a culturii Tisa. Materialele care aparţin aceleiaşi faze au fost descoperite şi la Zorlenţu Mare, în nivelul III. Pe lângă acestea, de la Chişoda Veche provine un vas tronconic, cu gura ovală, decorat cu incizii meandrice în stil textil care ar putea aparţine fazei clasice a culturii Tisa. Aceste descoperiri ne sugerează faptul că, în Banat, în vremea etapei Vinča C1 sunt întâlnite ambele faze, veche şi clasică, ale culturii Tisa, fapt ce ne determină să considerăm, pentru Banat cel puţin, că trecerea de la faza veche la cea clasică are loc în vremea etapei Vinča C1.

Concluzionând, pe baza importurilor descoperite în locuirea vinciana de la Hodoni, propunem sincronismul Vinča C1—Tisa veche/clasică — Herpaly timpuriu/clasic — Bucovăţ I Ib.

III. LOCUIREA TISA

1. Complexele de locuit

Cercetările arheologice au condus la descoperirea a şapte locuinţe de suprafaţă care aparţin purtătorilor culturii Tisa, dintre care au fost cercetate integral doar trei (L1, L3 şi L4). În ceea ce le priveşte pe celelalte intenţionăm să le cercetăm în campaniile viitoare (după 1991), dar lipsa de înţelegere a factorilor de decizie privind aplicarea legii fondului funciar şi, nu în ultimul rând, a proprietarilor pământului pe care se află situată locuirea, ne-a determinat să stopăm cercetările de aici.

Locuinţele se află la adâncimea de numai 0,25 m, unele fiind distruse aproape integral de arăturile adânci, iar de pe majoritatea brăzdarul plugului a înlăturat mare parte din dărâmătura pereţilor.

Locuinţa nr. 1 (L1, Fig. 4) a fost descoperită în suprafeţele nr. 8 şi 16. Podeaua acesteia este de firmă rectangulară, cu dimensiunile de cca 4,20×5m, orientată cu axa lungă, pe direcţia NV-SE. Marginile podinei nu sunt foarte bine delimitate, însăşi masa acesteia este fragmentată datorită structurii de pari pe care a fost construită. Aceşti pari sunt dis-

puși pe axa lungă a locuinței, fiind puși, — așa cum o arată impresiunile rămase pe chirpici direct pe sol. Diametrul acestora este cuprins între 2 și 7 cm. Nu au fost surprinse gropile stâlpilor care susțin pereții și șarpantele. În colțul estic al locuinței a fost descoperită o groapă cu diametrul de 0,8 m și adâncimea de 0,81 m. Aceasta are o formă de clopot, iar pe pereții acesteia a fost constatat un strat de lipitură format dintr-un lut galben în amestec cu nisip fin. Aceasta, este după opinia noastră, o groapă de provizii. În colțul sud-estic, la cca 1,4 m de colțul platformei de chirpici s-a putut observa baza unui zid despărțitor, care a putut fi urmărită pe o lungime de 1,4 m. (Fig. 4). Din punctul de vedere al tehnicii de construcție baza zidului a fost aplicată direct pe podină. Foarte probabil, datorită lipsei structurii de pari și a grosimii reduse (doar 0,15 m la bază), acesta nu avea o elevație deosebită, ci juca rolul de perete despărțitor, fără a atinge înălțimea celorlalți patru pereți. În acest colț au fost descoperite, grupate, trei râșnițe plate — două întregi și una ruptă în două — lucrate dintr-o rocă nisipoasă de culoare cenușie-maronie. La capătul zidului despărțitor cercetările au pus în evidență prezența a peste 50 de bile de praștie, cu un diametru cuprins între 4 și 6 cm, confecționate din lut. Datorită culorii deosebite față de materialele lucrate din lut ce au fost descoperite de platformă, putem afirma că acestea au fost arse inițial și, în momentul incendiului locuinței, au fost supraarse.

Vasele descoperite pe podină prezintă și ele urme de vitrifiere ca și unele bucăți din chirpicul podinei și, acolo unde s-au păstrat, ale pereților.

În centru, podina a fost străpunsă de groapa unui mormânt medieval timpuriu (fig. 3 și 4).

Locuința nr. 2 a fost surprinsă în suprafețele nr. 9 și 10 (fig. 3). În partea cercetată podina are o lățime de 4 m și este construită pe o structură de pari dispuși de-a lungul axei lungi a locuinței. Nu au fost descoperite obiecte semnificative de inventar și nici ruinele pereților, foarte probabil distruse de lucrările agricole.

Locuința nr. 3 a fost cercetată integral. Podina, descoperită la adâncimea de 0,25 m, are o formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 5,1 × 4,8 m. O suprafață importantă a acesteia a fost deranjată de arăturile adânci. Așa cum se poate constata și din planul prezentat (fig. 5), la construcția podinei s-au folosit nuiele care au fost dispuse de-a lungul axei lungi a locuinței. Ca și celelalte construcții, locuința nr. 3 este construită pe talpa de lemn. Datorită stării precare în care s-a păstrat nu putem avansa prea multe detalii privind o serie de probleme tehnice privind construcția, cum ar fi modalitatea de prindere a structurii pereților la talpă și, mai ales, a fixării stâlpilor pe talpa de lemn. Ceea ce putem preciza este modalitatea de construcție a podinei. Astfel, așa cum se poate observa pe grundissul locuinței nr. 3 unele zone sunt lucrate mai compact și, ceea ce frapază, foarte rar nuielele care compun structura de rezistență a podelei se încalecă, ele păstrând, în majoritatea cazurilor, un traseu paralel. Aceste date ne determină să considerăm că, după ce erau aranjate nuielele, de la un capăt al locuinței — de regulă de la latura scurtă și perpendicular pe aceasta — se începea construirea podinei, care se făcea pe porțiuni mici, după care se aranjau nuielele în așa fel încât să nu se încalce, iar operațiunea de pomostire continuă. Deși în condi-

Fig. 5. Planul locuinței nr. 3.

țiile în care nu s-au păstrat marginile podinei, nu avem prea multe date despre modalitățile de îmbinare a stâlpilor și a structurii de rezistență a pereților cu talpa de lemn a locuințelor, putem considera, totuși, că podirea se făcea după ce talpa și structura de rezistență a pereților erau edificate.

Aproximativ în centrul locuinței, în podină a fost constatată gura unei gropi cu un diametru de 60 cm. Aceasta este o groapă de provizii de forma unui clopot, cu fundul ușor albiat aflat la 0,6 m adâncime față de nivelul podinei. Pereții nu au fost lipiți cu lut. În apropierea acesteia au fost descoperite două râșnițe plate, lucrate din gresie, supraarse datorită incendiului ce a distrus locuința.

Locuința nr. 4 a fost descoperită în S 14 (fig. 3 și 7). Deși aflată, la fel ca și celelalte, la adâncimea de 0,25 m, podina este deosebit de bine păstrată. Din păcate însă, marginile acesteia sunt foarte dantelate, fapt ce ne împiedică a stabili, cu exactitate, dimensiunile locuinței.

Podina, la fel ca și la celelalte colibe, este construită pe o structură de pari. Aceștia sunt dispuși atât paralel cu axa lungă a casei, cât și oblic în colțul de sud-vest și perpendicular în cel de sud-est. Această particularitate — raportată la celelalte locuințe — coroborată cu structura chirpiciului care acoperea respectivele straturi de nuiel — diferită de restul platformei — și cu faptul că, la contactul cu restul podinei capetele nuielilor sunt petrecute peste celelalte, ne-ar putea sugera niște refaceri ulterioare sau chiar extinderi ale locuinței.

În partea de est a colibe, podina prezintă o gaură circulară cu un diametru de 0,45 m, care este gura unei gropi, cu pereți arcuiți, cu adâncimea de 0,70 m, care reprezintă o groapă de provizii. Nu au fost surprinse alte detalii de construcție, sau alte elemente arhitectonice, cu excepția unei aplicații zoomorfe de pe unul din pereții colibe. Aceasta înfățișează un cap de bovidu (pl. L/1), dar starea precară de conservare a pereților — distruși de plug — ne-a împiedicat să observăm cărui perete îi aparține.

Locuința nr. 5 (fig. 3 și 4) este aproape în totalitate distrusă de lucrările agricole. Din ea s-au păstrat doar câteva porțiuni ale podinei, care este construită în aceeași tehnică ca și celelalte locuințe. În zona cercetată, pe podină s-au descoperit două râșnițe plate și câteva vase care se aflau protejate de un strat subțire de dărâmatură, care provine de la pomosteala pereților. Aceste fragmente de pomosteală păstrează impresiunile unor nuiel subțiri, cu un diametru cuprins între 1 și 2 cm, care compuneau structura de rezistență a pereților. Nu au fost surprinse gropi de stâlpi sau, ca și în cazul locuințelor nr. 1, 3 și 4, gropi de provizii.

Locuința nr. 6 (fig. 3) a fost cercetată pe o suprafață mică, în 1989, la data descoperirii ei intenționam să epuizez cercetarea acesteia în 1992, dar regimul ulterior al terenului pe care se află așezarea, m-a împiedicat să fac acest lucru.

Podina și dărâmătura — care au fost preparate și protejate cu nisip și acoperite cu o folie de plastic și pământ — au fost lăsate „in situ”.

Așa cum arată zona cercetată, acest complex, aflat la adâncimea de 0,35 m, este cel mai bine păstrat.

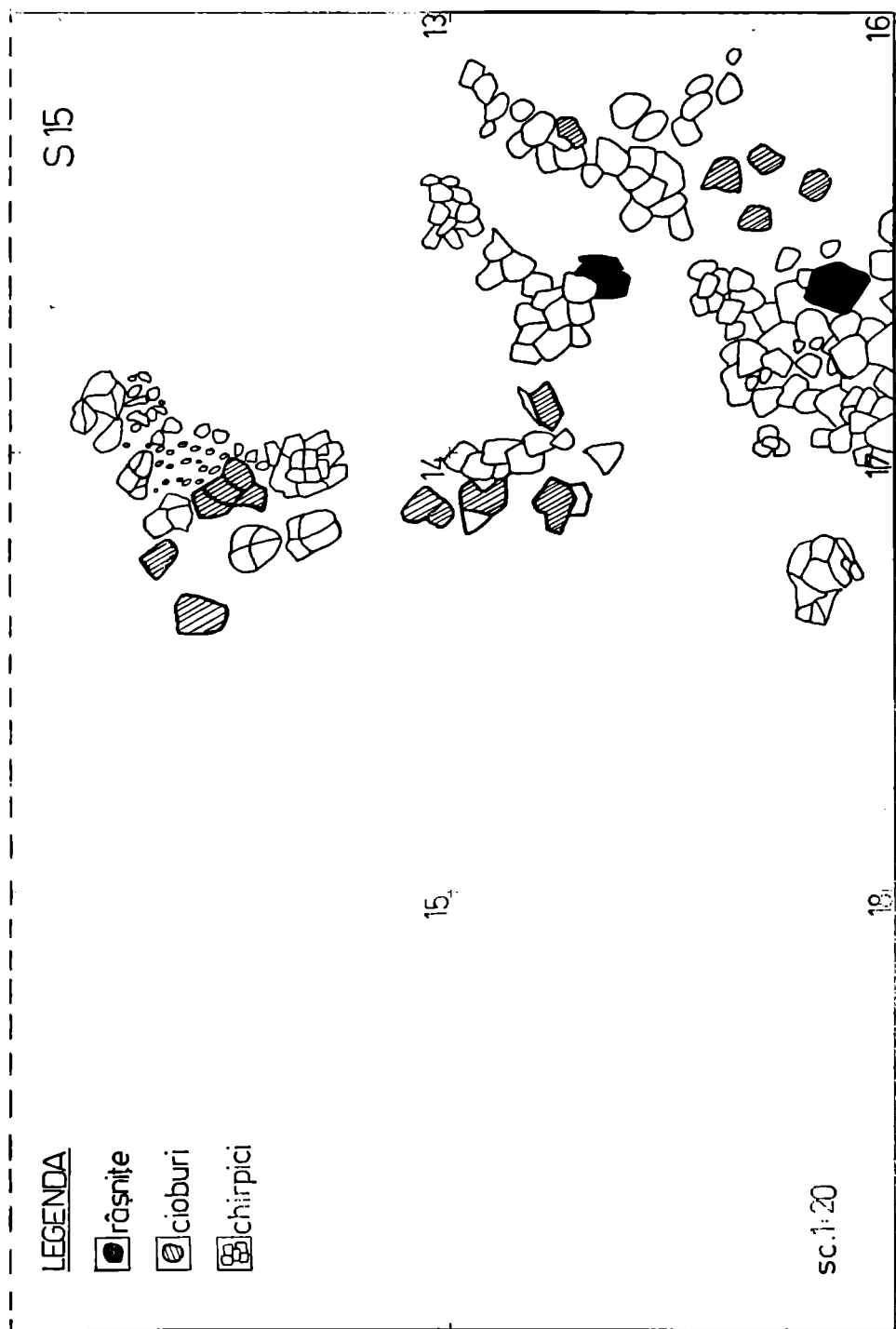

Fig. 6. Planul locuinței nr. 5.

carenată şi buza evazată. Aceasta este o formă tipică culturii Tisa şi a fost descoperită în locuinţele nr. 1 (pl. XLIII/2; XLIV/1), nr. 3, (pl. XLVII/1), nr. 6, (pl. L/5, 7, 8, 9), nr. 7 (pl. LIII/4) ca şi în locuinţa săpată de M. Moga în 1959 (MOGA-RADU, 1977).

Oalele sunt o prezenţă constantă în toate complexele Tisa de la Hodoni, unele — aşa cum au putut fi reconstituite grafic —, fiind de mari dimensiuni. Au fost ilustrate doar câteva exemplare din locuinţele nr. 1 (pl. XLIV/4, 7; XLV/3, 6), nr. 4 (pl. XLVIII/5) şi nr. 7 (pl. LIII/7).

În locuinţa nr. 3 a fost descoperit un capac de vas lucrat din lut (pl. XLVI/10).

Ornamentele ceramicii Tisa de la Hodoni sunt realizate, aproape în totalitate, în tehnica inciziei. Acestea sunt compuse din linii meandrice, care formează zisul stil „textil” — tipic pentru cultura Tisa. Meandrele sunt dispuse atât în două registre, marcate de linii paralele verticale, realizate în zona torţilor (L4: pl. XLIX; la: L5: pl. LII/1a), cât şi în mai multe registre, delimitate în partea superioară de linii orizontale sau de faţete ale vaselor (L1: pl. XLIII/2; pl. XLIV/1; L7: pl. LIII/4; strat: pl. L/5, 7—9). Uneori, la partea inferioară a vaselor, decorurile meandrice alternează cu linii în zig-zag (L1: pl. XLV/7; L3 pl. XLVII/1b). Într-un singur caz, în locuinţa nr. 1, a fost descoperit un vas decorat cu linii frânte şi în zig-zag organizate în metope (pl. XLIII/8). La o serie de vase, incizile care compun meandrele sunt mărginite de puncte sau sunt asociate cu puncte (pl. L/5, 7). Un caz aparte îl constituie prezenţa în locuinţa nr. 5 a unui vas decorat cu incizii, realizate adânc în pastă, care sugerează o influenţă vinciană. Ornamentul în discuţie este ordonat în metope compuse din linii oblice, spaţiile dintre acestea, pictate cu o culoare roşie în tehnica „crusted”, alternează cu decorul punctat. Intervalele dintre metope sunt umplute cu puncte (pl. LI/1a).

O serie de alte motive compuse din meandre sunt realizate într-o manieră diferită în care liniile nu mai au rigoarea din decirul „textil”, ci sunt executate mai puţin îngrijit, nu au un traseu întotdeauna paralel (pl. XLIII/5; XLX/5; XLVI/2, 6; XLIII/1, 3) amintind de decoruri întâlnite în Cultura Banatului.

Un vas din locuinţa nr. 5 are la interior, în zona buzei, un brâu compus din incizii dispuse „în câpriori” (pl. XLII/1b).

Torţile sunt ornamentate cu linii incizate (pl. XLIV/1) sau creştături (pl. XLIX/1a; LII/1a).

Din locuinţa nr. 3 provine un fragment dintr-un castron bitronconic lucrat dintr-o pastă densă, în amestec cu nisip fin, care este decorat cu pliseuri dispuse oblic pe umăr, având certe corespondenţe în lumea Vinča C.

4. Plastica

Cu toată anvergura cercetărilor, în locuirea Tisa de la Hodoni au fost descoperite un număr foarte redus de statuete şi amulete lucrate din lut ars.

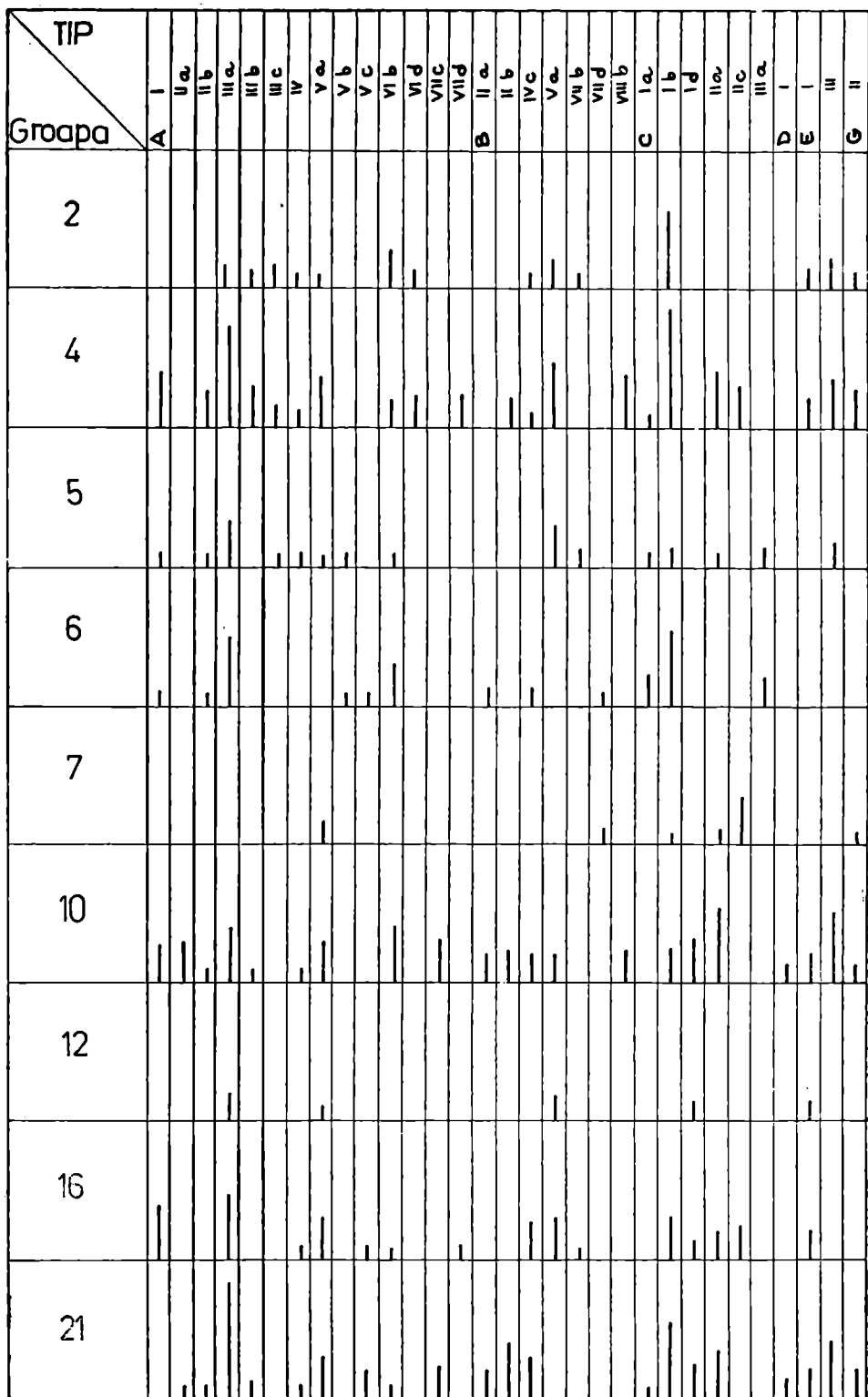

Fig. 8. Repartiția cantitativă a principalelor forme ceramice descoperite în complexele vinciene.

Locuința nr. 7 fig. 3 și 5 este de formă rectangulară de 5,2×6 m, fiind cea mai mare dintre complexele de locuit descoperite până în prezent în nivelul Tisa. În partea de răsărit platforma locuinței este tăiată de un șanț ulterior cimitirului medieval, a cărui utilitate ne scăpa.

Podina este mult mai consistentă decât la alte locuințe, atât datorită grosimii stratului de pomosteală, cât, mai ales, a dimensiunilor structurii de rezistență. Aceasta este compusă din trunchiuri de copac cu un diametru de până la 5 cm, care, fără o anumită regulă, alternează uneori cu un diametru de până la 5 cm. Spre sud, datorită existenței unui complex din nivelul inferior, o parte a platformei de chirpici s-a dislocat, înclinându-se și coborând la adâncimea de 0,70 cm. Pe podină au fost descoperite vase și o râșniță, toate arse secundar. De fapt, așa cum am mai precizat, tot inventarul complexelor care aparțin culturii Tisa este ars secundar.

2. Unelte

Așa cum am mai menționat, cercetările de la Hodoni, datorită grosimii reduse de numai 20 cm a celor 2 straturi — și a bulversării și a telescopării de strat, au făcut uneori imposibilă precizarea cu exactitate a apartenenței stratigrafice a unor materiale. De aceea vom prezenta doar acele descoperiri cărora li s-a putut preciza cu exactitate poziția stratigrafică.

Uneltele din piatră cioplită sunt lucrate, aproape fără excepție, dintr-un sillex de culoare brună și brun-roșcată cu vinișoare închise la culoare. Între acestea remarcăm și piese din obsidian, care se caracterizează printr-un microlitism (pl. IV/7).

Uneltele, lucrate din roci silicioase care aparțin locuirii Tisa, cuprind următoarele tipuri: lame și gratoare.

Din prima categorie menționăm lamele cu secțiune triunghiulară descoperite în locuințele nr. 3 (pl. IV/4, 8) și nr. 5 (pl. IV/9) și lamele cu secțiune trapezoidală care provin atât din stratul de cultură (pl. IV/14—16) cât și din locuințele nr. 1 (pl. IV/1), nr. 3 (pl. IV/2, 3, 5) și nr. 4 (pl. IV/10, 11, 13). În locuința nr. 4 cercetările au pus în evidență un gratoar (pl. IV/12).

Trebuie să remarcăm ca pe uneltele cioplite, care aparțin cu certitudine stratului Tisa, nu au fost constatate urme de lustruire datorate folosirii acestora ca piese componente ale unor seceri.

Uneltele din piatră șlefuită pot fi împărțite în două categorii: a) topoare și b) topoare cu gaură de înmănușare.

Din prima categorie, distingem topoare dreptunghiulare descoperite în stratul de cultură (pl. VII/5) și în locuințele nr. 3 (pl. VI/4), nr. 4 (pl. VI/5; VII/1) și nr. 5 (pl. VII/3). Alături de acestea, topoarele triunghiulare, mai reduse cantitativ, au fost puse în evidență în stratul Tisa (pl. VII/4) și locuința nr. 3 (pl. VI/3).

Topoarele perforate sunt lucrate din roci dure de culoare brun-cenușie și cenușie. În locuința nr. 1, pe podina acesteia a fost descoperit un

exemplar întreg (pl. VI/1), iar din locuinţa nr. 3 provine un fragment care reprezintă partea activă a unui alt exemplar perforat (pl. VI/2).

La toate acestea remarcăm un înalt grad de uzură, determinat de raritatea materiei prime, fapt ce i-a obligat să folosească unealta până când nu mai era funcţională. În acel moment toporul era direcţionat spre alte utilizări. Astfel, piesele din pl. VI/5 şi VII/3 au fost folosite, aşa cum o arată urmele de pe ceafă şi tais, ca zdrobitoare.

Uneltele din os sunt foarte puţine datorită faptului că incendiul violent care a distrus locuinţele a calcinat toate oasele care se aflau în interiorul acestora. În stratul de cultură au fost descoperite, dintre care menţionăm două străpungătoare (pl. VII/2, 8), o săpăligă lucrată din corn de cervideu, la care, în partea superioară se pot observa două şanţuri laterale folosite la fixarea cozii (pl. VII/6) şi un ram dintr-un corn de cerb lucrat la ambele capete (pl. VII/7) care reprezintă, probabil, un plantator.

3. Ceramica

În cele şapte locuinţe au fost descoperite vase şi fragmentare care permit o analiză atentă a caracteristicilor materialului ceramic. Din păcate însă, datorită arderii secundare la care au fost supuse, nu mai putem lua în discuţie o serie de atribute importante, cum ar fi culoarea vaselor şi, parţial, tratamentul suprafeţei acestora.

FACTURA. Ceramica grosieră este lucrată dintr-un lut amestecat cu nisip fin şi, uneori, materie organică, şi mal. De asemenea, unele materiale ceramice care aparţin acestei categorii conţin pietricele de cuarţ şi cioburi pisate.

Specia fină are în compoziţie, aproape fără excepţie, mal şi nisip fin. Suprafaţa vaselor este bine netezită şi, uneori, lustruită. În câteva cazuri, cu toată arderea secundară, se mai poate constata, în spaţiile dintre incizii, zone care au fost pictate, după ardere, cu o culoare roşie.

Formele îmbracă o mare varietate, fiind întâlnite străchini cu pereţii arcuiţi (L1: pl. XLIII/1, 3; L3: pl. XLVI/1; L6: pl. L/3; 7; LIII/5), străchini tronconice cu pereţii drepti (L1: pl. XLIII/4, 6; L3: pl. XLVI/5; L4: pl. XLVIII/1, 4; L7: pl. LIII/1, 3), castroane tronconice cu pereţii drepti (L1: pl. XLIII/7—9; L4: pl. XLVIII/3; pl. XLIX/1; L5: pl. LI/1; pl. LII/1; L7: pl. LIII/8). Acestea prezintă o serie de torţi dispuse pe buză (pl. XLIII/4; pl. XLVIII/1), sub buză, perforate orizontal (pl. XLIII/7, 8; XLIX/1; LII/1), sub buză, perforate vertical (pl. LI/1). Alături de aceste variante, strachina şi castronul profilat ocupă un loc aparte în suita tipologică a ceramicii culturii Tisa. Preluată din repertoriul culturii Vinča, strachina profilată, bitronconică, cu buză evazată este întâlnită în locuinţa nr. 3 (pl. XLVI/7). Pe lângă aceasta au fost descoperite castroane cu umăr rotunjit şi buză evazată (L1: pl. XLV/2; L3: pl. XLVI/9; L4: pl. XLVIII/6; L6: pl. L/2), castroane cu umăr rotunjit şi buză înaltă, dreaptă (L1: pl. XLIV/2) şi castroane cu profil „S” (L1: pl. XLIV/6). Tot în categoria castroanelor profilate încadrăm şi vasele cu partea inferioară tronconică sau patruleteră, cu partea superioară profilată sau

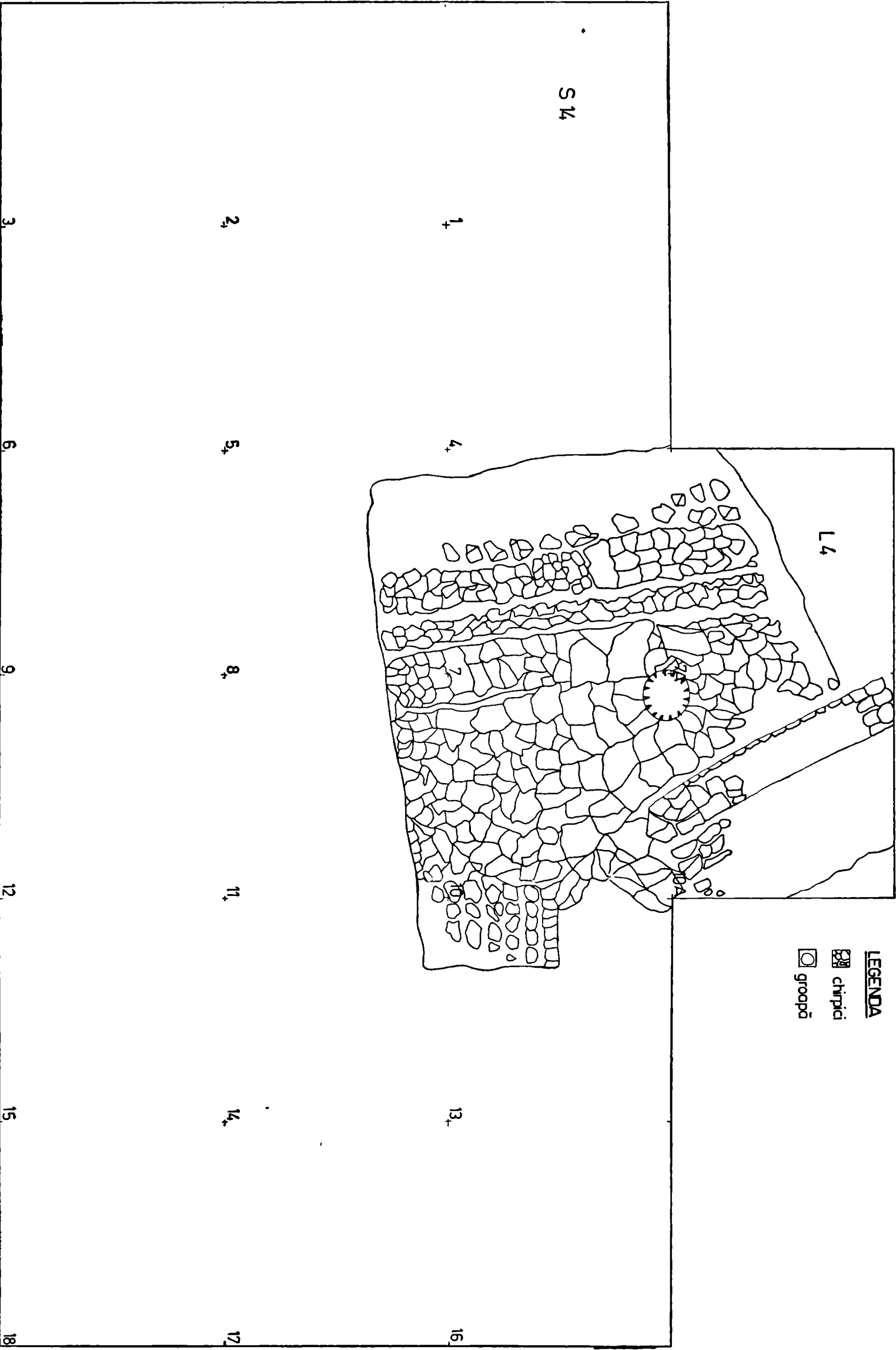

Fig. 7. Planul locușii nr. 4.

Statuete antropomorfe. Săpăturile au scos la lumină două statuete, una în locuința nr. 3, iar cea de-a doua în stratul de cultură.

Piesa din locuința nr. 3, de culoare cărămizie, este o figurină antropomorfă feminină. Corpul este de formă cilindrică, capul este despărțit de corp printr-o șanțuire, nasul este redat ca o proeminență, iar sânii sunt reprezentați prin două excrescențe de formă semisferică (pl. XI/2).

Cel de-al doilea idol antropomorf are corpul cilindric având redade brațele și nasul, iar ochii sunt marcați de o împunsătură care străbate transversal piesa (pl. X/6).

Tot din stratul de cultură provine o toartă decorată cu un cap care, prin maniera de redare a nasului, bărbiei și a urechilor, are atribute umanoide, dar pe cap se mai pot observa locurile de unde s-au desprins coarnele (pl. XI/1).

Amulete. Cercetările au scos la lumină din stratul de cultură și din locuința nr. 1 două amulete lucrate din lut. Prima dintre acestea, descoperită în stratul de cultură are patru brațe, găurite vertical, dispuse „în cruce”, pe axul central, care, în partea superioară, este perforat transversal (pl. XI/3). Cea de-a doua piesă din această categorie, provenită din locuința nr. 1, este de o formă stelată, cu patru brațe dispuse, în același plan, în partea inferioară a corpului (pl. X/5). Aceasta din urmă, prin analogiile care le are, se leagă, mai curând, de aria culturii Sopot decât de cea Tisa (DIMITRIJEVIC 1958; KALICZ—MAK-KAY 1972, fig. 4/6, 7).

5. Încadrarea culturală și cronologică. Concluzii

Locuirea Tisa de la Hodoni este sigura de acest fel din Banatul românesc care a fost cercetată sistematic și reprezintă, după cunoștințele noastre, cea mai sudică așezare care aparține purtătorilor culturii Tisa din această provincie.

Materialele descoperite la Hodoni se leagă de altele similare și contemporane din Câmpia Tisei. Astfel, formele ceramice, îndeosebi castroanele cu partea superioară carenată și buză evazată (pl. XLIII/2; XLIV/1; XLVII/1; L/5, 7, 8, 9; LIII/4) au analogii în așezările de la Gorzsa, faza C (HORVATH 1982, fig. 14/7; 16/9, 10; 1985, pl. III/3, 4; 1987, fig. 12, 26), Öcsöd — Köveshalom (RACZKY 1987, fig. 22), Tape Lebő (TROGMAYER 1957, pl. I/20; VI/16, 20; VIII/14) și în alte așezări atribuite fazei clasice a culturii Tisa (KOREK 1989, 84—86, 88, 95, 98). Decorurile incizate, tipice acestei civilizații, au analogii în locuirile contemporane din zona Tisei (TROGMAYER 1957, pl. I/9, 10, 11, 20; II/20; VI/16, 20; VII/14; VIII/14; HORVATH 1982, 213/7, 8; 215/9, 10; 1985, fig. 12, 14, 15, 25, 26; KOREK 1987, fig. 8, 11—13, 21, 1989, 84—86, 88, 95, 98; RACZKY 1987, fig. 22).

Pe lângă aceste elemente din sfera formelor și ornamentelor, în locuințele de la Hodoni au fost descoperite și vase bitronconice (pl. XLVI/7, 8; XLVIII/5) sau castroane cu umăr rotunjit și buză evazată (pl. XLVI/9) care au corespondențe tipologice în arealul vincian târziu, de faza C.

În zona Tisei, la nord de Mureş şi la sud de Crişul Alb, la acelaşi orizont cronologic, evoluează grupul Gorzsa, care se naşte pe baza fazei C a culturii Vinča şi conţine o foarte puternică componentă vinciană materializată în tehnologia de confecţionare a unor vase, unele forme şi decoruri (KUTZIAN 1966, 249 şi urm.; HORVATH 1985, 89—94). Pentru materialele de la Hodoni, datorită arderii secundare la care au fost supuse acestea, este dificil de precizat dacă amintitele descoperiri cu atribute vinciene sunt importuri sau acestea se încadrează organic în contextul Tisa. Dacă acestea nu sunt importuri, aşa cum suntem înclinaţi să optăm, locuirea de la Hodoni poate fi încadrată în grupa Gorzsa.

În stratul Tisa şi în locuinţele conţinute de acesta a fost descoperit în locuinţa nr. 1 un vas miniatural (pl. XLIV/5) care este un import din cadrul culturii Vinča, cu analogii în aşezarea eponimă la adâncimile de 5,4 m 5,8 m şi 6 m (VASIC 1932, fig. 120—122), la Chişoda Veche, niv. III (RADU 1979, fig. I/5), Borias şi Tape Lebö. Alături de acesta cercetările au condus la descoperirea unui vas în stare fragmentară decorat cu incizii subţiri grupate câte două dispuse vertical (pl. XLIV/3) care se regăseşte în cultura Lengyel, faza I (KALICZ 1985).

Materialele vinciene şi, în special, vasul miniatural din locuinţa nr. 1 ne conducea la o cronologizare a locuirii Tisa la secvenţa cronologică a culturii Vinča. Astfel, vasul miniatural, prin adâncimile la care au fost descoperite ne sugerează, raportat la adâncimile stratigrafice ale staţiunii eponime, un orizont cronologic Vinča C. la Chişoda Veche, nivelul III a fost paralelizat cu sfârşitul etapei C1, fără a putea preciza cu exactitate dănuirea în timp a acestuia (DRAŞOVEAN 1994 a). La Hodoni, stratul Tisa suprapune unul Vinča C1, şi luând în considerare şi cele enumerate mai sus, considerăm că începutul locuirii Tisa clasică de la Hodoni are ca „terminus post quem” sfârşitul etapei Vinča C1 şi îşi continuă, probabil, evoluţia în etapa C2, orizont la care este plasat şi importul care aparţine culturii Lengyel, faza I.

Aşezarea de la Hodoni se încadrează în fenomenul tisoid, fiind, la acest stadiu al cercetărilor cea mai sudică locuire Tisa din Banatul românesc. Aceasta se aliniază alături de alte descoperiri care aparţin acestei culturi, cum ar fi cele de la Cenad (LAZAROVICI 1975; 1979), Lipova—Hodaie (LUCA 1986), Chesint şi Vinga care marchează partea sud-estică a arealului de răspândire a culturii Tisa. La sud-est, aceasta se învecinează cu zonele locuite de purtătorii grupului Foeni şi cu ultimele dănuiri ale grupului Bucovăţ. În sudul Banatului, la acest orizont cronologic evoluează cultura Vinča, faza C2.

IV. NECROPOLA DIN SECOLUL AL XI-LEA DE LA HODONI

Cercetarea arheologică a vetrei aşezării neolitice de la Hodoni a evidenţiat existenţa unei necropole de la începutul evului mediu în aceeaşi zonă. Astfel, în partea de sud-vest a satului, la extremitatea unei

terase denumită în toponomia locală „Pocioroane“ a fost investigată parțial o necropolă din veacul al XI-lea. În cursul anului 1959, în cadrul celor două suprafețe sondate arheologic, s-au descoperit trei morminte. În suprafața 1 a fost cercetat un mormânt de copil chircit pe dreapta iar în suprafața 2 celelalte două morminte. (Moga—Radu, 1977, p. 231). Cercetările din anul 1960 au prilejuit extinderea dezvelirii necropolei medievale. Cele două sondaje din anul 1960 au pus în evidență încă nouă morminte. (Moga—Radu, 1977, p. 231).

Mormintele cercetate de Marius Moga la Hodoni — Pocioroane în anii 1959—1960 au fost publicate de către A. Bejan și M. Moga în anul 1978. (Bejan—Moga, 1978, p. 159—168). Reluarea săpăturilor arheologice în cadrul vetrei așezării neolitice între anii 1985, 1991 sub conducerea lui Florin Drașovean, a pus în evidență încă șase morminte aparținând necropolei medievale.

Am considerat că se impune o reluare globală a discuției în legătură cu grupul de morminte săpate la Hodoni. Legat de caracterul cercetărilor se cuvin făcute câteva precizări de la bun început. Astfel, investigarea arheologică a necropolei a fost strâns legată de cea a așezării neolitice, având mai degrabă caracterul unor sondaje. Ca atare, nu au fost delimitate întinderea necropolei, mărimea acesteia și nici durata în timp a funcționării ei. Concluziile istorice rezultate în urma unei cercetări parțiale sunt, fără îndoială, tributare acestui fapt. Prezentarea de ansamblu a sondajelor din necropola medievală timpurie de la Hodoni își găsește justificarea ținând cont de caracterul lacunar al documentației arheologice privitoare la istoria Banatului în secolele X—XII.

Informațiile din izvoarele narative referitoare la această perioadă rămân și pe mai departe principala sursă istorică, cercetarea așezărilor și necropolelor contemporane, care ar putea oferi o imagine mai exactă asupra habitatului și realităților etno-demografice, rămâne încă un deziderat al cercetării istorice viitoare. Considerăm că, publicarea documentației chiar și parțială cu privire la necropola din veacul al XI-lea la Hodoni, constituie o dovadă obligatorie care trebuie să existe la dosarul arheologic referitor la istoria secolelor X—XII în Banat.

Descrierea mormintelor și a inventarului funerar

M₁ — a fost cercetat în anul 1959 în S₁. A fost prezentat ca un mormânt de copil culcat pe dreapta. (Moga—Radu, 1977, p. 231). Raportul de săpătură cu privire la necropolă prezintă mormântul ca fiind ușor deranjat, culcat pe spate cu brațele așezate pe bazin (Bejan—Moga, 1978, p. 159 și Fig. 2). A avut ca inventar funerar două inele de tâmplă simple Pl. LIV.

M₂ — cercetat în S₂ 1995 la 1,25 m adâncime de la nivelul actual de călcare. Brațele erau așezate cu palmele pe abdomen. La craniu s-au găsit două inele de tâmplă cu capetele răsucite în formă de „S“, dispuse fiecare de o parte și cealaltă a craniului. Pe mâna dreaptă a purtat un inel de argint decorat în tehnica gra-

nulaţiei. (Pl. LIV). În groapa mormântului s-au găsit două monede de la regele Ştefan I. (Bejan—Moga, 1978, p. 159).

- M₃** — Mormânt de călăreţ. Groapa a fost surprinsă la o adâncime de 0,80 m de la nivelul actual de călcare. În dreapta craniului s-au găsit îngropate oase de cal. Piese de harnaşament, scăriţa şi zăbala au fost aşezate la picioarele mortului de o parte şi cealaltă. (Pl. LV).
- M₄** — cercetat în anul 1960. Braţul drept a fost aşezat cu palmele la claviculă iar cel stâng adus pe bazin. Inventarul funerar al mormântului a cuprins un inel de tâmplă răsucit, o aplică din foiţă subţire de argint şi două monede de la regele Ştefan I (Bejan—Moga, 1978, p. 159).
- M₅** — mormânt deranjat, în timpul cercetării din inventarul funerar al acestuia s-au recuperat două verigi simple şi un inel împletit. (Bejan—Moga, 1978, Fig. IV/1—2).
- M₆** — mormânt de copil, a fost aşezat cu palmele aduse la claviculă. A avut ca inventar funerar un şirag de mărgel.
- M₇** — cercetat în anul 1960 la adâncimea de 1,25 m de la nivelul actual de călcare. A avut aceeaşi orientare est-vest ca şi celelalte morminte. Braţele au fost aşezate cu palmele pe bazin. În jurul gâtului a avut un şirag de mărgel, alături de care s-au găsit împrăştiaţi un număr de şapte butonaşi din bronz. (Pl. LVI).
- M₈** — cercetat în S II b 1960 la 1,25 m adâncime. Braţul drept a fost aşezat lângă corp, iar cel stâng adus cu palma pe bazin. În zona craniului s-au găsit două inele simple de tâmplă şi pe mâna dreaptă un inel. (Pl. LVII).
- M₉** — mormânt deranjat, din inventarul funerar al acestuia s-a recuperat un inel de tâmplă. (Bejan—Moga, 1978, p. 159, Fig. 4/7).
- M₁₀** — cercetat în aceeaşi zonă cu **M₈** şi **M₉**. Ambele braţe au fost aşezate cu palmele pe bazin. În zona craniului a avut două inele de tâmplă. (Pl. LVII).
- M₁₁** — mormânt deranjat din inventarul căruia s-a recuperat un inel de tâmplă simplu (Bejan—Moga, 1978, p. 159, Fig. IV/14).
- M₁₂** — cercetat în cursul săpăturilor din anul 1950. Mormânt de copil fără inventar funerar.
- M₁₃** — cercetat în anul 1987 la reluarea săpăturilor arheologice. Braţul drept aşezat pe abdomen, iar celălalt a fost aşezat cu palma pe bazin. A avut ca inventar funerar un inel de tâmplă. (Pl. LIX).
- M₁₄** — investigat în cursul săpăturilor din anul 1987. Groapa mormântului a fost săpată în lutul galben la o adâncime de 0,86 m. Ambele braţe erau aşezate pe abdomen. (Pl. LVIII). Inventarul funerar al acestui mormânt de femeie a cuprins un colan din sârmă răsucită, un şirag de mărgel, 13 pandativi dublii şi două inele de tâmplă cu capetele răsucite în formă de „S”. (Pl. LXI şi LXII).
- M₁₅** — mormânt de copil păstrat parţial. Din inventarul funerar au fost recuperate două inele, din care unul din argint, răsucit şi un şirag de mărgel. (Pl. LXI/C).
- M₁₆** — cercetat în S₁₆/1991. A avut o poziţie chircită, aşezat pe partea stângă. Mâna dreaptă a fost aşezată cu palma la claviculă iar

cea stângă adusă la cap. Orientarea mormântului a fost est-vest. Nu a avut inventar funerar.

M₁₇ — a fost identificat în aceeași zonă în S₁₆/1991 fiind un mormânt de călăreț. În groapa mormântului a fost așezat alături de cel înhumat, un craniu de cal, în zona picioarelor iar în partea stângă a defunctului au fost depuse părți din picioarele calului. Inventarul funerar a cuprins piese de harnașament și trei vârfuri de săgeți. (Pl. LXIII, LXIV).

M₁₈ — mormânt de copil, cercetat parțial. Nu a avut inventar funerar. (Pl. LX).

Remarcăm existența, în cadrul segmentului de necropolă cercetat, a două grupuri de morminte cu inventar specific fiecăruia dintre ele. Astfel, se evidențiază cele două morminte — **M₃** și **M₁₇** cu inventar caracteristic mormintelor de călăreți și războinici. Ele nu ocupă în cadrul necropolei, topografic și stratigrafic, o poziție deosebită, diferențiindu-se doar prin inventarul funerar specific și prin elementele de ritual funerar constatate arheologic. Celălalt grup de morminte, orientat după tradiția creștină est-vest, au avut ca inventar monede, inele, colier, pandantivi, etc.

Mormintele de călăreț au avut ca inventar piese de harnașament (zăbală și scărițe) și arme. Scărițele de la șa, ornamentate în partea superioară, au fost lucrate dintr-o bară de fier forjat. (Pl. LIV). Tipologic ele își găsesc analogii în descoperirile din mormintele din sec. X—XI de la Banatska Aranjelovo, fostul Oroszlamos, de la Iazova, Novi Beceji sau de la Novi Futog, din vecinătatea Banatului. Stanojev, 1989, p. 14—17, nr. 16; p. 46, nr. 231; p. 63, nr. 341; p. 124, nr. 679; pentru alte descoperiri din aceeași categorie vezi Vana, 1954, p. 101; Bakay, 1966, Pl. XXVIII/3 și XLVI/4, 6; Pl. XXII/2, 3 de la Székesfehérvár; Csanad, 1991, p. 240, Pl. LXIII/b; Erdély, 1993, p. 135, Fig. 7).

Zăbalele descoperite în inventarul mormintelor 3 și 17 au muștiucul format din părți legate între ele sub forma unei zale, iar la capete au petrecute câte două inele (Pl. LXIII/4). Cele două inele au diametrul interior de 5,6 cm, iar cele două părți ale muștiucului măsoară 8 și respectiv 9,2 cm. fiecare. În mormintele din sec. X—XI din Banat sau din imediata vecinătate acest tip de zăbală este cunoscut din descoperirile de la Novi Futog, lângă Dunăre în Voievodina, la Novi Knezevac fosta Kanisa medievală (Stanojev, 1989, p. 124, nr. 681; p. 66, nr. 346, apropiate dealtminteri și ca dimensiuni). Modelul acestui tip de zăbală a cunoscut o lungă viață în timp și a fost utilizat pe vaste spații europene (Spinei, 1985, p. 183, 208, Fig. 11/1, 36/2, 6; Rejholkova, 1976, p. 223, Pl. 4/1; Bacay, 1966, pl. 22, 28; Kovács, 1985, p. 126—139; Popescu, 1956, p. 130; Vana, 1954, p. 101, Pl.8/8).

Vârfurile de săgeți găsite în inventarul funerar la **M₁₇** au o formă romboidală cu un peduncul scurt care măsoară între 1 și 1,8 cm. Lungimea totală a acestora este cuprinsă între 6,5—8 cm (Pl. LXIII/1—3). Tipologic, descoperirile de la Hodoni își găsesc analogii apropiate în inventarul unor morminte din Banat de la Iazovo și Novi Becej. Csanad, 1991, p. 212—213, Pl. LIV, p. 226—227, Pl. LVI/7—9). Formal se pot circumscrie

unor descoperiri din sec. X—XI dintr-un spaţiu mai larg al Transilvaniei şi Câmpiei Panonice. (Popescu, 1956, p. 130; Erdély, 1993, p. 135, Fig. 7, p. 141—145, Fig. 10).

O parte din piesele de harnaşement de la Hodoni, scările de sa, bunăoară, perpetuează modele mai vechi întâlnite în morminte din a doua jumătate a secolului al X-lea. (Erdély, 1993, p. 135 şi urm.). Ele se circumscriu unei mode întâlnite în spaţiul panonic şi transilvănean şi care a cuprins şi teritoriul Banatului.

Cele două morminte de călăreţi de la Hodoni se diferenţiază, în afara inventarului specific şi prin practici de ritual funerar. În groapa mormântului alături de decedat s-au aşezat craniul şi fragmente din picioarele calului. Aceste obiceiuri rituale, specifice la grupurile etnice de războinici şi călăreţi, se întâlnesc şi la mormintele maghiare din secolul X şi secolul XI. Morminte maghiare cu depuneri de ofrandă rituale sunt cunoscute din descoperiri mai vechi din Banat, Bihor şi alte zone ale Transilvaniei. (Popescu, 1956, p. 133—134).

Mormintele de femei şi copii au avut un inventar funerar interesant şi în aceeaşi măsură deosebit de util pentru cronologia necropolei. Astfel, la M_2 şi la M_4 s-au găsit depuse câte două monede de argint emise de regele maghiar Ştefan I. (Bejan—Moga, 1979, p. 159).

Inelele de tâmplă simple au fost lucrate dintr-o bară rotundă din bronz, deschisă la capete. Podoabele, cunoscute de la M_1 , M_5 , M_8 , M_{10} şi M_{15} , se diferenţiază prin dimensiunile cuprinse între 1—2,2 cm. Observaţiile făcute în mai multe necropole din Câmpia Panonică relevă faptul că inelele simple de tâmplă au fost folosite atât pentru prinderea părului dar şi în combinaţie cu inele de tâmplă cu capetele în „S”. Simplu de confecţionat acest gen de podoabe a fost produs în număr mare în ateliere locale, ceea ce explică difuziunea lor în spaţiul central şi sud-est european. (Szöke, 1954, p. 890, Pl. XLIII; Tocik, 1960, p. 277; Georgieva, 1961, p. 6; Bákay, 1966, p. 14—19; Bákay, 1967, Pl. VIII—X; Ercegović—Pavlović, 1980, p. 46, Pl. XIX şi XXII; Jelovina—Vrsalović, 1981, p. 89—90, Pl. XLI; Stanojev, 1989, p. 15, 22, 32, 46; Popa, 1988, p. 64—65, Fig. 13). Moda acestor podoabe a persitat cu mult dincolo de hotarul secolului al XI-lea, în spaţiul balcanic fiind încă întâlnite în secolele XII—XIII. (Ercegović—Pavlović, 1980, p. 46, la Sremska Mitrovica, bunăoară, în sec. XII; Jelovina—Vrsalović, 1981, p. 90).

Inelele de tâmplă cu capetele în formă de „S” au apărut în necropola de la Hodoni, în inventarul mormintelor următoare: M_2 , M_4 , M_{13} şi M_{14} . Cele două exemplare de la M_2 au fost găsite împreună cu două monede ale regelui Ştefan I, depuse ca obol funerar. (Bejan—Moga, 1978, p. 159). Inelul de tâmplă descoperit la M_4 , alături de două monede de la regele Ştefan I, are aceleaşi caracteristici tipologice cu cele din inventarul lui M_4 . Exemplarul de la M_{16} a fost lucrat dintr-un fir subţire şi are diametrul de 1,6 cm. Dimensiuni apropiate, diametrul de 1,3 cm, a avut şi inelul fragmentar descoperit la M_{13} (Pl. LXI). Descoperiri arheologice similare din sec. XI—XII se cunosc din necropolele cercetate în sudul Banatului la Sopotu Vechi, Ilidia, Cuptoare şi la Gornea în Valea Durnării (Ţeicu, 1993, p. 243).

Acest gen de podoabe a cunoscut în secolele X—XII o mare răspândire în regiunile central şi est-europene. (Hensel, 1965, p. 152 şi urm.,

Fig. 87; Kralowanszky, 1959, p. 328. Cercetarea arheologică și istorică s-a preocupat intens cu privire la originea și difuziunea acestui gen de podoabe privity ca elemente definitorii ale așa-numitei culturi Bjelo Brdo (Vana, 1954, p. 99; Szöke, 1953, p. 282; Giesler, 1981, p. 104—108). Răspândirea inelelor de tâmplă cu capetele în formă de „S” în regiunile Dunării de Jos, în zonele centrale ale Balcanilor din Bosnia-Herțegovina și până pe coasta Dalmației, dovedite prin cercetările din necropole, arată că aceste podoabe au fost adoptate în medii etnice diverse ale sud-estului european (Sl. Ercegovic—Pavlović, 1980, p. 147, Pl. XIX—XXI, considerați ca o probă reprezentativă pentru mediul slav din bazinul carpatic și regiunea dunăreană; Georgieva, 1961, p. 4, Fig. 1/2; Shafarić—Schulmann, 1954, p. 10; Brukner—Medović, 1968, p. 186, Pl. LXIV/9—12; N. Miletić, 1963, p. 161—163 cu răspândirea și cronologia lor în Bosnia și Herțegovina; Jelovina—Vrsalović, 1981, p. 111—112, la mormintele croate din zona Dalmației; Marjanović—Vujović, 1984, p. 42, 56—57 și 162, descoperiri din sec. XII din necropola de la Trnjan; Ercegovic—Pavlović, 1986, p. 72). Mediul feudal românesc din Transilvania și Banat a adoptat acest gen de podoabă în cursul secolelor XI—XII (Popa, 1988, p. 64; Teicu, 1993, p. 243). Inelele de tâmplă cu capetele în „S” răspândite începând cu a doua jumătate a secolului X au cunoscut timp de două secole o intensă difuziune. În spațiul bănățean, și nu numai, în secolul al XII-lea erau încă la modă așa cum o sugerează descoperirile din morminte. Cronologia descoperirilor de la Hodoni este asigurată de prezența monedei alături de celelalte podoabe din inventarul funerar.

Colanul descoperite la M₁₄ a fost lucrat din două fire răsucite sub forma unei bucle la unul din capete pentru prindere (Pl. LXI/4). Acest gen de podoabă, din sârmă răsucită, a fost socotit drept una din formele tipice de manifestare ale așa numitei culturi Bjelo-Brdo (Giesler, 1981, p. 116). Este o piesă frecvent întâlnit în inventarul funerar al mormintelor din secolele X—XI dar lipsind din descoperirile ce provin din mediul maghiar vechi (Giesler, 1981, p. 116—120, Vana, 1954, p. 99, Pl. I/1; Csanad, 1991, p. 225, Pl. LXIII b/2; Báky, 1966, p. 69, Pl. XXX/7, XL/3). Colanele împletite se întâlnesc însă în necropolele bulgare din nordul Peninsulei Balcanice dar și în mediul feudal croat (Giesler, 1981, p. 117; Miletić, 1963, p. 165—166, Fig. 9). În spațiile vecine Banatului astfel de descoperiri sunt cunoscute din inventarul unor morminte din Transilvania și Voivodina (Horedt, 1986, p. 116, Pl. 45/1; Stanojev, 1989, p. 22, nr. 111—113, p. 98, nr. 518—519).

Inventarul funerar al mormântului 14 de la Hodoni a cuprins alături de colanul răsucit, inele de tâmplă și o salbă de 13 pandativi dubli (Pl. LXII). Tipologic, s-au putut grupa trei variante ale acestei podoabe. Distingem astfel, pandativii dublii, cu partea superioară rotundă decorată sub forma unor cercuri concentrice ori cu impresiuni în timp ce partea inferioară a fost realizată sub forma unei inimioare (Pl. LXII/2, 3, 7, 13). O altă variantă ale părții inferioare realizată în același mod fiind însă decorată cu motiv geometric (Pl. LXII/5, 6, 8, 9 și 11). În sfârșit, un exemplar din descoperirile de la Hodoni, are partea inferioară sub forma unei inimioare decorate cu împletituri geometrice (Pl. LXII/4). În seria tipologică stabilită de Csanad pentru pandativii dubli, piesele de la Hodoni aparțin variantelor Ie, Ib și Ig Csanad, 1991, p. 126).

Utilizate ca podoabe sau ornamente pentru îmbrăcăminte, pandativii dubli au fost apreciați drept elemente de legătură în cadrul culturii Bje-lo-Brdo cu mediul maghiar vechi (Giesler, 1981, p. 90; Szőke, 1953, p. 284, le consideră o podoabă specific maghiară; Vana, 1954, p. 100, Pl. 6; Mile-tiț, 1963, p. 165, Pl. IX).

Morminte care au avut în inventarul funerar acest gen de podoabă, în spațiul bănățean sau în imediața vecinătate se cunosc la Vârșeț, Deta, Pecica, Arad, Iazova Csanad, 1991, p. 126, Pl. XL/24, 37/4, p. 123. Pl. XXXVI/1, p. 126, Pl. XXXVIII/6, XXXIX/6).

Inelele din sârmă răsucite cunoscute din inventarul mormintelor 5 și 15, au fost fără îndoială, produsele unor ateliere locale executate însă cu multă acuratețe. Începând din secolul al XI-lea noda acestor podoabe începe să se răspândească de la Dunărea de Jos spre regiunile învecinate. În necropolele de la Isaccea și Dinegetia sunt semnalate aceste podoabe în sec. XI—XII (Vasiliu, 1980, p. 485, Fig. 3/4; Barnea, 1967, p. 288, Fig. 170/36—40, 42—46). La cealaltă extremitate a Dunării de Jos, în spațiul bănățean, această podoabă a fost descoperită în necropolele de la Pojejena, Banatsco Aranjelovo (N. Stanojev, 1989, p. 17, vezi și alte exemple la Senta și Horgoš, p. 105, 126—127, cimitirul de la Poje-jena a fost sondat de O. Bozu care ni l-a semnalat). Moda acestor podoabe a fost adoptată în mediul românesc transilvănean, cum o dovedesc descoperirile din necropola din jurul bisericii de la Strei dar și în mediul maghiar al veacului al XI-lea (Popa, 1986, p. 64, Fig. 133; Horedt, 1958, p. 139, Fig. 28). Descoperirile din spațiul central și sud-est european ilustrează o vastă arie în care au fost vehiculate și adoptate în medii etnice diverse aceste podoabe (Vana, 1954, p. 67, cu răspândirea lor în mediul feudal și slav; Tocik, 1960, p. 277, Fig. 5/13, 7/8, 9; Petrović, 1965, p. 284, Fig. 30/4; Iambor—Matei, 1981, p. 138, Pl. IV; Popa, 1988, p. 63—65; Fig. 13/1—2).

Celelalte două exemplare de inele au fost descoperite în inventarul funerar la M_2 și M_3 . Inelul de la M_3 a fost lucrat dintr-o bară rotunjită, simplă, fără ornamente. Acest tip de podoabă este cunoscut în lumea balcanică a secolelor X—XI (Jovanović, 1978, p. 76—77, Pl. III/6, IV/7, V/7).

Se remarcă prin finețea execuției artistice inelul găsit la M_2 (Pl. LIV), care a fost lucrat din argint în tehnica granulației și a firului filigran. Originea podoabelor realizate în această tehnică trebuie căutată în lumea bizantină. Cunoaștem un astfel de exemplar remarcabil de la Constantinopol din veacul al XI-lea (Ross, 1965, p. 8, Pl. LXI, nr. 115). Moda acestor podoabe a fost vehiculată în sec. XI—XII din Bizanț prin spațiul sud-est european până în centrul continentului de-a lungul marilor căi comerciale (Theodorescu, 1974, p. 340). Descoperirile de la Dunărea de Jos, din spațiul nord balcanic și până spre centrul Europei jalonează difuziunea acestor podoabe la începutul evului mediu și adopțiunea lor în diversele medii feudal-europene (Barnea, 1967, p. 286, Fig. 170/20; Marianović—Vujović, 1984, p. 24, Fig. 36; Rejholcova, 1976, p. 213, Fig. 25; Georgieva, 1961, p. 7. Fig. 3; Jewelry, 1982, p. 80, nr. 517—518; Țicu, 1993, p. 247).

Cercetarea arheologică a permis relevarea câtorva elemente legate de ritmul funerar. S-a constatat astfel, că ambele grupe de morminte

de la Hodoni, deci inclusiv mormintele de călăreți, au fost înhumați conform tradiției creștine cu privirea spre răsărit. La mai puțin de jumătate din morminte s-au putut face observații privind poziția brațelor. În cele mai mult cazuri înhumații aveau brațele îndoite din cot cu palmele așezate pe bazin (M_1 , M_8 , M_{10}), mai rare așezate pe abdomen sau întinse pe lângă corp (M_3). Cercetarea istorică și arheologică nu a putut încă oferi o explicație legată de această diversitate a poziției brațelor constatate la mormintele din sec. X—XIV (Marianović—Vujović, 1980, p. 65—66; Milosević, 1959, p. 127; Gaerăšanin, 1954, p. 193; Popescu, 1956, p. 128; Comșa, 1967, p. 370; Spinei—Popovici, 1988, p. 240—241; Țeicu, 1993, p. 248.) Tradiția creștină cu privire la înhumare nu a constituit o dogmă a bisericii și ca atare nu a făcut obiectul unei reglementări documentare anume (Prelipceanu, 1962, p. 422). În ritualul creștin mâinile au jucat un rol esențial pentru desfășurarea diverselor acte religioase, rol care fără îndoială, se regăsește până la trecerea în neființă (despre mână și poziția mâinilor în diversele acte religioase vezi DACL, VII/1, col. 392, 395, 511; DACL, X/1, col. 1212, 1216).

Două dintre mormintele de la Hodoni, M_2 și M_4 , au avut depuse în groapă odată cu decedatul câte două monede (Bejan—Moga, 1979, p. 159). Monedele de la M_2 s-au găsit, una lângă craniu și cealaltă sub bazin, iar la celălalt mormânt monedele au fost sub antebrațul stâng. Monedele depuse ca obol funerar la mormintele de la Hodoni reprezintă deocamdată cea mai timpurie manifestare rituală de acest gen cunoscută la necropolele din Banat. Tradiția acestui obicei se poate urmări încă din antichitate și până la începutul evului mediu. Studiul apariției monedelor în mormintele feudale timpurii din spațiul central european a pus în evidență o revigorare a acestei tradiții rituale începând din veacul al XI-lea (Kolnikova, 1967, p. 248—251). Prezența monedelor în inventarul funerar al mormintelor din spațiul românesc și nord-balcanic sesizată cu același prilej a fost apreciată drept sporadică (Kolnikova, 1987, p. 246). Cercetările din necropolele aparținând sec. XI—XIII, de la Dunărea de Jos și din regiunile limitrofe, au pus în evidență prezența monedei ca obol funerar cel puțin în aceeași măsură ca în spațiul central european (Mănușu—Adameșteanu, 1984, p. 355—356; Rosetti, 1971, p. 188—191; Bărcăcilă, 1959, p. 775; Iambor—Matei, 1979, p. 602—604; Spinei—Popovici, 1958, p. 245; Marianović—Vujović, 1980, p. 68; Ercegovic—Pavlovic, 1986, p. 100; Milosević, 1963, p. 163; Székely, 1971, p. 152; Barbu—Zdroba, 1978, p. 111; Țeicu, 1993, p. 249).

În stadiul actual al cunoașterii lipsesc încă o serie de verigi de legătură între tradiția antică și obiceiul ritual al depunerii monedelor în mormintele medievale de la începutul evului mediu. Constatăm însă că fenomenul, neconsemnat în izvoarele documentare, s-a produs în același timp pe vaste spații europene, biserica creștină având fără îndoială, un rol important în uniformizarea tradițiilor locale legate de practica liturgică și ritualul funerar (Baumstark, 1953, p. 18—22 analizând textele liturgice vechi și evoluția în timp constată o varietate și diversitate a acestora circumscrise locului și timpului, având deci un caracter local).

Studiul din anul 1978 referitor la necropola de la Hodoni încerca să acrediteze ideea că aceasta ar aparține pecenegilor și eventual autohtonilor (Bejan—Moga, 1978, p. 168). Lipsa armelor, inventarul sărac și

absența unor piese tipice mormintelor maghiare au fost argumentele aduse pentru excluderea mormintelor de la Hodoni din rândul necropolelor maghiare.

Necropola de la Hodoni se însirue în lista descoperirilor funerare, mai vechi / ori mai recente, caracterizată prin arme, piese de harnaşament cât şi prin elemente atribuite aşa numitei culturi Belo Brdo (Giersler, 1981, p. 157—161). Morminte cu un astfel de inventar se cunosc în Banat la Virşeş, Deta, Voiteni, Novi Kneževač, Banatsko Arandjelovo, Banatsky Despotovac, Novi Becej (Stanojev, 1989, p. 13, 16—17, 63; Csanad, 1991, p. 218; Kovács, 1991, p. 400, 422—423; Cercetările de la Voiteni au fost conduse de Florin Medeleş şi Adrian Rădulescu de la Muzeul Banatului). Necropolele din Banat prin caracteristicile inventarului funerar şi ale ritualului fac parte dintr-un orizont de necropole de la sfârşitul secolului al X-lea şi din secolul al XI-lea cunoscute în Transilvania la Vârşand, Musa, Hunedoara, Deva, Biharea, Moldovenişti atribuite din punct de vedere etnic mediului maghiar (Popescu, 1956, p. 139—141; Popa, 1988, p. 53—55). Analiza topografică a descoperirilor sugerează în bună măsură culoarele de pătrundere a comunităţilor maghiare spre spaţiul transilvănean şi bănăţean. Se observă în acest context cu limpezime că zona montană a Banatului a fost ocilită spre vest, de la Dunăre şi până la Mureş, prin câmpia care o mărginează. Necropolele aparţinând comunităţilor săteşti de la sfârşitul secolului X şi din cursul secolului al XI-lea reflectă, aşa cum s-a sugerat deja în istoriografie, noua sinteză etnică care are loc în această perioadă în bazinul carpatic. Populaţiile premaghiare, slavi şi români joacă un rol important în convieţuirea cu elementul maghiar după sedentarizarea şi creştinarea acestora. Analiza fiecărei descoperiri trebuie făcută în contextul general al izvoarelor istorice referitoare la microzona studiată (Popa, 1988, p. 64).

Sursa istorică principală pentru cunoaşterea realităţilor sociale şi politice ale Banatului în veacul al XI-lea rămâne *Viaţa Sfântului Gerard de Cenad*. Aflăm astfel că spaţiul de vest al Dunării de Jos de la Vidin şi până la Criş se afla sub conducerea lui Ahtum. Marele feudal cu nume turanic, încrezător în mulţimea oştenilor şi nobilor săi arată puţină supunere regelui maghiar Ştefan I („Regii autem Stepfano honore minime impiebat, confindea in multitudine militum et nobilium suorum“. *Vita sancti Gerardi*, cap. X). Aceaşi sursă arată că Ahtum, care era poligam a fost botezat în cetatea Vidinului de unde a luat apoi cu sine călugări ortodocşi pentru care a ridicat în cetatea sa de pe malul Mureşului o mănăstire cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul („constructis in praefata urbe Morisena Monasterium in honore beati Johannis Baptistae, constituens in eodem abatem cum monachis Graecis“, *Vita Sancti Gerardi*, cap. X).

Legăturile politice şi ecleziastice ale Banatului la începutul secolului al XI-lea, datând însă cu siguranţă dintr-o perioadă mai veche, din a doua jumătate a secolului al X-lea, cu lumea bulgară din jurul Vidinului sunt în afara oricărui dubiu, dovedite de izvoare diplomatice contemporane. Situaţia geografică deosebită a Banatului cu rol de placă tur-nantă care lega Europa Centrală şi Panonia de sud-estul Europei a jucat un rol important în controlul politic al regiunii de către puterea bulgară

la începutul secolului al IX-lea și mai apoi din a doua jumătate al secolului al X-lea (Theodorescu, 1974, p. 62, 74; Magiaru, 1993, p. 9). Hoțarul nordic al Banatului, prin culoarul Mureșului, a reprezentat principala cale de acces spre depozitele de sare transilvănene. Necropolele identificate de-a lungul cursului inferior al Mureșului dovedesc că la sfârșitul secolului al X-lea maghiarii au luat sub control acest drum al sării (Popa, 1988, p. 52). De altfel, chiar izvorul sus numit îl arată pe Ahtum în conflict cu regele maghiar Ștefan pentru controlul sării pe Mureș („super sales regis descendentes in Morosio, constituiens in portibus eusdem fluminis usque al Ticiam tributatoris et custodes“ *Vita Sancti Gerardi*, cap. X).

Legăturile eclesiastice ale Banatului cu mediul ortodox bulgar de la Vidin își găsesc confirmarea și prin actele împăratului bizantin Vasile al II-lea (976—1025). Începutul veacului al XI-lea aduce preschimbări însă în organizarea vieții bisericești din Banat prin înființarea la Cenad a unei dioceze catolice supuse Romei. Banatul veacului al XI-lea apare astfel ca o zonă de confluență culturală unde se întâlnesc și se suprapun influențele medievale occidentale și cele bizantino-balcanice.

Necropola de la Hodoni, atât cât a fost cercetată, alături de mormintele tumulare de la Beșenova Veche, din vecinătatea ei, atribuite peșenigilor aduce un plus de cunoaștere în evoluția etno-demografică a Banatului de câmpie la începutul evului mediu.

V. STUDIUL ANTROPOLOGIC DIN NECROPOLA FEUDAL TIMPURIE DE LA HODONI

Materialul studiat

Scheletele primite spre determinare provin din necropola feudal-timpurie de la Hodoni. Necropola este datată pe baza unor monede de la Ștefan I în prima jumătate a sec. XI d.H.

În necropolă au fost descoperite până în prezent un număr de 18 morminte. 12 au fost săpate de M. Moga: trei morminte în anul 1959 și nouă morminte în anul 1960. Celelalte șase morminte au fost săpate de Fl. Drașovean: două morminte în 1987, un mormânt în 1990 și trei morminte în 1991.

Inventarul mormintelor săpate în anii 1959—1960 a fost cedat spre studiu și publicare lui A. Bejan. În anul 1979 A. Bejan publică un număr de 11 morminte. Între mormintele raportate de M. Moga (1977) și cele publicate de A. Bejan (1979) există o neconcordanță de număr — 12 morminte M. Moga și 11 morminte A. Bejan (Fl. Drașovean 1991).

Scheletele ridicate de M. Moga au fost restaurate și depozitate în cutii. Pe capul cutiilor, uneori și pe cranii, este consemnat numărul

mormântului. Comparând descrierea mormintelor făcute de M. Moga (1977) cu descriere făcută de A. Bejan (1979) am găsit şi alte neconcordanţe.

Din articolul lui A. Bejan rezultă că mormintele 2, 3 şi 6 au fost ridicate „in situ” şi aduse în Muzeul Banatului. În materialul osteologic primit spre determinare lipseau oasele din mormintele 1, 3, 8 şi 12. Într-o cutie septată am găsit oase provenite din două schelete de copii. Ele erau ambalate separat dar numărul mormintelor cărora le-au aparţinut era înscris doar pe cutie (M9 şi M11). Două cutii, deşi conţineau resturi de schelete diferite, aveau înscrise pe cutie M6. În interiorul uneia dintre cutiile M6 am găsit o hârtie de ambalaj pe care era scrisă o „notaţie de şantier” (M. Moga 1960).

În această situaţie pentru a nu complica şi mai mult lucrurile, pe baza desenelor mormintelor şi a descrierii lor am „împerecheat” scheletele cu numărul sub care a fost descris mormântul de către A. Bejan.

Am găsit două morminte notate cu M2. Am considerat ca M2 mormântul păstrat „in situ”, iar celălalt mormânt M2, depozitat în cutie, l-am notat cu M8 deoarece forma craniului este identică cu cea din fotografia M8 publicată de A. Bejan (1979).

Cele trei morminte notate cu M6 le-am distribuit în felul următor: scheletul păstrat „in situ” a rămas notat cu M6. Celelalte două schelete M6 aparţin unor copii din grupa de vârstă infans I (au avut doi şi patru ani). Ele au primit numerele M1 şi M2.

În acest fel este posibil să fi inversat M9 cu M11, dar având în vedere că aceste morminte aparţin unor copii din grupa infans I şi din grupa infans II consider că datele cercetării nu sunt prea mult afectate. Mai ales, că starea de conservare a scheletelor nu permite stabilirea sexului.

Mormintele sunt orientate est-vest. Sunt dispuse în şiruri nord-sud, dar sunt şi morminte al căror ritual este diferit. Ele cuprind morminte de bărbaţi, femei şi copii. Organizarea cimitirului şi folosirea sa mai îndelungată presupune că a aparţinut unei populaţii sedentare. Ritul de înmormântare este înhumaţia. În cimitir s-au folosit ritualuri diferite. Gropile mormintelor sunt orientate est-vest, iar scheletele sunt aşezate pe spate, cu capul spre vest şi mâinile pe bazin. Această dispoziţie este caracteristică mormintelor creştine.

Excepţie face M16 care este orientat cu capul spre est şi are o poziţie chircită. Adâncimea mormântului este de 50 cm. Conturul gropii nu a fost surprins şi nu are inventar. Ar putea fi un mormânt neolitic.

Poziţia chircită a mai fost găsită în M6. Mărgelele de sticlă din acest mormânt exclud datarea sa în neolitic. Deocamdată, pentru un asemenea ritual, în feudalismul timpuriu, nu am găsit analogii.

La M13 scheletul este întins pe spate, iar membrele inferioare sunt încrucişate. Această dispoziţie mai are analogii în jud. Caraş-Severin în mormintele de sec. XII—XII.

În necropolă s-au mai găsit două înmormântări cu oase de cal şi piese de harnaşament (M3, M17). În M3 capul calului este situat în dreptul umărului călăreţului. La cele două morminte, antebraţele sunt întinse de-a lungul corpului.

Metoda de lucru

Datele metrice au fost prelevate după metoda lui Martin (1957). Pentru stabilirea tipologiei antropologice a sexului și a vârstei am apelat și la morfoscopie.

Talia a fost determinată după tabelele lui Manuvrier (P. Clavelin 1946), Breitinger și Bach (I. Kiszely 1976).

Vârsta a fost apreciată după gradul de obliterare al suturilor craniene, gradul de osificare al cartilajelor de creștere și după intensitatea abraziiei dentare, interpretată după tabelul lui Brothwell (I. Kiszely 1976).

Pentru atribuirea etnică am comparat tipurile antropologice cu cele găsite în alte morminte de pe teritoriul României și Ungariei.

Rezultate

M₁ — Scheletul este parțial conservat. A aparținut unui infanș I (patru ani).

M₂ — Se păstrează „in situ” în Muzeul Banatului. Scheletul aparține unei femei mature.

Craniul, cu ușoară plagiocefalie post-mortem, este hiperbrahicran (86,18), este lung — diametrul anteroposterior este de 181 mm și lat spre foarte lat, eu-eu=156 mm. Din normă verticală are forma rombică spre sferoidă, iar din normă posterioară are formă de bombă. Indicele lungime-înălțime auriculară este hipsicran, (72,92), iar cel de lățime-înălțime auriculară este metriocran, (84,61). Occipitalul este rău conservat și asemănător cu cel al craniului din M8 dar cu reliefuri musculare mai puțin dezvoltate. Prezintă un os inca de 25/17 mm. Procesele mastoide sunt bine reliefate dar mici.

Masivul facial prezintă următoarele date metrice și indici:

— înălțimea totală a feței (n-gn) este de 106 mm și definește o față cu înălțime mijlocie. Înălțimea superioară a feței este tot mijlocie (n-pr=65 mm). Fața este foarte lată (zy-zy=137 mm). Indicele facial total se încadrează în hipereuriprosopie, (77,37), iar indicele facial superior este de 47,44 și definește eurienia. Orbitale sunt scunde, (31 mm) și înguste, (37 mm). Indicele orbital, (83,78) indică orbite mezoconhe. Indicele nazal este camerin, (55,32). Nasul este mijlociu spre lat, (26 mm) și scund, (47 mm), apertura piriformă este de tip antropin. Fosele canine sunt pline. Arcadele dentare au o formă parabolică. Molarii de minte sunt absenți. Pe bolta palatină se găsește torus. Gonioanele sunt în ortopoziei. Abrazia dentară indică vârsta de 30—35 ani.

Scheletul post-cranian este bine păstrat. Fără a strica exponatul am putut măsura o tibie (324 mm) și un humerus (285 mm). După tabelul lui Bach, talia este de 155,7 cm și de 154,4 cm după Manouvrier.

M₃ — Este păstrat „in situ” în Muzeul Banatului. Scheletul este bine conservat și aparține unui bărbat matur.

Craniul are un indice de 80,64, prin urmare este brahicran spre mezocran. Diametrul anteroposterior este mijlociu spre lung — 186 mm, iar diametrul transvers este mijlociu spre lat — 150 mm. Din normă superioară are o formă sphenoidă. Indicele de lungime-înălţime auriculară este hipsicran, (68,28), iar indicele lăţime-înălţime auriculară este metriocran — 84,66. Frontalul prezintă un relief supraorbital puternic dezvoltat, are o lăţime mijlocie, indicele frontal sagital este ortometop, (88,37), indicele parietofrontal este metriometop, (66,66). Occipitalul este puternic bombat cu reliefuri musculare puternic dezvoltate şi mastoide mari. Din normă posterioară craniul are formă de casă.

Faţa este mijlocie spre înaltă cu o înălţime totală de 120 mm. Înălţimea superioară a feţei este înaltă — 74 mm şi lată — $zy-zy=135$ mm. Aceste date dau următorii indici faciali: mezoprosop — 88,88 şi mezen — 54,81. Fosele canine sunt foarte adânci. Apertura piriformă prezintă şanţuri subnazale situate pe o spină nazală foarte proeminentă (gradul 5 după Broca—I. Kiszely 1976). Lăţimea orificiului nazal este mijlocie — 24 mm. Orbitalele sunt rectangulare, hipsiconhe, (89,18), au o înălţime mijlocie — 33 mm şi sunt înguste — 37 mm. Arcadele dentare au o formă parabolică, iar abrazia dentară corespunde vârstei de 30—35 ani. Mandibula este robustă cu gonioane puternic eversate. Tuberculi menţonieri sunt bine dezvoltaţi.

Scheletul postcranial este bine conservat. Fără să stric exponatul am putut măsura un radius, o ulnă şi o tibie, toate din partea stângă. Pe baza acestor oase după Breitinger talia este de 170,1 cm, iar după Manouvrier este de 167,6 cm.

M_4 — Scheletul este mediocru conservat. A aparţinut unei femei adulte.

Craniul are o uşoară plagiocefalie post-mortem. Indicele cranian este doliocran, (70,96), foarte lung — 186 mm şi îngust — 132 mm. Privit din normă superioară are formă elipsoidă. Indicele de lungime — înălţime auriculară este hipsicran, (67,74), iar cel de lăţime-înălţime auriculară este acrocran, (95,45). Frontalul are un relief supraorbital slab dezvoltat, este îngust, ortometop, (88,37) şi eurimetop, (70,45). Parietalul are o curbură mijlocie. Occipitalul este bombat cu relief muscular puţin accentuat. Mastoidele sunt mici. Din normă posterioară craniul are formă de casă.

Înălţimea totală a feţei este mijlocie (110 mm) iar înălţimea superioară a feţei este înaltă, (68 mm). Fosele canine sunt puţin adânci. Lăţimea nasului este mijlocie, (24 mm), iar apertura piriformă este de tip antropin. Orbitalele sunt rectangulare şi uşor rotunjite, sunt înalte — 36 mm şi au o lăţime mijlocie, (40 mm). Indicele orbital indică hipsiconhe, (90,0). Arcada dentară are o formă eliptică, bolta palatină este înaltă, îngustă şi fără torus palatin. Mandibula este gracilă cu gonioanele în ortopozitie. Dinţii, puţin abrazaţi indică o vârstă de aproximativ 22 ani.

Scheletul postcranial este rău conservat şi nu a permis stabilirea taliei.

M_5 — Scheletul a aparţinut unui copil din grupa infants I. Este foarte rău conservat. Atât craniul cât şi scheletul post-cranial sunt reprezentate doar de mici fragmente osoase. După dezvoltarea dinţilor copilul a murit la vârsta de 1 1/2—2 ani.

- M₆ — Scheletul aparține unui copil din grupa infants I, este păstrat „în situ” și expus în Muzeul Banatului. După dezvoltarea dinților a murit la vârsta de un an și jumătate.
- M₇ — Scheletul a aparținut unui infants II. Este foarte rău conservat. Fragmente din oasele bazinului au permis stabilirea sexului feminin. Vârsta la care a decedat este de 11 ani (după dezvoltarea dentară).
- M₈ — Din acest mormânt am primit spre studiu doar craniul. Acesta a aparținut unui bărbat adult. Indicele cranian este ultrabrahicran, (95,42). Diametrul anteroposterior scurt, (175 mm), iar diametrul transversal este foarte lat (167 mm). Din normă verticală are forma sferoidă spre rombică, iar din normă posterioară are formă de bombă. Indicele lungime-înălțime auriculară este hipsicran, (78,28), iar cel de lățime-înălțime auriculară este metriocran, (82,03). Occipitalul este puțin bombat, cu reliefuri musculare proeminente. Procesele mastoide sunt puternic dezvoltate.

Fața prezintă următoarele date metrice și indici: înălțimea totală a feței indică o față joasă, (105 mm), cu o înălțime superioară mijlocie, (65 mm). Fața este foarte lată, (145 mm). Aceste date dau un indice facial total hipereuriprosop, (72,41), și un indice facial superior hipereurin, (4,82). Orbitalele au o înălțime mijlocie, (32 mm), apertura piriformă are formă infantilă. Nasul este lat (28 mm). Fosele canine sunt pline. Arca-dele dentare au o formă eliptică. Mandibula este robustă cu gonioanele puțin eversate. Abrazia dentară este corespunzătoare vârstei de 25 de ani.

M₉ — Scheletul este destul de bine conservat și aparține unui infants I (3 ani — după dezvoltarea dentară).

M₁₀ — Scheletul aparține unei femei adulte. Este mediocru conservat. Mandibula este nedeterminabilă.

Craniul este deformat post-mortem, totuși a permis prelevarea datelor metrice și încadrarea sa tipologică. El este lung, (180 mm), îngust, (134 mm), și scund, (po-b=125 mm). Indicele cranian este dolicrocran (74,47). Privit din normă superioară are formă elipsoidă. Indicele de lungime-înălțime auriculară este hipsicran, (69,44), iar indicele de lățime-înălțime auriculară este acrocran, (93,28). Frontalul prezintă sutură metopică și are un relief supraorbital puțin marcat este ortometop, (81,45) și eurimetop, (71,64). Parietalul este aplatizat. Occipitalul este bombat, cu un relief muscular moderat. Mastoidele sunt mici. Din normă posterioară craniul are aspect de casă.

Fața este foarte înaltă, (119 mm), și înălțimea superioară a feței este foarte înaltă, (74 mm). Lățimea nasului este mijlocie, (23 mm), iar apertura piriformă este de tip antropin. Orbitalele sunt rectangulare cu colțurile rotunjite, au o înălțime mijlocie, (32). Fosele canine sunt puțin adânci. Arca-dele dentare sunt eliptice iar abrazia dentară indică vârsta de 25 de ani.

Datorită proastei conservări a oaselor lungi talia nu s-a putut determina.

M₁₁ — Scheletul a aparținut unui infants II. Din el s-au păstrat o claviculă, câțiva dinți și foarte mici fragmente osoase. Din studiul dinților rezultă că decesul a survenit în jurul vârstei de 11 ani.

- M₁₂** — Scheletul a aparţinut unei infanţe I (un an şi jumătate).
- M₁₃** — Scheletul aparţine unui infanţe II, probabil de sex feminin. Vârsta la deces=8—9 ani.
- M₁₄** — Scheletul aparţine unei femei din grupa de vârstă senilis I. Este destul de rău conservat. Osul frontal fiind reprezentat de câteva fragmente care nu au permis restaurarea neurocraniului. Măsi-vul facial, mai bine conservat, a putut fi restaurat.

Craniul este îngust, (135 mm). Indicele de lăţime-înălţime auriculară este acrocran, (88,88 mm). Parietatele se continuă cu occipitalul prin intermediul unei uşoare depresiuni lambdoidice. Reliefulurile musculare ale occipitalului sunt aplatizate, iar mastoidele sunt mici. Din normă posterioară craniul are formă de casă.

Faţa este înaltă, (119 mm), cu o înălţime superioară foarte înaltă (74 mm). Lăţimea feţei este mijlocie, (124 mm). Indicele facial total este hiperleptoprosop, (95,96), iar indicele facial superior este lepten spre hiperlepten, (59,67). Nasul are o înălţime mijlocie, (50 mm) şi o lăţime mijlocie, (24 mm). Indicele nazal este mezin, (48,00). Apertura piriformă este de tip antropin. Arcada dentară are formă de parabolă. Bolta palatină este adâncă şi lipsită de torus. Dinţii sunt intens abrazaţi. Mandibula este gracilă cu menton proeminent şi rotunjit. Gonionul este în ortopozitie. Se constată absenţa unor dinţi (17, 27, 36, 37, 46, 48). La 16 se găseşte o carie ocluzală, iar 34 este rest radicular. Scheletul postcranial este destul de bine conservat, şi a permis măsurarea taliei. Aceasta este de 154,4 mm după Bach şi 153,8 după Manouvrier. Oasele măsurate au următoarele lungimi: humerusul drept — 278 mm, humerusul stâng — 288 mm, ulmele — 248 mm, tibiile — 324 mm. Lungimea mai mare a humerusului stâng presupune că femeia respectivă era stângace.

- M₁₅** — Este un mormânt de copil. Sunt păstrate câteva fragmente din craniu şi din membre. După dentiţie are vârsta de 9—10 ani.
- M₁₆** — Scheletul este în poziţie chirchită. Nu a fost ridicat.
- M₁₇** — Scheletul aparţine unui bărbat matur. Este rău conservat şi nedeterminabil.
- M₁₈** — Mormânt de copil. Scheletul este neridicat.

Discuţii

Repartiţia scheletelor pe grupe de vârstă

Grupa de vârstă		Numărul	Mormintele
Biologică	Cronologică (ani)		
Infans I	0—7 ani	5	M1, M5, M6, M9, M12
Infans II	8—14 ani	3	M7, M11, M13
Juvenis	15—20 ani	—	—
Adultus	21—30 ani	3	M4, M8, M10
Maturus I	31—40 ani	2	M2, M3
Senilis I	51—70 ani	1	M14

Repartiția pe sexe a scheletelor adulte, mature și senile

GRUPE DE VÂRSTA	Sexul			
	M	Nr. mormânt	F	Nr. mormânt
Adultus	1	M 8	2	M 4, M10
Maturus	1	M 3	1	M 2
Senilis	—	—	1	M 14

Din datele de mai sus rezultă că mortalitatea este foarte ridicată la grupele tinere. Se remarcă un vârf la grupa infants I, este absentă la adolescenți și scăzută la senescenti. Aceste date concordă cu datele raportate pentru populațiile din evul mediu cu deosebire că numărul copiilor decedați la Hodoni este mai mare decât în majoritatea necropolelor (9 din 18 morminte). Aceste date trebuiesc privite cu rezervă atâta timp cât nu este cercetată întreaga necropolă. Existența unei grupări de morminte cu 4+x copii, într-o margine de cimitir, poate fi cauzată de unele decese apropiate în timp, survenite în urma unei epidemii.

Consider că numărul mic al mormintelor determinate precum și acea grupare de morminte de copii face inutilă determinarea duratei medii de viață a populației feudal-timpurii de la Hodoni.

Considerații asupra taliei

Talia a putut fi determinată doar de 3 subiecți, un bărbat și două femei.

Bărbatul (M3) avea o înălțime mijlociu-înaltă — 170,1 cm după Breitinger și 167,6 după Manouvrier. După tabelul lui Bach femeile aveau o talie mijlocie: 155,7 cm (M2) și 153,8 cm (M14), iar după Manouvrier ele aveau o talie de 154,4 cm (M2) 152 cm (M14).

Diagnoza tipologică

Doar cinci cranii prezintă o stare de conservare satisfăcătoare pentru stabilirea tipului antropologic.

Tipul antropologic	Bărbați	Mormântul	Femei	Mormântul	Total
Mediterraneanoid	—	—	2	M 4, M 10	2
Est-europid	1	M 8	1	M 2	2
Crô-Magnonid (proto-europid)	1	M 3	—	—	1

Cele 5 cranii aparţin unor tipuri antropologice europide.

Din datele pe care le-am avut la îndemână reiese că tipurile antropologice găsite la populaţia feudal-timpuri de la Hodoni se regăsesc şi în alte necropole de pe teritoriul României.

În sec. VIII la Izvorul, r. Giurgiu (Olga Necrasov 1967) a fost descris un fond puternic *mediteranoid* alături de care se găsesc *proto-europizi*, nordici şi puţini *esteuropizi*, dinarici şi alpini.

La Dinogetia în sec. X—XII (C. Maximilian 1959) dintre cele 42 de schelete determinate mai mult de jumătate aparţin tipurilor găsite de noi: 15 sunt *esteuropizi*, 6 *mediteranoizi*, 3 *protoeuropizi*. Alături de acestea s-au mai găsit 7 mongoloizi, 4 nordici, 3 alpini şi 2 dinarici.

La Verbicioara, în sec. XII—XIV (C. Maximilian 1959) din 54 de indivizi 18 sunt *mediteranoizi*, 8 *esteuropizi*, 5 *proto-europizi*. Celelalte tipuri sunt reprezentate de 10 alpini, 9 dinarici şi 4 nordici.

La Doina, sec. XII—XIV (Olga Necrasov 1964) populaţia era formată din *mediteranoizi*, nordici, dinarici, şi puţini *esteuropizi* şi alpini.

La Bîtea Doamnei şi Trifeşti, sec. XII (D. Botazatu 1970) se găseşte un metisaj care conţine elemente *mediteranoide* şi *esteuropide*.

La Coconi, sec. XIV—XV (D. Botezatu 1969) se găsesc elemente *mediteranoide*, *protoeuropide*, *esteuropide* şi nordice.

În cimitirul de la Străuleşti — Bucureşti, sec. XV—XVI (Ioana Popovici 1964) se găseşte un metisaj care cuprinde *mediteranoizi*, nordici şi *proto-europizi*.

La Bragadiru — Zimnicea, sec. XVI (Ioana Popovici 1969) se găseşte un fond *mediteranoid*.

La Strehăia, sec. XVII—XIX (Ioana Popovici 1970) se găsesc *mediteranoizi*, *proto-europizi* şi alpini.

La Cernica, sec. XVII—XVIII (D. Botezatu 1970) se găsesc *mediteranoizi*, *proto-europizi* cu influenţe est-europide.

La populaţia actuală, studiată pe craniile din colecţia Rainer (Th. Enăchescu 1965) se găseşte un fond *mediteranoid*: 6,4% *mediteranoizi* şi nordici şi un procent de 66,4% *mediteranoizi* metisaţi.

Esteuropizii se găsesc într-un procent de 1,2% şi foarte rar în metisaje iar *proto-europizii* nu sunt precizaţi.

În ţinutul Pădurenilor — satul Bătrâna (Şt. Milcu 1961), determinarea antropologică a populaţiei actuale a evidenţiat un fond dinaric metisat cu următoarele tipuri antropologice: *nordic*, *est europid*, *mediteranian* şi *alpin*.

Din datele prezentate rezultă că cele trei tipuri antropologice găsite în necropola feudal-timpurie de la Hodoni se regăsesc pe teritoriul întregii României începând din sec. VIII şi până în prezent. Frecvenţa acestora diferă de-a lungul timpului.

Mediteranoizii domină numeric celelalte tipuri şi sunt atribuiţi populaţiei autohtone româneşti.

În toată Europa, cu excepţia Angliei, *esteuropizii* se găsesc frecvent. În cadrul populaţiei româneşti, până în sec. XX, se găsesc în procente

din ce în ce mai mici. Ei au fost artibuiți populației slave (C. Maximilian 1959; I. Kiszely 1976) sau pecenegilor (I. Kiszely 1976).

Proto-europizii se găsesc în componenta populației autohtone. Numărul lor este mult mai mare în nord-vestul Europei. Acest tip este reprezentat și în Asia Centrală.

Atribuire etnică

Tipurile antropologice găsite în necropola feudal-timpurie de la Hodoni exclud o populație maghiară (X).

Pe teritoriul Ungariei (17) cercetătorii au stabilit că din punct de vedere antropologic sunt diferențe mari între cimitirele de sec. X și cele de sec. XI. Acestea au determinat numeroase cimitire din sec. XI care din punct de vedere etnic nu conțin urmașii descălcătorilor maghiari. În sec. XI între Dunăre și Tisa dominant este tipul *mediteranoid*. Autorii consideră că această schimbare de tipuri antropologice dintre sec. X—XI se datorește amestecului cu populația autohtonă (slavo-avară) și prin asimilarea pecenegilor. La populația actuală de pe teritoriul Ungariei mediteranoizii se mai găsesc într-o proporție de 1%, iar *esteuropizii* se găsesc într-un procent variabil, cuprins între 5 și 50%, în funcție de regiunea în care au fost determinați.

Dacă tipurile antropologice au valoare în atribuirea etnică atunci consider că populația feudal-timpurie de la Hodoni este o populație românească deoarece tipurile antropologice găsite se regăsesc în cadrul populației românești până în sec. XX.

Deocamdată nu am la dispoziție un studiu al tipologiei antropologice a pecenegilor, dar înmormântările „cu cal” le atribui acestora datorită similitudinilor de ritual descrise de Harŭtuche la călăreții nomazi din Balta Brăilei (craniul calului pe umărul călărețului) precum și toponimului — Beșenova Nouă, situat la 5 km de necropola determinată.

Asupra dispozițiilor particulare de înmormântare: chircit și cu membrele inferioare încrucișate, nu mă pot pronunța, deocamdată.

Concluzii

Dintre cele 18 morminte descoperite în necropola feudal-timpurie de la Hodoni, 17 se datează în sec. XI și unul, probabil, în perioada neolitică.

Dintre cele 15 schelete determinate, 8 sunt de copil și 7 de adulți: 3 bărbați și 4 femei. Tipul antropologic al celor 5 schelete determinate este: 2 mediteranieni, 2 esteuropizi și 1 proto-europid.

Din punct de vedere etnic cimitirul aparține populației autohtone românești în amestec cu pecenegi.

	Nr. crt.		1	2	3	4	5	6
	Nr. morminte		M2	M3	M4	M8	M10	M14
	Sexul		F	B	F	B	F	F
	Vârsta		matur I	matur I	adult	adult	adult	senil I
Nr. crt.	Nr. Martin							
1	g — op	1	181	186	186	175	180	—
2	g — i	2	—	182	174	171	180	—
3	n — i	2a	—	179	166	154	167	—
4	g — l	3	171	178	186	171	159	—
5	n — l	3a	169	175	183	168	162	—
6	eu — eu	8	156	150	132	167	134	135
7	ba — b	17	—	—	—	—	—	—
8	n — ba	5	—	—	—	—	—	—
9	po — b	20	132	127	126	137	125	120
10	ft — ft	9	102	100	93	103	96	—
11	co — co	10	122	122	117	131	120	—
12	au — au	11	—	144	—	142	—	119
13	ast — ast circumf.	12	—	119	—	—	—	105
14	orizontală	23	540	517	504	554	489	—
15	arc n — o	25	—	—	331	392	352	—
16	arc n — i	25a	—	323	348	345	310	—
17	arc n — b	26	129	129	129	136	124	—
18	arc b — l	27	126	128	140	133	103	125
19	arc l — o	28	—	—	112	123	125	106
20	n — b	29	108	114	114	118	101	—
21	b — l	30	112	114	124	113	99	108
22	l — o	31	—	—	98	95	101	90
23	ba — o	7	—	—	—	—	—	—
24	Lăţ. foramen magnum	16	—	—	—	—	—	31
25	zy — zy	45	137	135	—	145	124	—
26	ba — pr	40	—	—	—	—	—	—
27	n — pr	43	65	74	68	65	74	—
28	n — gn	47	105	120	110	105	119	—
29	fnt — fnt	43	108	105	100	115	104	—
30	zm — zm	46	99	102	85	100	96	98
31	ol — sta	62	—	56	44	—	—	47
32	emn — emn	63	40	42	35	45	42	42
33	n — ns	55	47	60	52	—	52	—
34	Lăţimea orific. nazal	54	26	26	24	28	23	24
35	mf — ek	51	37	37	40	—	—	—
36	Înălţimea orbitei	52	31	28	36	32	32	—
37	mf — mf	50	28	33	23	—	29	—
38	fmo — fmo	43(1)	98	96	92	103	99	—
39	eu — eu g — op	Ic	86.18	80.64	70.96	95.42	74.44	—

	Nr. crt.		1	2	3	4	5	6
40	ba — b g — op	Ivl(1)	—	—	—	—	—	—
41	po — b g — op	Ivl(2)	72.92	68.27	67.74	78.28	69.44	—
42	ba — b eu — eu	Itl	—	—	—	—	—	—
43	po — b eu — eu	It2	84.61	84.66	95.45	82.03	93.28	88.88
44	ft — ft co — co	Itf	83.6	81.96	79.48	78.62	80	—
45	ft — ft eu — eu	Itf	65.38	66.66	70.45	61.67	71.64	—
46	ast — ast eu — eu	Tea	—	79.33	—	—	—	77.77
47	b — l n — b	Ifpl	103.7	100	108.77	95.76	98.014	—
48	n — b arc n — b	Icf	83.72	88.37	88.37	86.76	81.45	—
49	b — l arc b — l	Icp	88.88	89.06	88.57	84.96	96.11	86.4
50	l — o arc l — o	Igo	—	—	87.5	77.23	80.8	84.9
51	Lăț. foramen magnum	Ico	—	—	—	—	—	—
52	ba — o zy — zy	Te.j	87.82	—	—	86.82	92.53	—
53	eu — eu n — pr	Ifs	47.44	54.81	—	44.82	59.67	—
54	zy — zy n — gn	Ift	77.37	88.88	—	72.41	—	—
55	zy — zy Lățimea	In	55.32	45.00	46.15	—	44.25	—
56	orific. nazal n — ns	Io	83.78	89.18	90.00	—	—	—
57	Înălțimea orbitei mf — ek	Ip	—	75.0	79.54	—	—	—
58	enm — enm ol — sta	38	1 694	1 652.6	1 456.0	1 810.7	1 427.0	—
59	Capacitatea craniană	65	115	—	—	133	—	112
60	kdl — kdl go — go	66	95	119	—	102	—	95
61	Lățimea bimentonieră	67	47	52	46	46	—	47
62	Id — gn	69	31	33	30	31	—	29
63	Înălțimea la foramenul	69(1)	31	35	30	28	—	29
64	mentonier Lățimea la	69(3)	12	12	10	13	—	8
65	foramenul mentonier	65	65	75	61	59	—	56
66	Înălțimea ramurii Lățimea	71(1)	34	36	25	32	—	26
67	minimă a ramurii	79	130°	117°	130°	130°	—	139°
	Unghiul mandibular							

	Nr. crt.		1	2	3	4	5	6
68	Lăţimea min. la foramenul mentonier înălţimea la foramenul mentonier	ir	38.7	34.28	33.33	46.42	—	27.58
69	Lăţimea min. a ramurii înălţimea ramurii	Iram	52.3	48.00	40.98	54.23	—	46.42
70	go — go Kdl — Kdl	Ilm	82.6	—	—	76.69	—	77.86

LISTA PRESCURTĂRILOR BIBLIOGRAFICE ABKÜRZUNGEN DER ZITIERTEN LITERATUR

- ARANDJELOVIĆ et al. 1991, Arandjelović—Despotović, Z., Redzić, M., Archaeological excavation of a Neolithic locality Ilica Brdo in the village of Cucuge. In: *ZborNM XIV*, 1 (1991), pp. 93—102.
- BABOVIĆ 1986, L., Zbradila—Korbovo, Compte rendu des fouilles en 1981. In: *Djerdapske Sveske*, III (1986), pp. 95—115.
- BAKAY 1966, K., Gräberfelder aus dem 10—11 Jahrhunderte in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der Fürstlichen Resident — Archeologischen Studien zu der Frage der Ungarismhen Staatsgrünung. In: *Alba Regia*, 6—7, (1966), p. 43—89.
- BANNER 1960, J., The Neolithic Settlement of the Kremenyak hill at Csoka (Coka). The excavations of F. Mora in the years 1907 to 1913. In: *ActaArch XII*, 1—4, (1960), pp. 1—56.
- BARBU—ZDROBA 1978, Barbu M., Zdroba M., Şantierul arheologic Arad—Vladimirescu. Campania 1977. In: *Ziridava*, 10, 1978, p. 101—112.
- BARNEA 1967, I., Podoabe întrebuintate de locuitorii de la Biseri-
cuţa — Garvan, in Gh. Ştefan, I. Barnea, M. Comşa, E. Comşa, *Dinogetia. Aşezarea feudală timpurie de la Biseri-
cuţa — Garvan*, Bucureşti, (1967), p. 277—301.
- BAUMSTARK 1953, A., *Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes*, ed. III, Paris, (1953).
- BARCACILĂ 1959, A., Monede, podoabe de metal şi fragmente cera-
mice de la termele Drubetei şi din cimitirul medie-
val suprapus, in *MCA*, 5, 1959, p. 769—794.
- BEJAN—MOGA 1979, Bejan A., Moga M., Necropola feudal-timpurie de
la Hodoni (jud. Timiş). In: *Tibiscus V.*, (1979),
p. 155—168.
- BERCIU 1961, D., *Contribuţii la problemele neoliticului din Româ-
nia în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, (1961).
- BÍRÓ—TAKÁCS 1986, K., The raw material stock for chipped stone arte-
facts in the northern midmountains tertiary in Hun-
gary. In: *International conference on prehistoric
flint mining and lithic raw material identification
in the Carpathian Basin*, p. 183—195.
- BOBOŞ—RADU 1991, I., *Artefacte silicioase din cultura Vinča*, Reşiţa,
(1991).
- BOGDANOVIC 1990, M., Die spätneolitischen Siedlungen in Divostin. In:
Vinča and its World, Belgrad, (1990), p. 99—105.
- BOGNÁR—KUTZIÁN 1966, I., Das Neolithikum in Ungarn. In: *AA*, 40 (1966),
p. 149—280.
- BOTEZATU—
ŞTEFĂNESCU 1969, Botezatu D., Ştefănescu Gh., Studiul antropologic al
scheletelor din cimitirele feudale de la Coconi (sec.
XIV—XV). In: *SCA*, (1969), VI, 2, p. 175—180.
- BOTEZATU—
ŞTEFĂNESCU 1970, Botezatu D., Ştefănescu Gh., Contribuţii la studiul
antropologic al populaţiei feudale timpurii din Mol-
dova din sec. XII e.n., in *SCA*, 1970, VII, 1, p. 13—18.
- BOTEZATU—
ŞTEFĂNESCU 1970, Botezatu D., Ştefănescu Gh., Caracterizarea antropo-
logică a scheletelor din cimitirul feudal de la Cer-
nica (sec. XVII—XVIII e.n.), 1970, VIII, 2, p. 81—192.
- BRUKNER 1966, E., Neolitski i ranoneolitski sloj na Gomolavi (1965—
1966). In: *RadVM 14* (1966), p. 137—175.

- BRUKNER—
JOVANOVIĆ—
TASIĆ 1974, Brukner B., Jovanović B., Tasić N., *Praistorija Vojvodine*. Monumenta Archaeologica 1, Novi Sad (1974).
- BRUKNER—MEDOVIĆ 1968, Brukner B., Medović P., Kovin grad-viseslojno naselje, in *AP*, 10, 1968, p. 184—188.
- CHAPMAN 1981, J., The Vinča culture in South-East Europe. In: *BAR International series* 117, Oxford, (1981).
- CLAVELIN—
DEROBERTE 1965, E., *Considerații cu privire la complexele neolitice et Fils*, Paris, 1946.
- COMŞA 1965, E., *Considerații cu privire la complexele neolitice din preajma Dunării, în sud-vestul României*. In: *SCIV* 16, 3, (1965), p. 545—551.
- COMŞA—RAUȚ 1969, E., *Données concernant la civilisation Vinča du sud-ouest de la Roumanie*. In: *Dacia N.S.*, XIII (1969), p. 11—44.
- COMŞA 1967, E., *Cimitirul*, in *Dinogetia*, I, 1967, p. 367—374.
- COMŞA—RAUȚ 1969, Comşa E., Rauţ O., *Figurine antropomorfe aparținând culturii Vinča descoperite la Zorlenţu Mare*. In: *SCIV* 20, 1, (1969), p. 3—15.
- CSANAD 1991, B., *Südungarn im 10 Jarhundert*, Budapest, (1991).
- DIMITRIJEVIĆ 1968, S., *Sopotsko-Lendjelska Kultura*, Zagreb, (1968).
- DRAŞOVEAN 1991a, Fl., *Cultura Vinča, fazele C și D în Banat*. In: Gh. Lazarovici, Fl. Draşovean (Ed.), *Cultura Vinča în România (mai departe, Cultura Vinča ...)*, Timișoara, 1991, p. 59—66.
- 1991b, Fl., *Așezarea vinciiană de la Hodoni*. In: *Cultura Vinča ...*, p. 73—74.
- 1991c, Fl., *Hodoni, Așezarea vinciiană*, Timișoara, (1991).
- 1991d, Fl., *Connections between Vinča C and Tisa, Herplay, Petrești and Bucovăț, cultures in northern Banat*. In: *Banatica II*, (1991), p. 209—211.
- 1994a, Fl., *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*. Teză de doctorat. (1994).
- 1994b, Fl., *Die Stufe Vinča C im Banat*, in: *Germania* 72, 2 (1994), p. 409—425.
- DRAŞOVEAN 1991, Fl., *Așezarea vinciiană Hodoni, 1991*. Micromonografie.
- DUMITRESCU 1980, Vl., *The Neolithic Settlement at Rast*. In: *BAR International series* 72, (1980).
- ENACHESCU—
HARASM 1965, Enachescu Th., Harasim N., *Contribuții la determinarea faciesului creniologic al populațiilor actuale de pe teritoriul R. P. Române*, SCA, (1965), II, 1, p. 79—95.
- ERCEGOVIĆ—
PAVLOVIĆ 1986, Sl., *Les sites d'habitations et les nécropoles médiévales de Boljetin et de Hajdučka Vodenica*, Beograd, (1986).
- ERCEGOVIĆ—
PAVLOVIĆ 1980, Sl., *Les nécropoles romaines et médiévales de Macvanska Mitrovica*, in *SIRMIUM*, XII, (1980), p. 40—59.
- ERDELY 1993, I., *Honfoglaló magyar temető leletmentése Budakeszin*, in: *CAH*, (1993), p. 135—152.
- GACIC 1990, D., *Sremskli Karlovici, Laka Staza*, Arheological exploration in 1989. In: *GlasnikSAD* 6, (1990), p. 73—76.
- GALOVIC 1995a, R., *Lipovac—Dizalja*. In: *Katalog Keramike I*, p. 31—52.
- 1995b, R., *Sremski Karlovc-Karas*. In: *Katalog Keramike I*, p. 53—78.
- GARAŞANIN 1979, M., *Vinčanska grupa*. In: *Preistorija Jugoslovenskih zemalja*. II (1979), p. 144—211.
- 1989, M., *Beziehungen der Vinča-Gruppe zum Neolithikum der Ungarische Tiefebene (Vinča, Szakálhát Theiss)*. In: *VAH*, II, (1989), p. 59—64.

- GARAŠANIN—
GARAŠANIN
GARAŠANIN—
GARAŠANIN 1979, Garašanin M., Garašanin D., Supska, „Stublina“, preistorijsko naselje vinčanske grupe. Beograd. (1979). Garašanin M., Garašanin D., La nécropole serbe médiévale de Dobraca, in: *Starinar* V—VI, 1954—1955, p. 190—195.
- GEORGIEVA 1961, S., Balgarskite srednovekovni nakiti, in: *Arheologhia*, III, 1, (1961), p. 4—9.
- GIESLER 1981, J., Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur, in: *PZ*, 56, 1, 1981.
- HARTUCHE—
ANASTASIU 1980, Hartuch N., Anastasiu F., Morminte de călăreți nomazi descoperite în jud. Brăila, 1980, *Istros*, I, p. 263—268.
- HEGEDÜS—MAKKAY 1987, Hegedüs K., Makkay J., Veszto-Mágor. A Settlement of the Tisza culture. In: L. Tálás (Ed.), *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest—Szolnok, (1987), p. 85—104.
- HENSEL 1965, W., *Die Salwen im Frühmittelalter*, Berlin, (1965).
- HOREDT 1958, K., *Contribuții la istoria Transilvaniei în sec. IV—XIII*, București, (1958).
- HOREDT 1986, K., *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn, (1986).
- HORVÁTH 1982, F., The Late Neolithic Stratum of the Gorza tell. In: *ArchErt* 109, (1982), p. 201—222.
- 1985, F., Aspects of Late Neolithic changes in the Tisza—Maros Region. In: *BAME* 13, (1985), p. 89—102.
- 1987, F., Hódmezővásárhely—Gorza. A Settlement of the Tisza culture. In: L. Tálás (Ed.), *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest—Szolnok, (1987), p. 31—46.
- JACANOVIĆ 1988, D., The Neolithic Sites in the Danubian Region from the mouth of Velika Morava to Golubac. In: D. Srećević (Ed.), *The Neolithic of Serbia*. Beograd, (1988), p. 111—119.
- IÁMBOR—MATEI 1979, Iámbor P., Matei St., Incinta fortificată de la Cluj—Mănăstur, in *ActaMN*, 16, (1979), p. 599—614.
- IÁMBOR—MATEI 1981, Iámbor P., Matei St., Considerații privind raportul cronologic dintre așezarea și cimitirul de la Cluj—Mănăstur, in *ActaMN*, 18, (1981), p. 129—150.
- JELOVINA—
VRSALOVIĆ 1981, Jelovina D., Vrsalović D., Srednjovekovno Groblje na „Begovači“ u selu Biljanima Donjim Kod Zadra, in *SHP*, III, 11, (1981), p. 55—133.
- JEWELRY 1982, *Jewelry on the territory of Serbia from medieval necropolises from the 9-th to the 15-th centuries*, Beograd, (1982), p. 21—28.
- JOVANOVIĆ 1978, V., A Contribution to the study of Medieval rings in Serbia and Macedonia, in *GGB*, 25, (1978), p. 67—85.
- JOCIC 1989, S., Vranin—Salas. Naselje vinčanske Kulture kod Pančevo. In: *Glasnik* 2, (1989), Pančevo, p. 3—23.
- JOVANOVIĆ 1971, B., Metalurgija eneolitskog perioda Jugoslavije. Beograd, (1971).
- KALICZ 1970, N., Über die Probleme der Beziehungen der Theiss- und Lengyel-Kultur. In: *AHH* 22, (1970), p. 13—23.
- KALICZ—MAKKAY 1972, Kalicz N., Makkay J., Südliche Einflüsse im früh und mittlere Neolithikum Transdanubiens. In: *AFB*, Székesfehérvár, (1972), p. 93—105.
- 1977, Kalicz N., Makkay M., *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene*, Akad. Kiadó, Budapest, 1977.
- KALICZ—RACZKY 1984, Kalicz N., Ráczky P., Preliminary report of the 1977—1982 excavations at the Neolithic and Bronze Age tell Settlement of Berettyóújfalu—Herpály. In: *ActaArhHung*, 36, (1984), p. 85—136.

- 1987a, Kalicz N., Ráczky P., The Late Neolithic of the Tisza Region. A survey of recent archaeological research. In: L. Tálás (Ed.), The Late Neolithic of the Tisza Region. Budapest—Szolnok, (1987), p. 11—30.
- 1987b, Kalicz N., Ráczky P., Berettyóújfalu—Herpály. A Settlement of the Herpály culture. In: The Late Neolithic of the Tisza Region. Budapest—Szolnok, (1987), p. 105—125.
- KATALOG 1955, Sremski Karlovci — „Karas“. In: Katalog Keramikt I, Beograd, (1955).
- KISZELY 1976, I., *Sírok, csontok, emberek*. Gondolat — Budapest, 1976.
- KOBEK 1989, J., Die Theiss-kultur in der mittleren und nordlichen Theissgegend. Inventaria Prehistorica Hungariae, III, Budapest, (1989).
- KOLNIKOVA 1967, E., Obolusmartvych vo včasnostredovekych hrobch na Slovensku, in *SlovArch*, 15, 1, 1967, p. 189—254.
- KOVÁCS 1985, L., Honfoglaláskori sírok Nagytarcsán, I: Temető utca 5. In: *CAH*, (1985), p. 126—139.
- KOVÁCS 1991, L., Bemerkungen zur Arbeit von N. Stanojev: Nekropolen aus dem 10—15 Jahrhundert in der Vojevodina, in: *ActaArchHung*, 43, 1991, p. 399—424.
- KRALOWANSZKY 1959, A., Beiträge zur Frage und Ausgestaltung, Chronologie und der ethnischen Bestimmung des Sog Schäferringes mit S-Ende, in: *StuSl*, 5, (1959), p. 328—340.
- LAZAROVICI 1974a, Gh., Cu privire la neoliticul din Banat. In: *Tibiscus*, III, (1974), p. 45—64.
- 1974b, Gh., Materialele arheologice de la Temeş—Kubin. In: *In memoriam CD*, Cluj-Napoca, (1974), p. 201—218.
- 1975, Gh., Unele probleme ale ceramicii neoliticului din Banat. In: *Banatica*, III, (1975), p. 7—24.
- 1979, Gh., *Neoliticul Banatului*. Bibliotheca Musei Napocensis IV, Cluj-Napoca, (1979).
- 1981a, Gh., Die Periodisierung der Vinča-Kultur in Rumänien. In: *PZ* 56, 2, (1981), p. 169—196.
- 1981b, Gh., Importuri Tiszapolgár în aşezarea salcuteană de la Cuptoare—„Sfogea“. Contribuţii la legăturile culturale şi cronologice ale culturilor Tiszapolgár şi Salcuta. In: *Banatica*, VI, (1981), p. 35—41.
- 1991a, Gh., Zorlenţu Mare—„Codru“. In: *Cultura Vinča ...*, p. 28—29.
- 1991b, Gh., Salbagelu Vechi, „Selişte“. In: *Cultura Vinča ...*, p. 78—80.
- 1991c, Gh., *Săpăturile neolitice de la Zorlenţu Mare*. Reşiţa, (1991).
- LAZIĆ et al. 1988, Lazić M., Sladić M., Katunar, R., Medvednjak-Smederevska Palanka. In: D. Srejić (Ed.), The Neolithic of Serbia, Beograd, (1988), p. 83—84.
- LUCA 1985, S. A., Săpăturile arheologice de salvare de la Liubcova—„Orniţa“. In: *Banatica*, VIII, (1985), p. 465—468.
- 1986, S. A., Discuţii asupra materialului ceramic din staţiunea neolitică de la Lipova—„Hodaie“. In: *Apulum*, XIII, (1986), p. 43—53.
- 1990, S. A., Contribuţii la istoria artei neolitice. Plastica din aşezarea de la Liubcova—„Orniţa“. In: *Banatica*, X, (1990), p. 6—44.
- 1991, S. A., Liubcova—„Orniţa“, Reşiţa, (1991).
- 1993, S. A., Cea mai timpurie manifestare Vinča din Clisura Dunării (I). In: *Apulum*, XXVII—XXX (1990—1993), p. 63—78.

- MADAS 1990, D., Ceramic Vessels from Divostin II House Floors. In: Srejić, D., Ferron Mc. (Eds.), Divostin, p. 143—172.
- MARTIN—SALLER 1957, Martin R., Saller K., *Lehrbuch der Anthropologie*. Fischer Verlag 1957.
- MAXIMILIAN 1959, C., Studiul antropologic al populației de la Verbi-
cioara (sec. XIII—XIV). In: *PA*, (1959), IV, p. 79—104.
- MAXIMILIAN 1959, C., Considerații antropologice asupra populației pre-
feudale de la Dinogetia (sec. X—XII). In: *PA*, 1959,
IV, p. 105—128.
- MAXIMILIAN 1961, C., Nota asupra scheletelor descoperită la Sântion —
Transilvania, in: *PA*, 1961, VI, p. 181—183.
- MAXIMILIAN 1962, C., *Sarata-Monteoru. Studiu antropologic*, Edit. Aca-
demiei R.P. Române, 1962.
- MANUCU— 1984, Manucu G., Adamesteanu., Aspecte ale ritului și
ADAMESTEANU ritualului în lumina descoperirilor din necropola me-
dievală de la Enisala. In: *Peuce*, 9, 1984, p. 355—360.
- MARJANOVIĆ— 1980, G., Burial rite in the necropolises of 11-th—12-th
VUJOVIĆ century in the territory of Serbia. In: *Balkanosla-
vica*, 9, (1980), p. 65—71.
- MARJANOVIĆ— 1984, G., *Trnjan. Srpska nekropola (Krai XI — pocetak
XIII veka)*, Beograd, (1984).
- MILCU—DUMITRESCU 1961, Milcu St., Dumitrescu H., *Cercetări antropologice în
Ținutul Pădurenilor — satul Bătrână*, Ed. Academiei
R.P.R., 1961.
- MILCU—MAXIMILIAN 1976, Milcu St., Maximilian C., *Introducere în antropolo-
gie*, București, 1976.
- MILETIĆ 1963, N., Nakit i oružje IX—XII veka u nekropolama
Bosne i Hercegovine, In: *GZM-A*, 18, 1963, p. 155—178.
- MILOSEVIĆ 1963, D., Les fouilles des conservation d'une nécropole
du Moyen Âge dans le village Lesje près de Para-
cin, in: *ZborNM*, III, 1963, p. 141—163.
- MOGA—RADU 1977, Moga M., Radu O., O contribuție la cunoașterea cul-
turii Tisa în lumina descoperirilor de la Hodoni
(1959—1960). In: *StComCaransebeș* II, (1977), p. 231—
239.
- MOROZ—POP 1983a, M., Plastica vinciana din așezarea de la Salbagelu
Vechi. In: *Banatica*, VII, (1983), p. 53—57.
- 1983b, M., Contribuții la repertoriul arheologic al localită-
ților din județul Timiș din paleolitic până în evul
mediu. In: *Banatica*, VII, (1983), p. 469—489.
- NECRASOV— 1964, Necrasov O., Botezatu D., Studiul antropologic al
BOTEZATU scheletelor feudal-timpurii de la Doina (Sec. XII—
XIV). In: *SCA*, 1964, I, 2, p. 137—156.
- NECRASOV— 1967, Necrasov O., Botezatu D., Teodorescu C., Contribuții
BOTEZATU— la studiul antropologic al populației feudale-timpurii
TEODORESCU din România. Seria de la Izvorul (r. Giurgiu) datat
în sec. al XVIII-lea e.n., in: *SCA*, 1967, IV, 1, p. 3—24.
- NICOLAESCU— 1971a, Nicolaescu D., Popovici I., Caracterizarea antropo-
PLOȘOR— logică a unei familii din partea jumătate a sec. XI
POPOVICI de la Dinogetia, In: *SCA*, 1971, VIII, 1, p. 13—20.
- PETROVIĆ 1965, D., Necropole médiévales dans la localité de Donicko
Brdo à Gradoc, In: *Starinar*, 13—14, Beograd, 1965,
p. 275—290.
- POPA 1988, R., *La începuturile evului mediu românesc. Țara
Hațegului*, București, (1988).
- POPESCU D., Cercetări arheologice în Transilvania (II), In:
MCA, II, 1956, p. 89—152.
- POPOVICI 1964, I., Necropola feudală de la Străulești — București,
sec. XV—XVI — date antropologice, In: *SCA*, 1964,
I, 1, p. 47—52.

- POPOVICI 1964, I., Cimitirul feudal târziu de la Secu (Valea Bistriței Moldovenești). Analiza comparativă cu necropolele contemporane din microregiunea Bicaz, In: *SCA*, (1964), I, 2, p. 177—188.
- POPOVICI 1966, I., Așezarea feudală de la Străulești — București. Cimitirul II — sec. XV—XVI, *SCA*, (1966), III, 1, p. 17—26.
- POPOVICI 1968, I., Considerații antropologice asupra unor schelete din cimitirul din sec. XIV de la Cuhea — Maramureș, In: *SCA*, (1968), V, 1, p. 33—38.
- POPOVICI 1969, I., Observații antropologice asupra osemintelor descoperite în curtea Bisericii din Giulești — Maramureș, sec. XVI—XIX, In: (*SCA*), (1969), VI, 1, p. 37—44.
- POPOVICI 1969, I., Necropola feudală de la Bragadiru — Zimnicea (sec. XVI). Observații antropologice, In: *SCA*, (1969), VI, 2, p. 169—173.
- POPOVICI 1968, I., Considerații antropologice asupra unor schelete din cimitirul de la Strehaia, sec. XVII—XIX, In: *SCA*, (1970), VII, 1, p. 19—30.
- PRELIPCEAN 1962, Vl., Incinerarea morților și teologia ortodoxă, In: *StT*, XIV, 7—8, 1962, p. 414—428.
- RADOVANOVIC et al. 1984, Radovanović I., Kaczanowska M., Kozłowski J. K., Pawlikowski M., Voytek B., The chipped stone industry from Vinca, Excavations 1929—1934. Beograd, (1984).
- RADU 1979, O., Plastica neolitică de la Chișoda Veche și câteva probleme ale neoliticului din nordul Banatului. In: *Tibiscus*, V, (1979), p. 65—67.
- RACZKY 1985, P., The cultural and chronological relation of the Tisza Region during the Middle and Late Neolithic, as reflected by the excavations at Öcsöd-Köveshalom. In: *BAME*, 13, (1985), p. 103—125.
- 1987, P., Öcsöd-Köveshalom. A Settlement of the Tisza culture. In: *The Late Neolithic of the Tisza Region*. Budapest-Szolnok, (1987), p. 61—83.
- 1992, P., The neolithic of the Great Hungarian Plain and the Vinča Complex. *Balkanica*, XXIII, (1992), p. 147—165.
- REJHOLCOVA 1976, M., Gräberfeld aus dem 10 und 11 Jh. in Hurbanovo-Bohatá in *SlovArch*, 24, 1, (1976), p. 191—231.
- ROSETTI 1971, D. V., Moneda și podoba în ritualul funerar din Țara Românească în veacurile XIII—XVI, In: *StComp*, (1971), p. 189.
- ROSS 1965, M., *Catalogue of the Byzantine and early medieval antiquities in the Dumbarton Oaks collection*, II, Washington.
- SPINEI 1985, V., *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în secolele X—XIII. Români și turanici*, Iași, (1985).
- SPINEI—POPOVICI 1988, Spinei V., Popovici R., Săpăturile arheologice din necropola de la Hudum, In: *ArchMold*, XII, (1988), p. 233—247.
- STALIO—GALOVIC 1956, Stalio B., Galovic R., *Naprelje neolitsko naserje kod Novog Pazara*. Beograd (1956).
- STANOJEV 1989, N., *Nekropole X—XV veka u Voivodini*, Novi Sad, (1989).
- SZÉKELY 1971, Z., Unele probleme ale cercetării epocii feudale timpurii în sud-estul Transilvaniei (sec. X—XIII). In: *Aluta*, II, (1971), p. 141—153.
- SZÓKE 1953, B., Le cimetières de Kerpusztá (XI-e siècle). Résultats archéologiques des fouilles. In: *ActaArchHung*, III, (1953), p. 281—299.

- SHAFARIK—
SCHULMANN
TAKÁCS—BÍRÓ
- 1954, Shafarik O., Schulmann M., The medieval necropolis Hinga near Subotica. In: *RadVM*, 3, (1954), p. 5—53.
1991, K., Lithic industries in Hungary during the existence of Vinča culture. In: *Banatica*, XI, (1991), p. 33—36.
- TASIĆ—TOMIĆ
- 1969, Tasić, N., Tomić, E., Crnokalačka Bara, naselje stracevache i vinčanske Kulture. *Disertationes*, VIII, Beograd, (1969).
- THEODORESCU
- 1974, R., *Bizant, Balcani, Occident. La începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București (1974).
- TOČIK
- 1960, A., Ein Reihengräber feld von Devin-Typus im Mlynárce bei Nitra. In: *SlovArch*, 8, 1, (1960), p. 269—283.
- ȚEICU
- 1993, D., Necropole medievale (sec. X—XIV) din sudul Banatului. In: *Banatica* 12/1, (1993), p. 229—272.
- TROGMAYER
UNGUREANU
- 1957, O., Asatas Tape-Lebön. In: *MfMEvK*, (1957), p. 19—60.
1976, A., Condițiile de înmagazinare a apelor freatice în câmpia Timișului. In: *Geografia Banatului*, Universitatea din Timișoara, (1976), p. 124—132.
- VÁNA
- 1954, Z., Madari a Slovane ve svetle archeologiceych nalazu X—XII století. In: *SlovArch*, II, (1954), p. 51—104.
- VASIĆ
- 1932, M., *Preistoriska Vinca I*. Beograd (1932).
1936a, M., *Preistoriska Vinca II*, Beograd.
1936b, M., *Preistoriska Vinca III*, Beograd.
1936c, M., *Preistoriska Vinca IV*, Beograd.
- VASILIU
- 1980, I., Cercetările arheologice întreprinse în cimitirul feudal timpuriu (secolele XI—XII) de la Isaccea, In: *MCA*, (1980), p. 480—487.
- VUKMANOVIĆ—
RADOJCIC
- 1990, Vukmanović, M., Radojčić, N., Quantitative Analysis of the Pottery. In: *Tringham*, Kristić (Eds.), *Selevac. A Neolithic Village in Yugoslavia*. Los Angeles, (1990), p. 289—316.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE PERIODICE ABKÜRZUNGEN DER ZITIERTEN PERIODIKA

ActaArchHung	= Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta.
ActaMN	= Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
ArchÉrt.	= Archaeológiai Értesítő, Budapesta.
ArhMold	= Arheologia Moldovei, Iași.
AFB	= Aktuelle Fragen der Bandkeramik (= Alba Regia, 12, 1972).
AP	= Arheoloski Pregled, Beograd.
BAMÉ	= Balog Adam Museum Evkönye.
BAR	= British Archaeological Reports, Oxford.
CAH	= Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapesta.
DACL	= Dictionaire d'archéologie chrétienne et de liturgie (ed. Cabrol-Leclercq), Paris.
GZM—A	= Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu Archeologija, Sarajevo.
Glasnik	= Glasnik prilozii za huku umetnost i Kulturu Pancevo.
GGB	= Godisnak Grada Beograd, Beograd.
MCA	= Materiale și Cercetări Arheologice, București.
MFMEVK	= A Móra Ferenc Múzeum Evkönye, Szeged.
Memoriam CD	= In memoriam CONSTANTIN DAICOVICIU, Cluj-Napoca. 19.
PA	= Probleme de antropologie, București.
PZ	= Praehistorische Zeitschrift, Berlin.
RadVM	= Rad Vojvodanskih Muzeja, Novi Sad.
SCIV(A)	= Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București.
SCA	= Studii și cercetări de antropologie, București.
SlovArch	= Slovenska Archeologia Bratislava.
SHP	= Starohrvatska prosvjeta, Split.
Stu SI	= Studia Slavica.
St Com Caransebeș	= Studii și Comunicări de istorie-etnografie, Caransebeș.
StComP	= Studii și Comunicări, Pitești.
StT	= Studii Teologice, București.
VAH	= Varia Archaeologica Hungarica, Budapesta.
ZborNM	= Zbornic radova Narodnog Muzeja u Beograd, Beograd.

DIE NEOLITHISCHEN BEWOHNUNGEN VON HODONI

(Zusammenfassung)

Die neolithischen und mittelalterlichen Siedlungen, sowie der Friedhof aus dem 11. Jh. befinden sich cca 200 m süd-östlich vom Dorf Hodoni entfernt, in dem Punkt der von den Einwohnern als „Pocioroane“ bezeichnet wird. Das Dorf befindet sich auf einer hohen Ebene, die durch der Verschlammung des Pannonischen Sees entstanden ist.

Auf dem erwähnten Gebiet hat man 8 Bewohnungen festgestellt, die man wie folgt gliedern kann: eine Siedlung gehört zur neolithischen Periode, zwei sind Hallstattzeitliche, zwei Siedlungen stammen von 4 Jh. und drei sind mittelalterliche Siedlungen.

Die ersten archäologische Materialien wurden 1896 von Kasztory Ioan — ein einheimischer Gutsbesitzer — gesammelt, der sie später dem Museum von Temeswar schenkte.

Im Jahre 1959 beginnen, unter der Leitung von M. Moga und O. Radu die ersten systematischen Grabungen im Punkt „Pocioroane“.

Dasselbe Kollektiv schneidet im Jahre 1960 andere zwei Sektionen an, die zur Entdeckung eines zahlreichen neolithischen Materials führten. Laut mancher Meinungen, gehören auch neun Gräber zu diesen Sektionen.

Die Forschung wird im Jahre 1976 von O. Radu wiederbegonnen. Diesmal wird eine Sektion (S5) gegraben, die sich süd-östlich von der Terrasse befindet, weit von der neolithischen Siedlung.

Die Mannigfaltigkeit des neolithischen Materials, aber auch die Notwendigkeit einer stratigraphischen Bestimmung (die von der Tatsache, daß man hier späte Vinča-Materialien zusammen mit Tisza-Keramik gefunden hat, verlangt wird), brachten den Verfasser zum Entschluß, zwischen 1985—1991, eine Grabungskampagne zu beginnen. Es wurden drei Sektionen (S6, S7 und S13) und acht Flächen (S9—12, S14—16) gegraben, die ca 700 m² von der gesamten neolithischen Siedlungsfläche decken. Aufgrund des archäologischen Materials, daß man von der Erdoberfläche sammelte, estimierte man, daß die gesamte Siedlungsfläche ca 3 000 m² beträgt.

Die in den Jahren 1985—1991 unternommenen Forschungen führten zur Entdeckung von 12 Wohnkomplexen, die sich alle auf der „Pocioroane“-Terrasse befinden. Diese Wohnkomplexe sind durch die Gruben nr. 1, 2, 4—8, 10, 12, 16, 20 und 21 dargestellt.

Die Grube 1 wurde nur teilweise untersucht; die Grube 2 hat einen Durchmesser von 2,4 m und eine Tiefe von 1,5 m und befindet sich in

der Sektion S7; die Grube 4 ist eine eingetiefte Wohngrube, mit einer runden Form und einen Durchmesser von 2,8 m; die Grube 5, mit einer ovalen Form, hat einen Durchmesser von 2,5 m und eine Tiefe von 1,3 m, mit den Wänden gerade nach unten gerichtet. Die Grube 6 ist rundförmig, mit einem Durchmesser von 1,8 m. Die Wände sind gerade gegraben, der Boden ist flach, leicht ansteigend in der Wändezonen und befindet sich in einer Tiefe von 1,0 m.

Die Grube 7 wurde in der Fläche 8 entdeckt und ist nur teilweise untersucht. Der Durchmesser hat 3,4 m, die Tiefe ist 0,8 m. Die Grube 10 ist rundförmig, mit einem Durchmesser von 2,2 m und eine Tiefe von 1,2 m. Die Wände sind gerade nach unten gerichtet. Die Grube 12 wurde nur teilweise erforscht. Die Grube 16 ist ellipsenförmig, mit den Dimensionen von $2,5 \times 2$ m und eine Tiefe von 1 m, von der Vinča-Schicht gemessen. Die Grube 21 ist die größte Grube die dem Vinča-Komplex angehört, ihr Durchmesser beträgt 3,5 m und sie hat eine Tiefe von 1,8 m.

Die in der neolithischen Siedlung von Hodoni unternommenen Untersuchungen haben zahlreiche Geräte zum Tageslicht gebracht. Diese Geräte sind aus Stein, Knochen und Geweih hergestellt. Der größte Teil ist von Stein gefertigt, und wurde in den zwei bekannten Techniken hergestellt: durch Steinanhauen und -schleifen. Der Rohstoff besteht aus siliziumhaltige Gesteine: Kieselstein und Obsidian. Die in Hodoni benutzten Gesteine sind die sogenannten „Banater Kieselsteine“, von einer ockergelben Farbe mit braunen oder schwarzen Äderchen.

Typologisch, kann man diese Geräte in Klingen, Lamellen, Abschaber und Bohrer gliedern.

Klingen mit dreieckigem Durchschnitt hat man in den Gruben 2, 4, 6, 10, 16a, 21 sowie auch in der Kulturschicht entdeckt. Klingen mit trapezoidalem Durchschnitt stammen von den Gruben 6, 16 und aus der Kulturschicht.

Die Lamellen (Plättchen) sind scheibenförmig und können auch auf den Klingenenden angefertigt sein. Sie stammen von den Gruben 4, 6, 16 und 20.

Die Abschaber sind weniger vertreten und wurden in den Gruben 4 und 6 gefunden. Bohrer kamen nur aus den Gruben 4 und 16 zur Vorschein.

Im Vergleich zu anderen spät-Vinča-Siedlungen aus dem Banat, sind in Hodoni die Obsidiangeräte gut repräsentiert. Sie haben einen stark mikrolitischen Charakter, ihr Schnitt ist dreieckig (Grube 4, 16) oder trapezoidal (Grube 4).

Im Vinča-Niveau von Hodoni entdeckte man Äxte ohne Durchbohrung oder nur mit einer Durchlöcherung, die zum Befestigen des Stieles benutzt wird. Die Äxte ohne Durchbohrung sind von einer rechteckigen Form; es wurde nur ein Exemplar gefunden (Grube 4) das eine trapezoidale Forma hat. Die Äxte sind aus hartem Gestein die Farbe ist graugrünlich und grau.

Ihrer Funktion nach, können die Knochen- und Geweihgeräte in Nadeln, Bohrer, Spateln und Pflanzler klassifiziert werden. Nadeln fand man in der Kulturschicht und in den Gruben 4, 5 und 6; Bohrer stammen von den Gruben 5 und 16a. Eine besondere Stelle ist von den Spateln

eingenommen. Man kann hier zwei Varianten unterscheiden: die Löffelchen, die in den Gruben 2 und 17 entdeckt wurden und die flachen Spateln, die man in der Vinča-Schicht fand.

Die archäologischen Untersuchungen haben reiche Keramik-materialien zum Tageslicht gebracht. Diese Keramik, der Paste- und Herstellungsart nach kann man in feine, grobe und mittelmäßige Keramik einteilen.

Die verwendbare grobe Keramik ist von Ton hergestellt, bei dessen Magerung man Sand oder Sand in Mischung mit zerstoßenen Scherben benützt hat. Der Brand ist von einer guten Qualität und verleiht dem Ton eine ziegelrote, braune, grau-gelbliche, seltener eine schwarze oder schwarz-graue Farbe. Die Gefäßoberfläche ist gut geglättet.

Die feine Keramik ist aus einer sehr guten Paste hergestellt. Der Brand ist ebenfalls von guter Qualität, die Farbe der Keramik ist grau, schwarz-grau, seltener braun-rötlich und rötlich. Die äußere Oberfläche ist stark poliert, Tatsache die dem Gefäß einen metallischen Schein verleiht.

Dank ihrem stark fragmentarischen Zustand, kann die mittelmäßige Keramik nur schwer von den anderen zwei Gattungen abgesondert werden.

Die Formen sind besonders mannigfaltig, mit einer breiten Typologie: 1. einfache und 2. profilierte Näpfe; 3. Töpfe; 4. Kelche (Kannen); 5. Amphoren; 6. Seihen und Räuchergefäße; 7. Platten (die sogenannten „Fischbutten“).

In Hodoni findet man folgende Varianten des einfachen Napfs: I. kegelstumpfförmig, flach, mit geraden Wänden; IIa. kegelstumpfförmig, mittelgroß, mit ausladendem Mund und gewölbten Wänden; IIb. tief, kegelstumpfförmig, mit breitem Mund und gewölbten Wänden; IIIa. kegelstumpfförmig, tief, mit gewölbten Wänden; IIIb. tief, kegelstumpfförmig, mit gewölbten Wänden und durchbohrte Henkel die unter dem Rand angebracht sind; IIIc. der tiefe Napf, kegelstumpfförmig, mit geraden Wänden und Bandhenkel, die unter dem Rand angebracht sind; IV. kugelförmig; Va. mit engem Mund und profilierten Wänden; Vb. offener Napf, profilierte Wände, die Schulter befindet sich auf dem Unterteil des Gefäßes; Vc. Offener Napf, gewölbte Wände; VIa. offener Napf, gewölbte Wände, ausladender Mund; VIb. offener Napf, gewölbte Wände, ausladender Mund, mit Lappen oder Henkel versehen, die schräg angebracht sind; VIc. offener Napf, gewölbte Wände, durchgebohrte halbkreisförmige Ösen; VIIa. profilierter Napf, mit einer halbkugelförmigen Form mit einem Rinnrohr; VIIb. niedriger Napf, profilierte Wände, ausladender Mund; VIIc. tiefer Napf, mit gerundeter Schulter; VIId. breiter Napf, gerundete Schulter; VIII. rechteckiges Gefäß.

Der Profilierte Napf ist von den folgenden Varianten repräsentiert: I. flach, mit gespitzter Schulter, kurzem Rand; IIa. kurzer Rand, mittelmäßige Schulter, gespitzt; IIb. offen, leicht ausladender Mund, mittelmäßige Schulter; IIc. hoch, kurzer Mund, hohe Schulter; IIIa. offen, enge Schulter, ausweitender Mund; IIIb. offen, ausweitender Rand, hohe Schulter, gerade; IIIc. offen, eingezogene Schulter, ausladender Mund; IVa. tief, gerader Mund, hohe Schulter; IVb. tief, ausladender

Mund, hohe leicht gewölbte Schulter; IVc. tief, ausweitender Rand, kurze Schulter; IVd. tief, hoher eingezogener Mund, hohe Schulter; IVe. tief, kurze Schulter, leicht eingezogener Mund; Va. mittelhoch, kurzer Mund, gerundete Schulter; Vb. höherer Rand, abgerundete Schulter, leicht reliefiert; Vc. tief, kurzer Mund, gerundete Schulter; VI. tief, gerundete Schulter, kegelstumpfförmiger Hals, ausladender Mund; VIIa. doppelkegelstumpfförmig, zylindrisch oder leicht profilierter Oberteil; VIIb. doppelkegelstumpfförmig mit Leisten auf dem weitesten Umgang; VIIc. doppelkegelstumpfförmig, eingezogener Mund; VIId. doppelkegelstumpfförmig, ausladendem Mund; VIIe. hoch, doppelkegelstumpfförmig, mit leicht gewölbtem Oberteil; VIIa. eine Schüssel mit profiliertem, kurzen Oberteil; VIIb. Schüssel mit profilierter Schulter und hohem Oberteil.

Die Töpfe präsentieren folgende Varianten: Ia. kugelförmig, ohne Hals; Ib. kugelförmig, mit ausladendem Mund; IIa. hoch, mit hoher Schulter, ausweitendem Mund; IIb. hoch, abgerundete hohe Schulter, profilierter Mund, leicht ausladend; IIc. hoch, leicht gewölbte Wände, breiter Mund; IIIa. flach, gewölbt, kurzer profilierter Mund; IIIb. gerundete Schulter, gerader Mund, gewölbtes Unterteil; IVa. doppelkegelstumpfförmig, gewölbtes Oberteil; IVb. doppelkegelstumpfförmig, mit eingezogenem oder geradem Oberteil; IVc. doppelkegelstumpfförmig, gespitzte Schulter, gerader profilierter Mund.

Es wurden keine ganz erhaltene Kelche entdeckt, sondern nur deren Fuß. Man hat folgende Varianten festgestellt: I. spindelförmiger Fuß, hoch, kegelstumpfförmig; II. kegelstumpfförmig oder zylindrisch, mittelmäßige Höhe, hohl; III. kurz, kegelstumpfförmig, hohl.

Die Amphoren sind durch mehrere Varianten vertreten: I. kugelförmig, mit zylindrischen oder kegelstumpfförmigen Hals; II. kugelförmig, mit hohem zylindrischen Hals; III. birnenförmig; IV. hoher kegelstumpfförmiger Hals, ausweitender Mund, abgerundete Schulter, gewölbtes Unterteil; V. kugelförmig, geraden oder leicht ausladender zylindrischer Hals.

Die Fischbutte schließt folgenden Varianten ein: I. ovale Gefäße mit einem Henkel unter dem Rand angebracht; II. oval, mit dem Henkel auf dem Körper befindlich; III. oval, ohne Henkel.

Die Gefäße der Vinča C-Phase besitzen eine Verzierungen die man in vier kategoriale Typen gliedern kann: A. Alveolen und alveolierte Leisten, Kerben; B. Kanneluren und Falten; C. Ornamente die durch die Polierung der Oberfläche hergestellt sind; D. eingeschnittene Ornamentierung.

Beim ersten kategorialen Typus sind die Kerben unter dem Rand angeordnet. Die zweite Gattung (B) ist besonders wichtig für die chronologische Gliederung des Materials. Von den Kanneluren- und Faltenverzierungen sind die Varianten Ba, Bb, BS und BP bestens vertreten. Die kannelierte Verzierung findet man auf der Mehrzahl der Keramik.

Die Kannelur- und Faltenornamentierung ist von polierten Flächen ergänzt (Typ C). Diese Verzierungsart ist für die feine Keramik kennzeichnend.

Die eingeschnittenen Ornamente sind besonders wichtig für einige kulturelle Darstellungen, die bis vor kurzer Zeit als Tisza-Erzeugnisse betrachtet wurden.

Die Tonplastik ist gering. Man kann hier einen durchbohrten Idol erwähnen, der von einer sehr reinen und gutem Paste hergestellt ist. Analogien für dieses Stück findet man in gleichzeitigen archäologischen Stationen aus dem, aus Banat, Siebenbürgen und Serbien.

Es wurde ebenfalls eine stilisierte zoomorphe Darstellung gefunden, von der nur drei Füße repräsentiert sind.

Von Hodoni kennt man einen einzigen Deckel, und dieser blieb nur fragmentarisch erhalten. Er wurde unter der Diele des Hauses nr. 1 gefunden und gehört der Tisza-Kultur an.

Die Vinča-Bewohnung von Hodoni-„Pociroane“ reiht sich im spät Vinča-Strom ein, der auch Banat beeinflusst hat. Die im ersten Niveau von Hodoni gefundenen Materialien behalten die definitiven Merkmale der Vinča-Kultur, Phase C.

Die Machart der Gefäße verbindet sich, nur mit kleinen Unterschieden, mit einer Serie gleichzeitiger Funde von Vinča, Sremski Karlovac. Gomolava, Vršac-„At“, Selevac u.a. Diese Gefäße sind von einer guten Paste gefertigt. Die Paste wurde mit Sand und Glimmer gemischt. Der Brand ist von einer guten Qualität, die Farbe der Keramik ist grau und dunkel-grau, die Oberfläche ist gut poliert. Bei den kegelförmigen Gefäßen ist auch die Innenseite poliert.

Die grobe Keramik von Hodoni enthält in der Paste auch zerstoßene Scherben und manchmal, ausnahmsweise, auch Schlamm.

Der profilierte Napf ist das beste vertretene Gefäß, und aufgrund dieser Tatsache hat man die Siedlung von Hodoni in der Vinča-Chronologie eingereiht. Zur Datierung der Siedlung hat auch die Ornamentik beigetragen, und zwar die kannelierten und faltenartigen Ornamente, die in anderen gleichzeitigen Siedlungen von Vinča, Sremski Karlovac Analogien finden. Die Analogien für die in Hodoni entdeckten Formen und Verzierungen verlaufen konvergent zwischen 6,4 m und 5 m von der eponymen Bewohnung, in der Gradac-Phase vom Supska-Stublina, sowie im Niveau 4, der Phase Vinča-Pločnik I von Supska und Gomolava I und Ia angehörend. Somit reiht sich Hodoni den anderen gleichzeitigen Siedlungen aus dem Banatein: Sănandrei, Chișoda Veche, Sălbăgeiu Vechi, Zorlențu Mare, Liubcova u.a.

Die Bewohnungen von Selevac, Gomolava Ib, Vinča, die sich oberhalb von 4,5 m befinden und der Vinča C-Phase angehören, sind durch offene Näpfe, mit eingezogenem Rand und gerundeter Schulter, mit polierter Oberfläche, gekennzeichnet. Aufgrund dieser Feststellung kann man Hodoni z.T. mit den Siedlungen von Sănandrei, Chișoda I—II, Parța II, Sălbăgeiu Vechi, Zorlențu Mare III, Liubcova gleichstellen und wird in die Phase Vinča C1 datiert.

Außer den gemeinsamen Merkmalen, existieren zwischen den Funden von Hodoni und das Material der „klassischen“ Periode der Vinča-Kultur auch Unterschiede, die man in der Machart, Formen und Verzierung der Gefäße bemerken kann.

Die Untersuchungen von Hodoni haben auch einige Importe hervorgehoben. Damit kann man eine genauere Chronologie der Vinča C1-

Phase mit den anderen Gemeinschaften Banats und dessen benachbarten Gebieten aufbauen.

Die Machart, aber auch die Form und die Verzierungweise des Gefäßes aus der Grube 4 verbindet diesen Fund mit der Herpály-Gruppe. Das Bruchstück von einer braun-gelben Farbe, das aus der Grube 5 stammt, hat die nächsten Analogien in der frühen und in der klassischen Phase der Gruppe Herpály, in den Niveaus 10—9 und 8 von der eponymen Siedlung.

In der Schicht Vinča C1 von Hodoni wurde ein keramisches Bruchstück gefunden, das in die Stufe Bucovăț IIb eingereiht wird.

Diese Funde beweisen, daß man im Banat, während der Stufe Vinča C1, sowohl die frühe, als auch die klassische Phase der Tisa-Kultur begegnet. Damit können wir behaupten, daß der Übergang von der alten zur klassischen Phase dieser Kultur in der Vinča C1-Stufe stattfand.

Zusammenfassend, aufgrund der Importe die in der Vinča-Siedlung von Hodoni gefunden wurden, schlagen wir folgenden Synchronismus vor: Vinča C1 — alt/klassische Tisa — früh/klassische Herpály — Bucovăț II.

Die archäologischen Grabungen führten zur Entdeckung von sieben Wohnungen die sich auf der Erdoberfläche befanden und die der Tisa-Kultur zuzurechnen sind. Es wurden nur drei Wohnungen erforscht (L1, L3 und L4). Sie befinden sich bei einer Tiefe von nur 0,25 m, einige sind gänzlich zerstört als Folge der tiefen Ackerungen.

Die Wohnung nr. 1 hat eine rechteckige Diele, von 4,20×5 m groß, mit einer NW—SÖ Orientierung. Man hatte keine Pfahlgruben gefunden und der zackige Rand der Diele suggeriert eine auf Holzsohle gebaute Wohnung. Man fand ebenfalls drei Mühlsteine, 50 Schleudersteine und Gefäße.

In der Wohnung nr. 2 fand man kein besonderes Inventar und die Wände wurden wahrscheinlich durch Ackerungen zerstört.

Die Wohnung nr. 3 wurde gänzlich untersucht. Die Diele befindet sich in einer Tiefe von 0,25 m und hat eine rechteckige Form (5,1×4,8 m). Auch diese Wohnung wurde auf einer Holzsohle gebaut. Die Diele wurde auf einer Pfahlstruktur gebaut. Die Pfähle sind parallel, aber auch schräg angeordnet. In der Mitte existierte eine Grube, mit einem Durchmesser von 60 cm, die als Vorratsgrube betrachtet wird.

Auf einer Wand der Wohnung 4 befindet sich eine anthropomorphe Darstellung, die besonders schlecht erhalten ist.

Die Wohnung 5 ist beinahe gänzlich zerstört, es blieben nur einige Dieleteile erhalten.

Von der Wohnung 6 wurde ebenfalls nur die Diele erforscht.

Die Wohnung 7 hat eine rechteckige Form und sie ist die größte vom ganzen Tisa-Komplex. Die Diele dieser Wohnung ist viel dicker als bei den anderen Häusern. Sie wurde auf einer holzernen Struktur hergestellt. Man benutzte Baumstämme die einen Durchmesser von bis 5 cm haben. Auf der Diele wurden Gefäße und ein Mühlstein gefunden.

Die Geräte die von angehauenen Steine gefertigt sind, wurden beinahe alle aus Kieselsteine hergestellt. Die Farbe ist braun und rötlich-braun, mit dunkelfarbigen Äderchen. Die Geräte kann man in zwei Typen gliedern: Klingen und Lamellen (Plättchen). Die Klingen haben einen dreieckigen Durchschnitt und wurden in L3 und L5 gefunden. Die Lamellen stammen aus der Kulturschicht, aber auch von den Wohnungen (L3 und L4).

Auch die von geschliffenen Stein gefertigten Geräte können wir in zwei Typen teilen: 1. Äxte (Beile) und 2. Äxte mit Durchbohrung. Die erste Gattung ist von rechteckigen Exemplare dargestellt und wurden in der Kulturschicht und in L3 und L5 gefunden. Es kommen auch dreieckige Äxte vor.

Die durchbohrten Äxte sind von hartem Gestein hergestellt, ihre Farbe ist braun-grau und grau und stammen von L1 und L3.

Die Zahl der Knochengeräte ist gering, denn der Brand der die Wohnungen vernichtet hatte, hat auch alle Knochen verkohlt.

In den sieben Wohnungen hat man ganze und fragmentarische Gefäße gefunden, auf deren Basis man eine gute Analyse machen kann.

Die grobe Keramik ist von einem Ton gefertigt der mit feinem Sand und manchmal mit organischem Material und Schlamm gemagert ist.

Die feine Keramik ist von sehr gute Paste hergestellt; sie wurde mit Schlamm und feinem Sand gemagert.

Man begegnet einen großen Formschatz: Näpfe mit gewölbten Wänden; kegelstumpfförmige Näpfe mit geraden Wänden; kegelstumpfförmige Schüsseln mit geraden Wänden und durchgebohrte Henkel; profilierte Näpfe und Schüsseln die von der Vinča-Kultur übertragen wurden. Ebenfalls findet man hier Gefäße mit einem kegelstumpfförmigen oder winkeligen Unterteil und mit einem profilierten Oberteil, die typisch für der Tisa-Kultur sind.

Die Töpfe sind eine konstante Erscheinung im Tisa-Komplex von Hodoni. Man findet hier große Gefäße.

Die auf der Tisa-Keramik begegneten Verzierungen sind beinahe alle eingeschnitten und wurden von mäandrischen Linien hergestellt. Sie bilden den sogenannten „textilen“ Stil, der kennzeichnend für die Tisa-Kultur ist.

Es gibt eine Serie von Keramik, dessen Ornamente weniger sorgfältig realisiert sind und die an der Verzierung der Banater-Kultur erinnern.

In dem Tisa-Komplex von Hodoni hat man nur wenige Ton-Statuetten und Amuletten gefunden.

In der Wohnung nr. 3 und in der Kulturschicht hat man je eine anthropomorphe Statuette entdeckt. Das Stück von der Wohnung stammend hat eine ziegelrote Farbe und ist eine weibliche Darstellung. Der Körper ist zylindrisch, der Kopf ist durch einer Kannelur von Rumpf getrennt, die Brüste sind von zwei halbkugeligen Vorsprüngen repräsentiert.

Das zweite Idol ist ebenfalls zylindrisch, hat Arme und Beine dargestellt und die Augen sind von einem tiefen Stich repräsentiert.

Ebenfalls vom Kulturschicht stammt ein großer Henkel, der einen menschlichen Kopf darstellt.

Man fand auch zwei Amuletten die aus Ton gefertigt sind. Die eine stammt aus der Kulturschicht, hat vier Arme die senkrecht durchgebohrt sind.

Das zweite Stück wurde in der Wohnung nr. 1 gefunden, ist sternförmig, hat vier Arme, Tatsache die mehr an die Sopot-Kultur erinnert.

Die Tisa-Bewohnung von Hodoni ist die einzige systematisch erforschte Siedlung aus dem Banat. Unserem Wissen nach ist diese Bewohnung die südlichste Siedlung der Tisa Kultur die sich im rumänischen Banat befindet.

Das archäologische Material von Hodoni hat enge Beziehungen zu den Gegenstände die man in der Tisa-Ebene fand. Die keramischen Formen, besonders die Nöpfe mit dem kannelierten Oberteil und ausladendem Rand besitzen Analogien in Gorzsa (Phase C); Öcsöd-Kovács-halom, Tape Lebo u.a.

In Hodoni hat man auch doppelkegelstumpfförmige Gefäße oder Nöpfe mit abgerundeter Schulter und ausweitendem Mund gefunden, die gute Analogien im spät-Vinča-Bereich, und zwar in der Phase C, finden.

Im Tisa Gebiet, zwischen Mureş und Crişul Alb, im selben chronologischen Horizont entwickelt sich die Gorzsa-Gruppe, die aufgrund der Phase C der Vinča-Kultur verläuft. Sie besitzt starke Vinča-Komponente, die man in der Herstellungstechnologie, im Formenschatz und in der Verzierungsweise bemerken kann.

Zusammenfassend, kann man folgendes zeigen: die Siedlung von Hodoni ist zu den Tisa Erscheinungen zu rechnen und ist, im gegenwärtigen Forschungsstand, die südlichste Bewohnung dieser Art im Banat. Sie reiht sich anderen gleichzeitigen Siedlungen an, und wir erinnern hier die Bewohnungen von Cenad, Lipova-Hodaie, Cheşinţ und Vinga, die den süd-östlichen Teil der Tisa-Kultur darstellen.

Diese Zone hat als Nachbarn die Träger der Foeni-Kultur und die letzten Weiterbestände der Bucovăţ-Gruppe. In diesem chronologischen Horizont, im südlichen Teil des Banats entwickelt sich die Phase C der Vinča-Kultur.

DAS GRÄBERFELD VON HODONI AUS DEM 11. JH.

Die archäologische Erforschung der neolithischen Siedlung von Hodoni hat auch ein Gräberfeld vom Anfang des Mittelalters in derselben Gegend ans Tagelicht gebracht. Im Süd-Westen des Dorfes, am Ende einer Terasse die in der Toponomastik „Pocioroane“ genannt wird, wurde teilweise ein Gräberfeld aus dem 11. Jh. erforscht.

Die Gräber die 1959—1960 von Marius Moga in Hodoni-Pocioroane erforscht wurden, wurden im Jahre 1978 von A. Bejan und M. Moga veröffentlicht. (Bejan—Moga, 1978, S. 159—168). Als die Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung in den Jahren 1985—1991 unter der Leitung von Florin Draşoveanu weitergeführt wurden, kamen noch sechs Gräber des mittelalterlichen Gräberfeldes zum Vorschein. Folglich

Ebenfalls vom Kulturschicht stammt ein großer Henkel, der einen menschlichen Kopf darstellt.

Man fand auch zwei Amuletten die aus Ton gefertigt sind. Die eine stammt aus der Kulturschicht, hat vier Arme die senkrecht durchgebohrt sind.

Das zweite Stück wurde in der Wohnung nr. 1 gefunden, ist sternförmig, hat vier Arme, Tatsache die mehr an die Sopot-Kultur erinnert.

Die Tisa-Bewohnung von Hodoni ist die einzige systematisch erforschte Siedlung aus dem Banat. Unserem Wissen nach ist diese Bewohnung die südlichste Siedlung der Tisa Kultur die sich im rumänischen Banat befindet.

Das archäologische Material von Hodoni hat enge Beziehungen zu den Gegenstände die man in der Tisa-Ebene fand. Die keramischen Formen, besonders die Nöpfe mit dem kannelierten Oberteil und ausladendem Rand besitzen Analogien in Gorzsa (Phase C); Öcsöd-Kovács-halom, Tape Lebo u.a.

In Hodoni hat man auch doppelkegelstumpfförmige Gefäße oder Nöpfe mit abgerundeter Schulter und ausweitendem Mund gefunden, die gute Analogien im spät-Vinča-Bereich, und zwar in der Phase C, finden.

Im Tisa Gebiet, zwischen Mureş und Crişul Alb, im selben chronologischen Horizont entwickelt sich die Gorzsa-Gruppe, die aufgrund der Phase C der Vinča-Kultur verläuft. Sie besitzt starke Vinča-Komponente, die man in der Herstellungstechnologie, im Formenschatz und in der Verzierungsweise bemerken kann.

Zusammenfassend, kann man folgendes zeigen: die Siedlung von Hodoni ist zu den Tisa Erscheinungen zu rechnen und ist, im gegenwärtigen Forschungsstand, die südlichste Bewohnung dieser Art im Banat. Sie reiht sich anderen gleichzeitigen Siedlungen an, und wir erinnern hier die Bewohnungen von Cenad, Lipova-Hodaie, Cheşinţ und Vinga, die den süd-östlichen Teil der Tisa-Kultur darstellen.

Diese Zone hat als Nachbarn die Träger der Foeni-Kultur und die letzten Weiterbestände der Bucovăţ-Gruppe. In diesem chronologischen Horizont, im südlichen Teil des Banats entwickelt sich die Phase C der Vinča-Kultur.

DAS GRÄBERFELD VON HODONI AUS DEM 11. JH.

Die archäologische Erforschung der neolithischen Siedlung von Hodoni hat auch ein Gräberfeld vom Anfang des Mittelalters in derselben Gegend ans Tagelicht gebracht. Im Süd-Westen des Dorfes, am Ende einer Terasse die in der Toponomastik „Pocioroane“ genannt wird, wurde teilweise ein Gräberfeld aus dem 11. Jh. erforscht.

Die Gräber die 1959—1960 von Marius Moga in Hodoni-Pocioroane erforscht wurden, wurden im Jahre 1978 von A. Bejan und M. Moga veröffentlicht. (Bejan—Moga, 1978, S. 159—168). Als die Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung in den Jahren 1985—1991 unter der Leitung von Florin Draşoveanu weitergeführt wurden, kamen noch sechs Gräber des mittelalterlichen Gräberfeldes zum Vorschein. Folglich

war die archäologische Erforschung des Gräberfeldes an die der neolithischen Siedlung gebunden und hatte eher den Charakter von Stichproben. So dass der Umfang und die Zeitdauer des Gräberfeldes nicht bestimmt wurden. Selbstverständlich leiden die historischen Schlussfolgerungen unter diesen Tatsachen. Die Veröffentlichung der Ausgrabungen im Gräberfeld von Hodoni wird aber durch den lückenhaften Charakter der archäologischen Dokumentation gerechtfertigt den die Geschichte des Banats im 10.—12. Jh. hat.

Für diese Zeitspanne bleiben auch weiterhin die schriftlichen Quellen die wichtigsten Informationsquellen. Die archäologische Erforschung, die ein genaueres Bild über die Wohnverhältnisse und die ethno-demographische Situation bieten könnte, bleibt auch weiterhin ein Zukunft desiderat. Wir sind der Meinung, dass auch die teilweise Veröffentlichung der Dokumentation über die Ausgrabungen im Gräberfeld von Hodoni unbedingt für die Geschichte des Banats im 10.—12. Jh. notwendig ist.

Im erforschten Segment des Gräberfeldes erscheinen zwei Gräbergruppen, eine jede mit spezifischem Inventar. Die erste Gruppe bilden die zwei Gräber M_3 und M_{17} die Beigaben haben, die spezifische für die Reiter- und Kriegerdenkmäler sind. Vom stratigraphischen und topographischen Standpunkt haben sie keine besondere Stellung im Gräberfeld. Sie unterscheiden sich von den anderen nur durch die besonderen Grabbeigaben und dem Begräbnisritual das archäologisch bestimmt werden kann. Die andere Gruppe von Gräber, nach christlicher Sitte in Richtung Ost-Westen orientiert hatte als Beigaben Münzen, Ringe, Anhänger usw.

Die Reitergräber hatten als Beigaben Waffen und Pferdegeschirr (Kandare und Steigbügel). Die Steigbügel sind im oberen Teil verziert und wurden aus einem Stück Schmiedeeisen erzeugt. (Taf. LIV). Typologisch haben sie Analogien in den Entdeckungen von Gräbern aus dem 10.—11. Jh. von Banatska Aranjelovo, das gewesene Oroszlámos, von Iazova Novi Beceji oder von Novi Futak aus der Nähe des Banats. (N. Stanojev, 1989, S. 14—17, Nr. 16; S. 46, Nr. 231; S. 63, Nr. 341; S. 124, Nr. 679. Siehe für andere Entdeckungen aus derselben Kategorie Z. Vana, 1954, S. 101; C. Bakay, 1966, Taf. XXVIII/3 und XLVI/4, 6; Taf. XXII/2, 3 von Székesfehérvár; Cs. Bálint, 1991, p. 240, Taf. LXIII/b; I. Erdély, 1993, S. 135, Abb. 7).

Die Kandare die in den Gräbern 3 und 17 entdeckt wurden haben das Mundstück aus zwei miteinander verbundenen Teilen die Kettenform aufweisen. An den Enden befinden sich zwei Ringe.

Die Pfeilspitzen aus dem Grab M_{17} haben die Form eines Rhombus. Ihr Stiel ist 1,8 cm lang. Ihre Gesamtlänge beträgt zwischen 6,5 und 8 cm (Taf. LXIII/1—3). Typologisch haben die Entdeckungen von Hodoni Analogien in den Funden aus den Gräbern von Iazova und Novi Becej aus dem Banat.

Die beiden Reitergräber von Hodoni unterscheiden sich von den anderen auch durch das Begräbnisritual. Im Grab befinden sich auch der Schädels und die Füße des Pferdes.

Die Frauen- und Kindergräber haben interessante Grabbeigaben, die auch für die Chronologie des Gräberfeldes wichtig sind. Im Grab M₂ und im Grab M₄ hat man je zwei Silbermünzen gefunden die aus der Zeit des Königs Stefan I. stammen. (Bejan—Moga, 1979, p. 159).

Die einfachen Schläfenringe wurden aus einem runden Bronzestab erzeugt. Die Schmuckstücke aus den Gräbern M₁, M₃, M₈, M₁₀ und M₁₅ haben Grössen zwischen 1 und 2,2 cm. Ihre Erzeugung war einfach, was auch ihre grosse Verbreitung im zentralen und süd-ost europäischen Raum erklärt. Diese Art von Schmuckstücken wurde auch nach dem 11. Jh. erzeugt. Im Balkanischen Raum findet man sie noch im 12.—13. Jh.

Die Schläfenringe mit den Enden in „S“-Form wurden in Hodoni in folgenden Gräbern gefunden: M₂, M₄ und M₁₄. Die beiden Stücke von M₂ wurden zusammen mit den beiden Münzen des Königs Stefan als Grabbeigaben gefunden. (Bejan—Moga, 1978, S. 159). Der Schläfenring von M₄ der zusammen mit den zwei Münzen von König Stefan gefunden wurde hat dieselben typologischen Eigenschaften wie jene aus dem Grab M₂. Der Ring von M₁₄ wurde aus einem dünnen Draht erzeugt und hat den Durchmesser von 1,6 cm. Ähnlich groß war auch der Ring aus M₁₃ (Taf. LXI). (1,3 cm). Ähnliche Entdeckungen wurden in den Gräberfeldern aus dem Süden des Banats gemacht: in Şopotu Vechi, Ilidia, Cuptoare und in Gornea im Donautal. (D. Teicu, 1993, S. 243).

Diese Schmuckart war im 10.—12. Jh. in Zentral- und Süd-Ost-europa sehr verbreitet. Die archäologische und historische Forschung hat sich intensiv mit dem Ursprung und mit der Verbreitung dieser Art von Schmuck beschäftigt. Sie sind kennzeichnende Elemente der Kultur Bjelo Brdo. (Z. Vana, 1954, S. 99; B. Szőke, 1953, S. 282; J. Giesler, 1981, S. 104—108). Die Verbreitung dieser Schläfenringe mit den Enden in „S“-Form, in der Region der unteren Donau, in den Zentralregionen des Balkans in Bosnien-Herzegowina bis zur Dalmatischen Küste beweist, daß diese Art von Schmuck in den verschiedenen ethnischen Medien Anwendung gefunden hat.

Die Chronologie der Entdeckungen von Hodoni wird von der gefundenen Münze bestimmt.

Die Halskette die im Grab M₁₄ entdeckt wurde, besteht aus zwei Metallfaden die an einem Ende gedreht sind und einen Ring bilden. (Taf. LXI/4) Dieser Schmuck aus gedrehtem Draht wird als typisch für die Kultur Bjelo-Brdo angesehen. (J. Giesler, 1981, S. 116). Er erscheint oft in den Gräbern aus dem 10.—11. Jh., fehlt aber aus den Funden aus den alten magyrischen Medien.

Die Beigaben des Grabes 14 von Hodoni bestehen auch aus Schläfenringen, und einer Kette von 13 doppelten Anhängern. (Taf. LXII). Typologisch konnten drei Varianten dieser Schmuckart festgestellt werden. In der typologischen Serie die von Balint festgesetzt wurde für die doppelten Anhänger, gehören die Funde von Hodoni den Varianten Ia, Ib und Ig an (Balint, 1991, S. 126). Die doppelten Anhänger wurden als Kleidungsschmuck benützt. Sie sind ein Bindeglied im Rahmen der Kultur Bjelo-Brdo mit der alten ungarischen Welt.

Die Ringe aus gedrehtem Rand aus den Gräbern 5 und 15 waren in lokalen Werkstätten erzeugt. Sie wurden sehr genau ausgearbeitet.

Die anderen zwei Ringe stammen aus den Gräbern M₂ und M₈. Sie sind aus einer einfachen runden Stange erzeugt. Dieser Typ von Schmuck ist in der balkanischen Welt des 10.—11. Jh. bekannt. (Jovanović, 1978, S. 76—77, Taf. III/6, IV/7, V/7).

Sehr fein gearbeitet ist der Ring aus dem Grab M₂. (Taf. LIV). Er ist aus Silber. Die Arbeitstechnik ist die der Granulation und des Filigrans. Der Entstehungsort dieses Typs von Schmuck muß in der byzantinischen Welt gesucht werden. Wir kennen ein solches hervorragendes Exemplar in Konstantinopol. Es stammt aus dem 11. Jh. (Rose, 1965, S. 8, Taf. LXI, Nr. 115). Die Mode dieser Art von Schmuck verbreitete sich im 11.—12. Jh. aus dem Byzanz in Richtung Süd-Osteuropa bis nach Zentraleuropa entlang der großen Handelswege. (Theodorescu, 1974, S. 340). Die Entdeckungen an der unteren Donau, aus dem Nordbalkanischen Raum bis ins Zentrum Europas jalonieren die Verbreitung dieses Schmucks am Anfang des Mittelalters und ihre Adoptierung in den verschiedenen europäischen feudalen Medien.

Durch die archäologische Erforschung konnten einige Elemente des Begräbnisrituals festgesetzt werden. So konnte man sehen, daß beide Gräbergruppen von Hodoni, also auch die Reitergräber, wurden nach christlichem Gebrauch angelegt, in Richtung Osten. Man kann aber noch nicht erklären warum die Arme der Skelette so verschiedenartig ausgerichtet sind.

Zwei der Gräber von Hodoni, M₂ und M₄ weisen neben dem Verstorbenen auch je zwei Münzen auf. Die Münzen als Grabbeigaben von Hodoni sind die früheste bekannte Manifestation dieses Rituals im Banat. Vom Anfang des 11. Jh. wird dieser Brauch in Zentraleuropa wieder intensiver benützt. (Kolnikova, 1987, S. 248—251). Die Existenz dieser Münzen in den Gräbern aus dem rumänischen und nordbalkanischen Raum wird als sporadisch angesehen. (Kolnikova, 1967, S. 248—251). In der Region der unteren Donau und deren Grenzgebieten erscheinen diese Münzen als Grabbeigaben wenigstens in demselben Mass wie im zentraleuropäischen Raum.

Heute fehlen noch Glieder der Kette die die Antike Zeit mit dem Mittelalter in Bezug zum Thema der Münzen als Grabbeigaben verbinden.

Das Gräberfeld von Hodoni reiht sich den älteren oder neueren Funden an, die durch Waffen, Pferdegeschirrstücke oder Materialien die der sogenannten Bjelo-Brdo-Kultur angehören, gekennzeichnet sind. Gräber mit solchem Inventar kennt man im Banat bei Vrsac, Deta, Voiteni, Novi Kneževac, Banatsko Aranjelovo, Banatski Despotovac und Novi Becej.

Durch ihren charakteristischen Grabbeigaben und Ritualien, gehören die banater Gräberfelder dem Nekropolenhorizont der das Ende des 10. Jh. und das 11. Jh. kennzeichnet, an. Solche Gräberfelder sind in Vârșand, Musa, Hunedoara, Deva, Biharea, Moldovenești anzutreffen und vom ethnischen Standpunkt gesehen, gehören sie dem magyarischen Milieu an. Die topographische Analyse suggeriert die Vorstosswege der

magyarischen Gemeinschaften zu dem siebenbürgischen und banater Gebiet. Man kann gut beobachten, daß sie die Gebirgszone des Banats nach Westen umgingen und daß sie durch die Ebene die sich vom Mureş bis zur Donau erstreckt, zogen. Die Gräberfelder des 10.—11. Jh. illustrieren, wie schon gezeigt wurde, die neuen ethnischen Synthesen die sich in dieser Zeitspanne im Karpathenbecken entwickelten. Die vormagyarischen Bevölkerungen, die Slawen und die Rumänen spielen eine wichtige Rolle im Zusammenleben mit den magyarischen Gemeinschaften (nach ihrer Sesshaftigkeit und ihrer christliche Bekehrung). Die Analyse jeder Entdeckung muß so gemacht werden, daß man den allgemeinen Kontext der historiographischen Quellen für diese Mikrozone, ständig in Betracht nimmt.

Das Gräberfeld von Hodoni, nebst den Hügelgräben von Besenova Veche (die den Petschenegen zugewiesen sind), ergänzen die Kenntnisse über die ethno-geographische Entwicklung die in der Banater Ebene am Anfang des frühen Mittelalters stattfanden.

ANTHROPOLOGISCHE ABHANDLUNG ÜBER DAS FRÜHE MITTELALTERLICHE GRÄBERFELD VON HODONI

Die studierten Skelette stammen aus dem frühen mittelalterlichen Gräberfeld von Hodoni aus der ersten Hälfte des 11. Jh. Bis heute wurden 18 Gräber entdeckt. 12 wurden von M. Moga in den Jahren 1959—1960 ausgegraben, während die anderen sechs von Fl. Draşoveanu 1987—1991 erforscht wurden.

Die metrischen Daten wurden nach der Methode von Martin (1957) erhoben. Bei der Bestimmung der anthropologischen Typologie des Geschlechtes und des Alters haben wir die Morfoskopie benützt. Die Taille wurde nach den Tabellen von Manuvrier (P. Clavelin, 1946), Breitinger und Bach (I. Kiszely, 1976) bestimmt. Das Alter schätzten wir nach dem Grad der Verwischung der Schädelnahten, nach dem Grad der Verkalkung der Wachstumsknorpel, sowie nach der Stärke der Abnutzung des Gebißes die wir nach der Tabelle von Brothwell interpretiert haben (I. Kiszely, 1976). Die ethnische Bestimmung wurde gemacht durch Vergleich mit anthropologischen Typen die in anderen Gräbern aus Rumänien oder Ungarn gefunden wurden.

Die Sterblichkeitsrate war bei den jungen Gruppen hoch. Man bemerkt eine höchste Sterblichkeitsrate bei der Gruppe Infants I, sie ist bei Jugendlichen nicht vorhanden und gering bei Alten. Diese Daten stimmen überein mit jenen die sich auf die Bevölkerungen des Mittelalters beziehen. Der Unterschied besteht darin, daß die Zahl der Kinderskelette aus Hodoni größer ist als die Kinderskelette aus anderen Gräberfeldern. Die Daten müssen aber mit Vorsicht betrachtet werden, so lange nur ein Teil des Gräberfeldes erforscht ist. Dies hat uns veranlaßt nicht das mittlere Alter der Bevölkerung von Hodoni zu bestimmen.

Die Taille konnte nur in drei Fällen bestimmt werden: ein Mann und eine Frau. Der Mann — M_3 — war mittel hoch: 170,1 cm nach

Breitinger und 167,6 nach Manuvrier. Die Frauen hatten eine mittlere Höhe: 155,7 cm (M_2), 153,8 cm (M_{14}) nach der Tabelle von Bach und 154,4 cm (M_2) und 152 cm (M_{14}) nach der Tabelle von Manuvrier.

Die *typologische Bestimmung* konnte nur auf fünf Schädeln gemacht werden die einen hinreichenden Konservierungszustand hatten. Sie gehören einem europoidischen Typus an, den wir auch in anderen Gräberfeldern aus Rumänien finden. Aus dem Tabell über den anthropologischen Typus von Hodoni geht hervor, daß zwei Frauen gehörten dem mediteranoiden Typus an (M_4 , M_{10}). Eine Frau (M_2) und ein Mann (M_8) gehörten zum ost-europoidischen Typus, während ein Mann zum Cro-magnoniden Typus gehört (M_3). Diese anthropologischen Typen findet man auf dem Gebiete Rumäniens beginnend mit dem 8. Jh. bis in die Gegenwart. Der mediteranoide Typus war quantitativ vorherrschend und wird der autochtonen rumänischen Bevölkerung zugeschrieben. Die ost-europoiden die in Europa gut vertreten sind, werden der slawischen Bevölkerung zugeschrieben. (C. Maximilian, 1959; I. Kiszely, 1976). Die proto-europoiden erscheinen in großer Anzahl im nord-west europäischen Raum, aber auch in Zentralasien. Wir finden sie auch in den Reihen der autochtonen Bevölkerung.

Die anthropologischen Typen aus dem Gräberfeld von Hodoni schließen eine magyarische Bevölkerung aus. Die Wissenschaftler haben festgestellt, daß auf dem Gebiete Ungarns, aus anthropologischer Sicht, große Unterschiede zwischen den Gräbern aus dem 10. Jh. und jenen aus dem 11. Jh. existieren. Im 11. Jh. ist im Raum zwischen der Donau und der Theiß der mediteranoide Typus vorherrschend. Die Wissenschaftler sind der Meinung, daß diese Änderungen des anthropologischen Typus aus dem 10.—11. Jh. sich der Vermischung mit der autochtonen Bevölkerung (slawisch-awarisch und der Assimilierung der Petschenegen verdankt. Heute ist der mediteranoide Typus auf dem Gebiete Ungarns in einem Maß von 10% vertreten, während die ost-europoiden zwischen 5 und 50%, je nach der Region, darstellen.

Wenn die anthropologischen Typen in der ethnischen Bestimmung wertvoll sind, bin ich der Meinung, daß die anthropologischen Typen der rumänischen Bevölkerung angehören. Vorläufig verfüge ich nicht über eine anthropologische Studie der Petschenegen, aber die Reitergräber schreibe ich den nomaden Petschenegenreiter zu. Ein Ortsname — das Dorf Besenova Noua (Neu-Bessenowa) unterstützt unsere Behauptung. Vom ethnischen Standpunkt gesehen gehört das Gräberfeld von Hodoni der autochtonen rumänischen Bevölkerung vermischt mit Petschenegen an.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Karte. Lokalisierung des Punktes Hodoni-Pocioroane.

Abb. 2. Karte. Anordnung der Flächen und Sektionen die in der Zeitspanne 1959—1991 erforscht wurden.

Abb. 3. Lageplan. Anordnung der archäologischen Komplexe die in der Zeitspanne 1985—1991 erforscht wurden.

Abb. 4. Die Ruinen der Wohnungen Nr. 1 und Nr. 7 die der Siedlung Tisa angehören.

Abb. 5. Plan der Wohnung Nr. 3.

Abb. 6. Plan der Wohnung Nr. 5.

Abb. 7. Plan der Wohnung Nr. 4.

Abb. 8. Die quantitative Aufteilung der wichtigsten Keramikformen die in den Vinca — Komplexen entdeckt wurden.

Taf. I. Werkzeuge aus behauenen Stein und Obsidian die in den Gruben Nr. (1—2) und Nr. 4 3—23) entdeckt wurden.

Taf. II. Werkzeuge aus behauenen Stein und Obsidian die in den Gruben Nr. (1—7, Nr. 7 (8), Nr. 10 (9—11), Nr. 14. (12), Nr. 16 (13—15) und Nr. 20 (16—18) entdeckt wurden.

Taf. III. Werkzeuge aus behauenen Stein oder Obsidian die in den Gruben Nr. 16 (1—12), Nr. 21 (13—14) und in der Kulturschicht entdeckt wurden.

Taf. IV. Werkzeug aus behauenen Stein die in den Wohnungen Nr. 1 (1), Nr. 3 (2—9), Nr. 4 (10—13) und in der Kulturschicht Tisa.

Taf. V. Äxte aus geschliffenem Stein die in den Gruben Nr. 2 (1—2), Nr. 4 (3—5), Nr. 12 (6), Nr. 16 (7) und in der Kulturschicht Vinca (8) gefunden wurden.

Taf. VI. Äxte aus geschliffenen Stein die in den Wohnungen Nr. 1 (1), Nr. 3 (2—4) und Nr. 4 (5) die den Trägern der Tisa Kultur angehören.

Taf. VII. Steinwerkzeug (1, 3—5), Werkzeug aus Knochen und aus Horn (2, 6—8) die in den Wohnungen und im Tisa Niveau gefunden wurden.

Taf. VIII. Werkzeug aus Knochen das in den Gruben Nr. 2 (1), Nr. 4 (2—4), Nr. 5 (5—6), Nr. 10 (15), Nr. 15 (8), Nr. 16 (9, 10, 13, 14), Nr. 16a (7, 11) und in der Kulturschicht Vinca entdeckt wurde. (12).

Taf. IX. Werkzeug aus Knochen das in den Gruben Nr. 16a (5), Nr. 17 (1) und in der Kulturschicht Vinca (2—4, 6) entdeckt wurde.

Taf. X. Amulette und Figurinen die in den Vinca Komplexen und Niveaus gefunden wurden (1—4), sowie in der Wohnung Nr. 1 (5) und im Niveau Tisa (6).

Taf. XI. Amulette und Figurinen die in den Wohnungen Nr. 3 (2) und im Tisa-niveau entdeckt wurden (1, 3, 4).

Taf. XII. Keramik die in der Grube Nr. 2 entdeckt wurde.

Taf. XIII. Keramik die in der Grube Nr. 2 entdeckt wurde.

Taf. XIV. Keramik die in der Grube Nr. 2 entdeckt wurde.

Taf. XV. Keramik die in der Grube Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XVI. Keramik die in der Grube Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XVII. Keramik die in der Grube Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XVIII. Keramik die in der Grube Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XIX. Keramik die in der Grube Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XX. Keramik die in der Grube Nr. 5 entdeckt wurde.

Taf. XXI. Keramik die in der Grube Nr. 5 entdeckt wurde.

Taf. XXII. Keramik die in der Grube Nr. 6 entdeckt wurde.

Taf. XXIII. Keramik die in der Grube Nr. 6 entdeckt wurde.

Taf. XXIV. Keramik die in der Grube Nr. 7 entdeckt wurde.

Taf. XXV. Keramik die in der Grube Nr. 7 entdeckt wurde.

Taf. XXVI. Keramik die in der Grube Nr. 10 entdeckt wurde.

Taf. XXVII. Keramik die in der Grube Nr. 10 entdeckt wurde.

Taf. XXVIII. Keramik die in der Grube Nr. 10 entdeckt wurde.

Taf. XXIX. Keramik die in der Grube Nr. 10 entdeckt wurde.

Taf. XXX. Keramik die in der Grube 10 entdeckt wurde.

Taf. XXXI. Keramik die in der Grube 10 entdeckt wurde.

Taf. XXXII. Keramik die in der Grube 16 entdeckt wurde.

Taf. XXXIII. Keramik die in der Grube Nr. 16 entdeckt wurde.

Taf. XXXIV. Keramik die in der Grube 16a entdeckt wurde.

Taf. XXXV. Keramik die in der Grube 16a entdeckt wurde.

Taf. XXXVI. Keramik die in der Grube 16a entdeckt wurde.

Taf. XXXVII. Keramik die in der Grube Nr. 21 entdeckt wurde.

Taf. XXXVIII. Keramik die in der Grube Nr. 21 entdeckt wurde.

Taf. XXXIX. Keramik die in der Grube Nr. 21 entdeckt wurde.

Taf. XL. Keramik die in der Grube Nr. 21 entdeckt wurde.

Taf. XLI. Keramik die in der Kulturschicht entdeckt wurde.

Taf. XLII. Keramik die in der Kulturschicht entdeckt wurde.

Taf. XLIII. Keramik die in der Wohnung Nr. 1 entdeckt wurde.

Taf. XLIV. Keramik die in der Wohnung Nr. 1 entdeckt wurde.

Taf. XLV. Keramik die in der Wohnung Nr. 1 entdeckt wurde.

Taf. XLVI. Keramik die in der Wohnung Nr. 3 entdeckt wurde.

Taf. XLVII. Gefäß mit Dekoration in textiler Art. Wohnung Nr. 3.

Taf. XLVIII. Keramik die in der Wohnung Nr. 4 entdeckt wurde.

Taf. XLIX. Gefäß mit Dekoration in textiler Art aus der Wohnung Nr. 4.

Taf. L. Keramik aus der Wohnung Nr. 6 (2—4) und aus der Kulturschicht (5—9).

Taf. LI Gefäß aus der Wohnung Nr. 5.

Taf. LII. Gefäß mit textilartiger Dekoration das in der Wohnung Nr. 5 gefunden wurde.

Taf. LIII. Keramik das in der Wohnung Nr. 7 entdeckt wurde.

Taf. LIV. Hodoni. Grab 1 und Grab 2 (nach Bejan—Moga). Grabfunde.

Taf. LV. Hodoni. Grab 4 und Grab 3 (nach Bejan und Moga).

Taf. LVI. Hodoni. Grab 7 mit Grabbeigaben.

Taf. LVII. Hodoni. Grab 8 und Grab 10 (nach Bejan—Moga).

Taf. LVIII. Hodoni. Grab 14.

Taf. LIX. Hodoni. Grab 13.

Taf. LX. Hodoni. Grab 17 und Grab 18.

Taf. LXI. Hodoni. Schmuckgegenstände aus den Gräbern.

A. — Grab 14; B. — Grab 13; C. — Grab 15.

Taf. LXII. Hodoni. Anhänger aus dem Grab 14.

Taf. LXIII. Hodoni. M17. Fundstücke aus den Grabbeigaben.

Taf. LXIV. Hodoni. M17. Sattelbügel.

Taf. LXV. Hodoni. Schädel aus dem Grab 2.

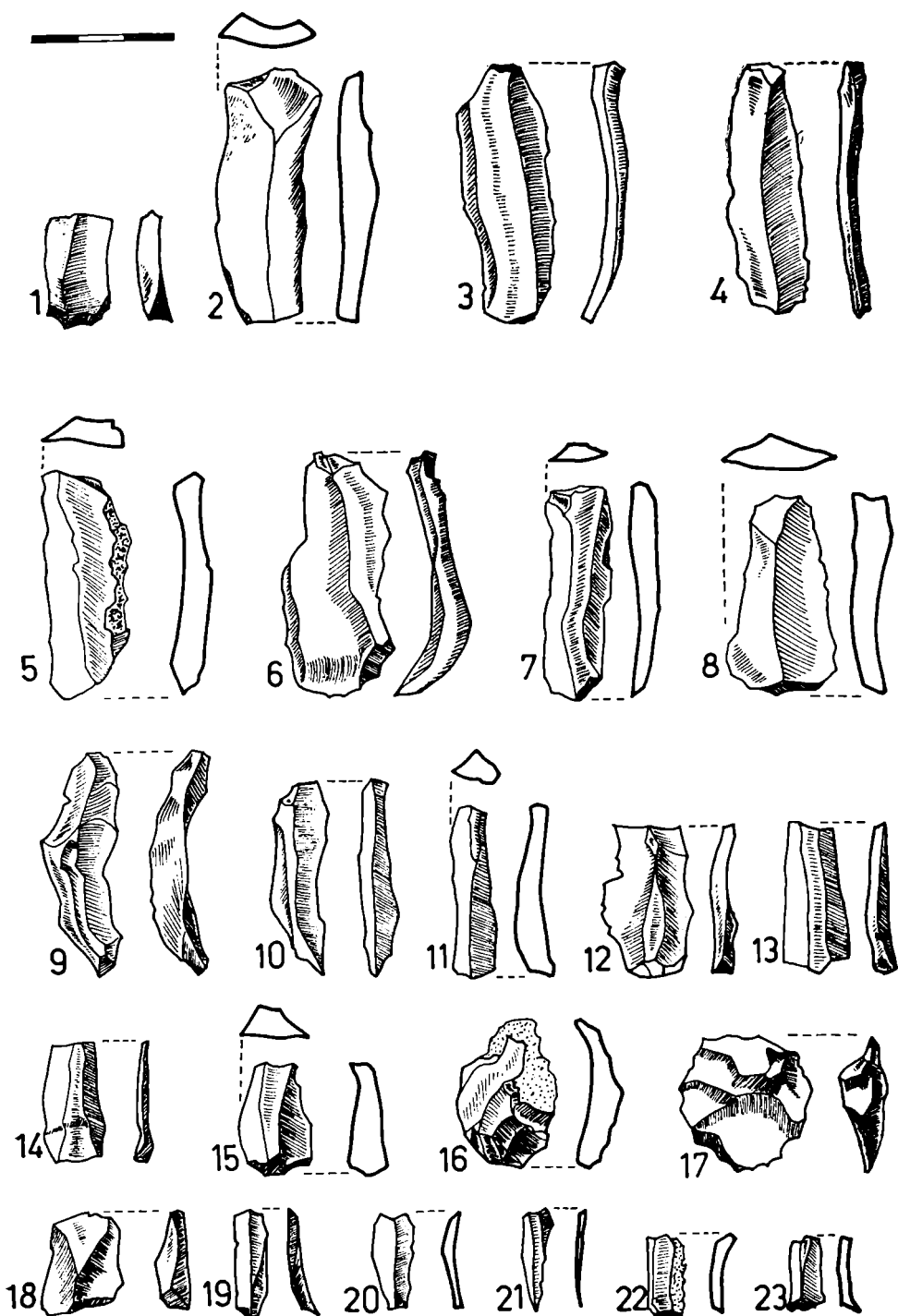
Taf. LXVI. Hodoni. Schädel aus dem Grab 3.

Taf. LXVII. Hodoni. Schädel aus dem Grab 4.

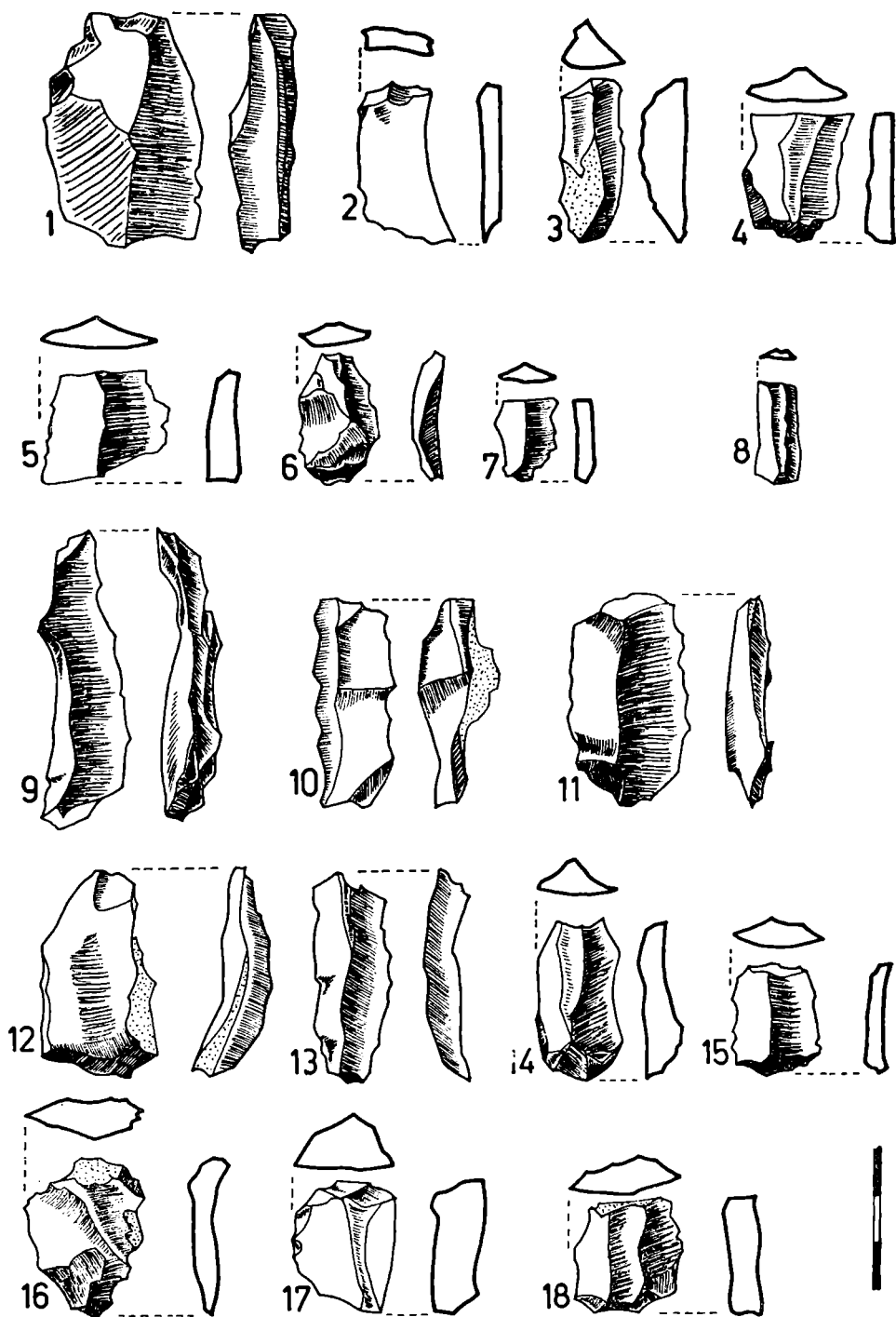
Taf. LXVIII. Hodoni. Schädel aus dem Grab 8.

Taf. LXIX. Hodoni. Schädel aus dem Grab 10.

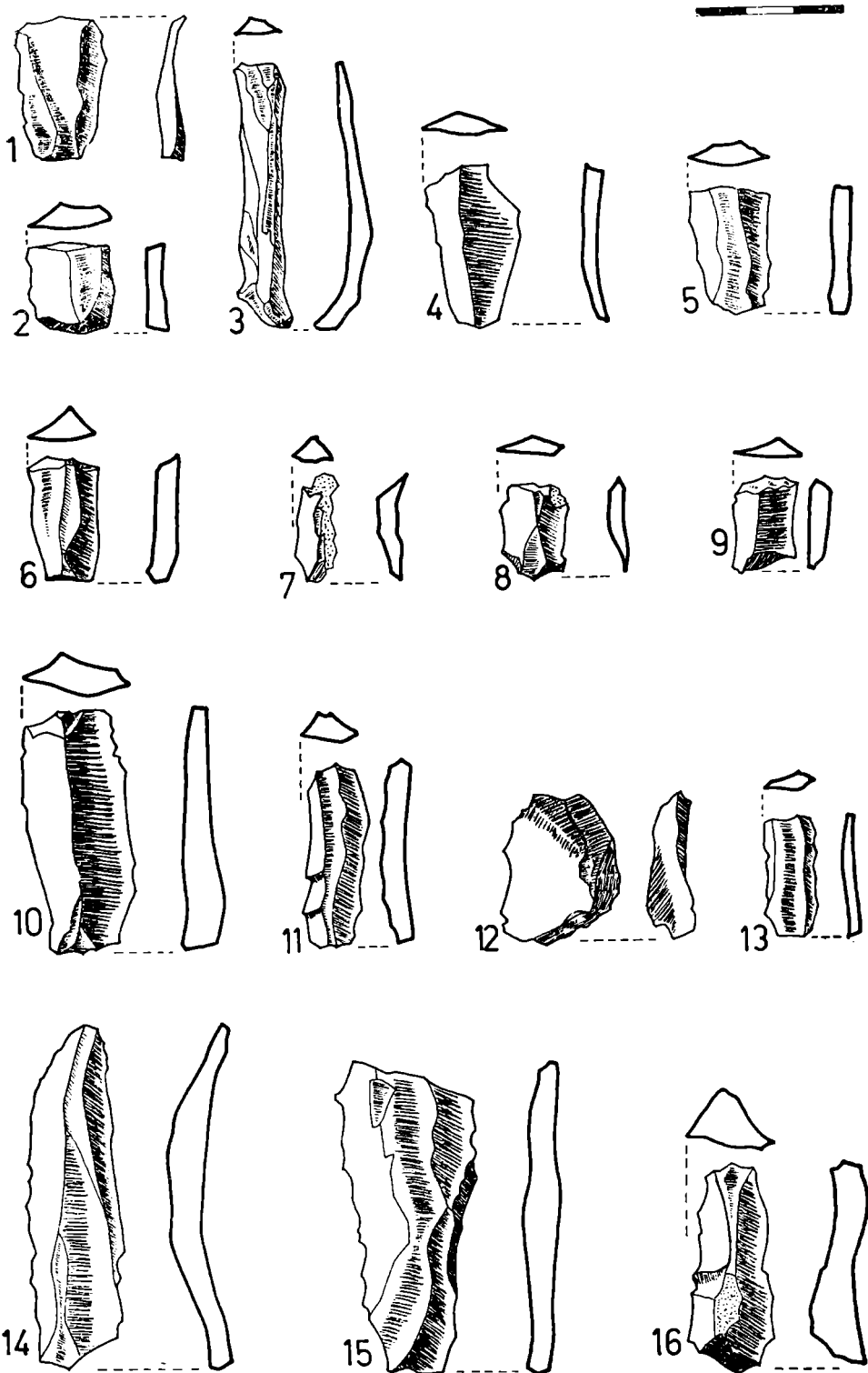
Pl. I. Unelte din piatră cioplită și obsidiană descoperite în gropile nr. 2 (1—2) și nr. 4 (3—23).

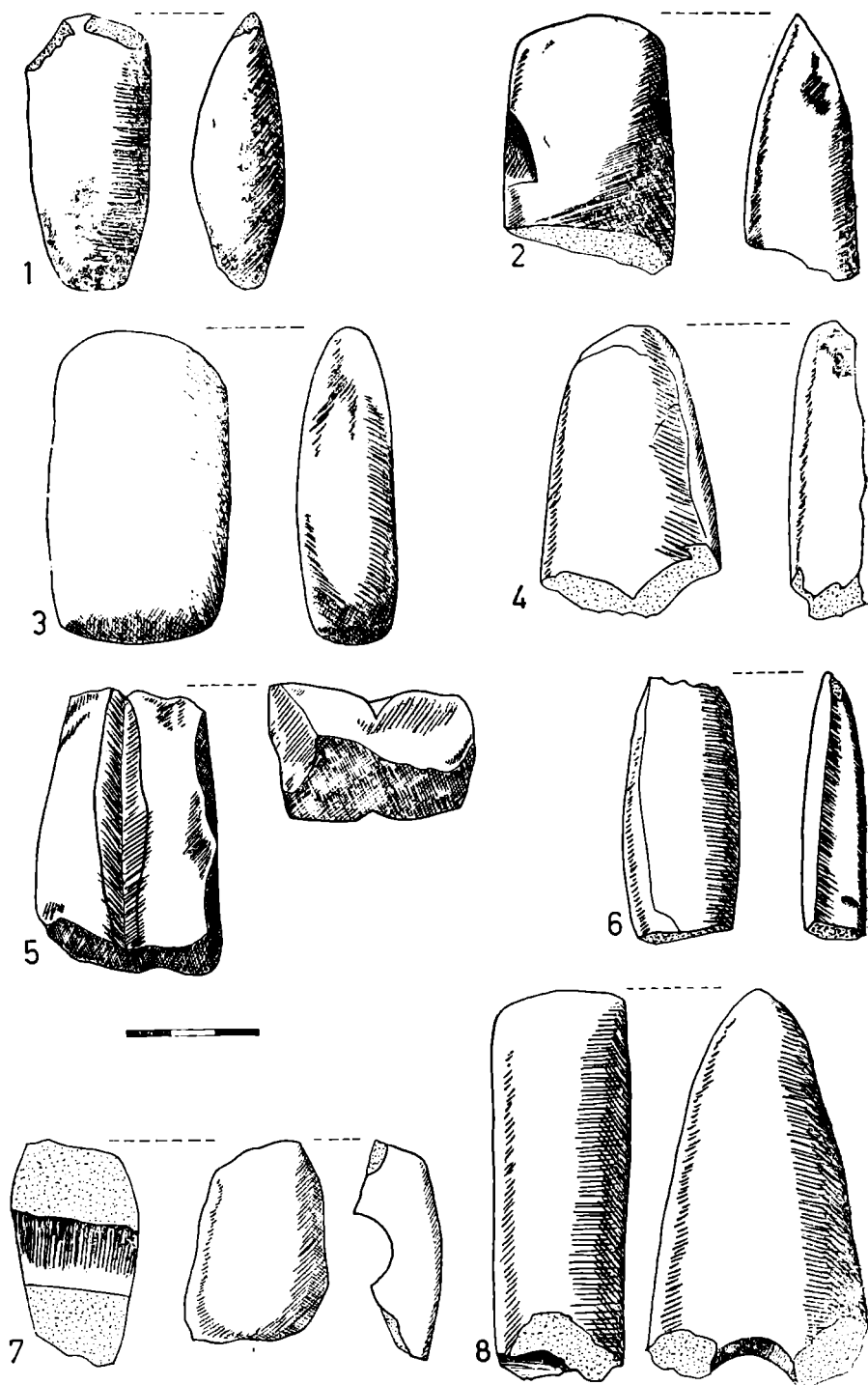
Pl. II. Unelte din piatră cioplită şi obsidiană descoperite în gropile nr. 6 (1—7), nr. 7 (8), nr. 10 (9—11), nr. 14 (12), nr. 16a (13—15) şi nr. 20 (16—18).

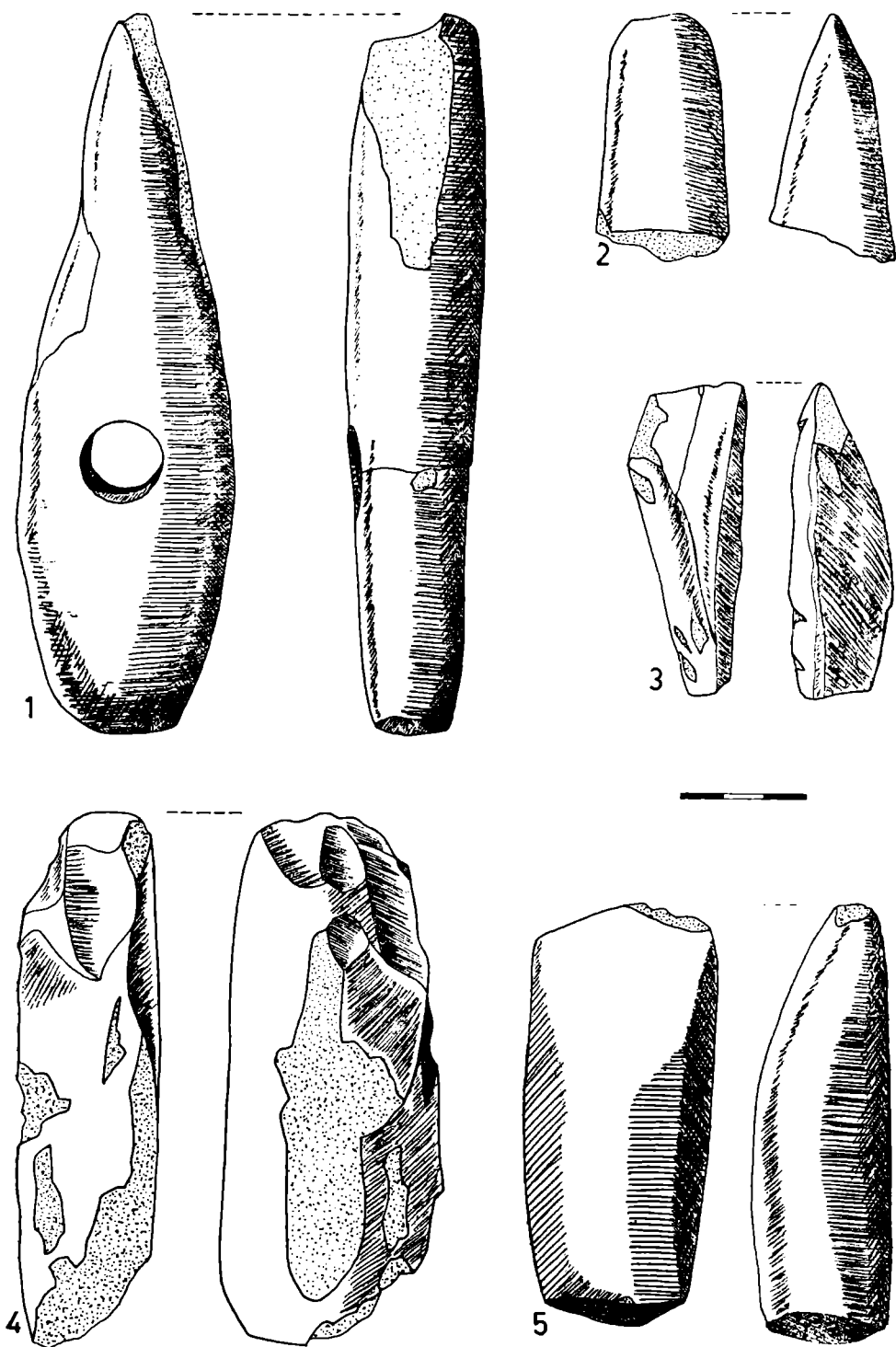
Pl. III. Unelte din piatră cioplită și obsidian descoperite în gropile nr. 16 (1—12), nr. 21 (13—14) și în stratul de cultură (15—16).

Pl. IV. Unelte din piatră cioplită descoperite în locuințele nr. 1 (1), nr. 3 (2—9), nr. 4 (10—13) și în stratul de cultură Tisa.

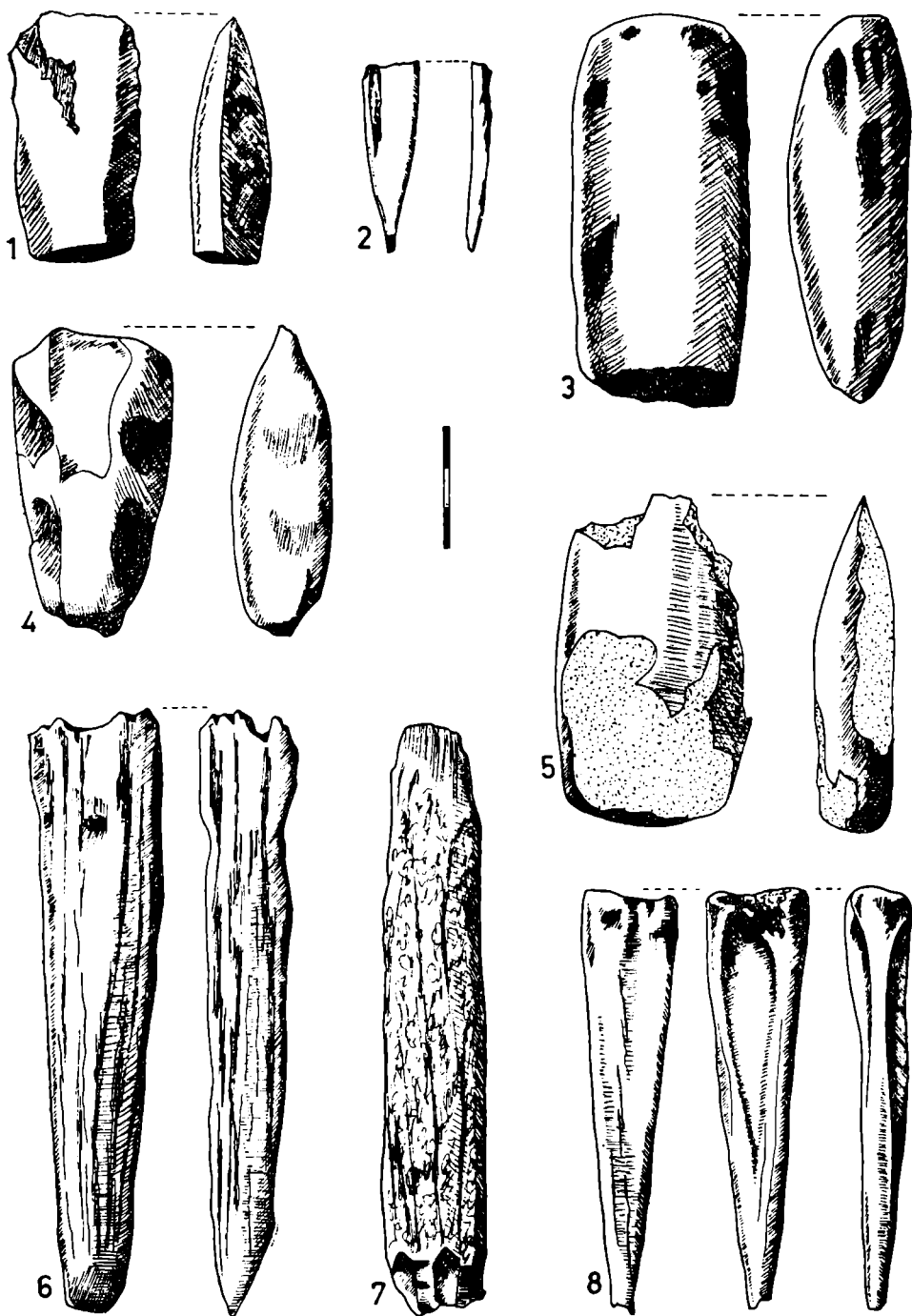

Pl. V. Topoare din piatră șlefuită descoperite în gropile nr. 2 (1—2), nr. 4 (3—5), nr. 12 (6), nr. 16 (7) și în stratul de cultură Vincian (8).

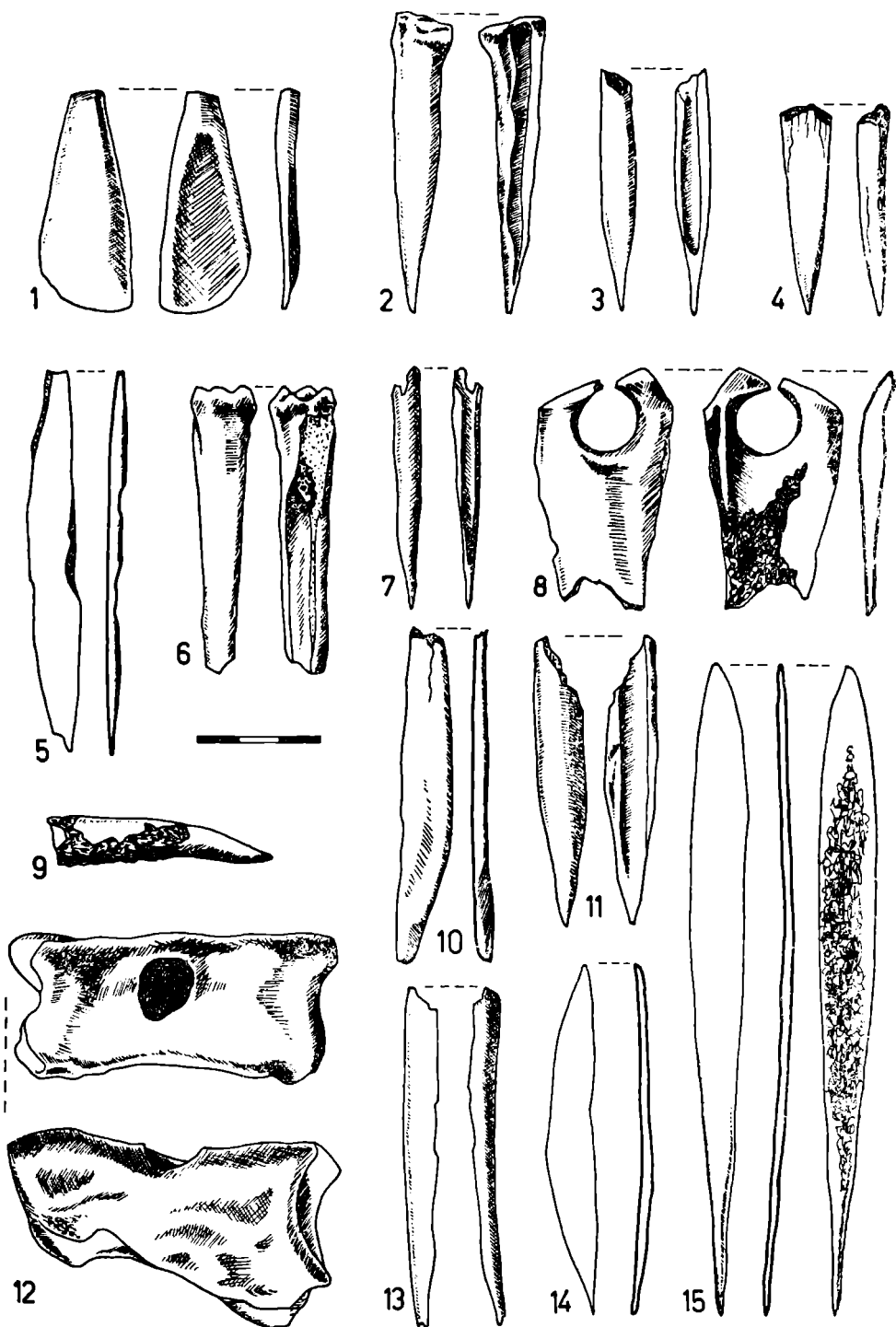

Pl. VI. Topoare din piatră şlefuită descoperite în locuinţele nr. 1 (1), nr. 3 (2—4) şi nr. 4 (5) care aparţin purtătorilor culturii Tisa.

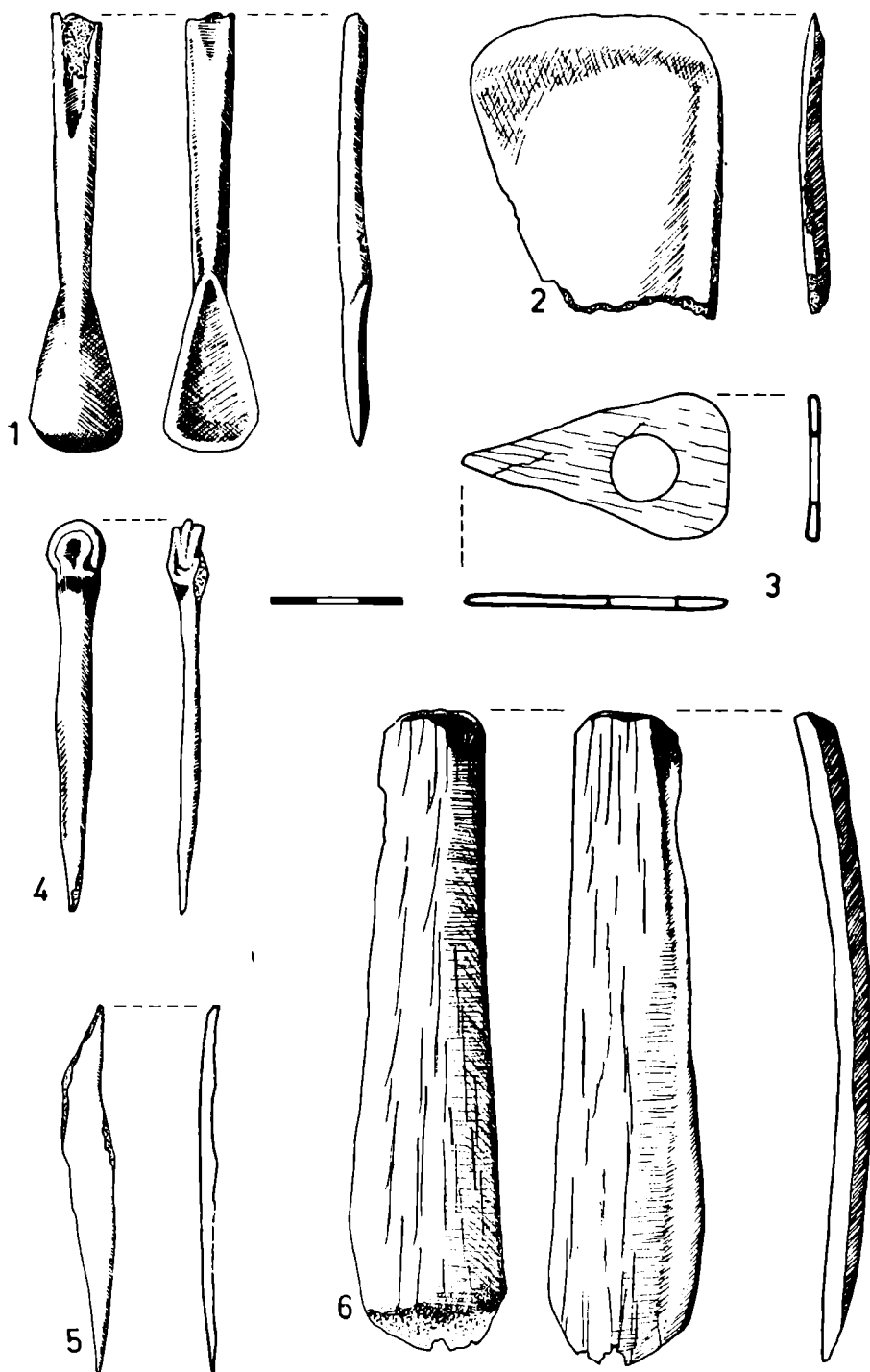

Pl. VII. Unelte din piatră (1, 3—5) și os și corn (2, 6—8) descoperite în locuințele și nivelul Tisa.

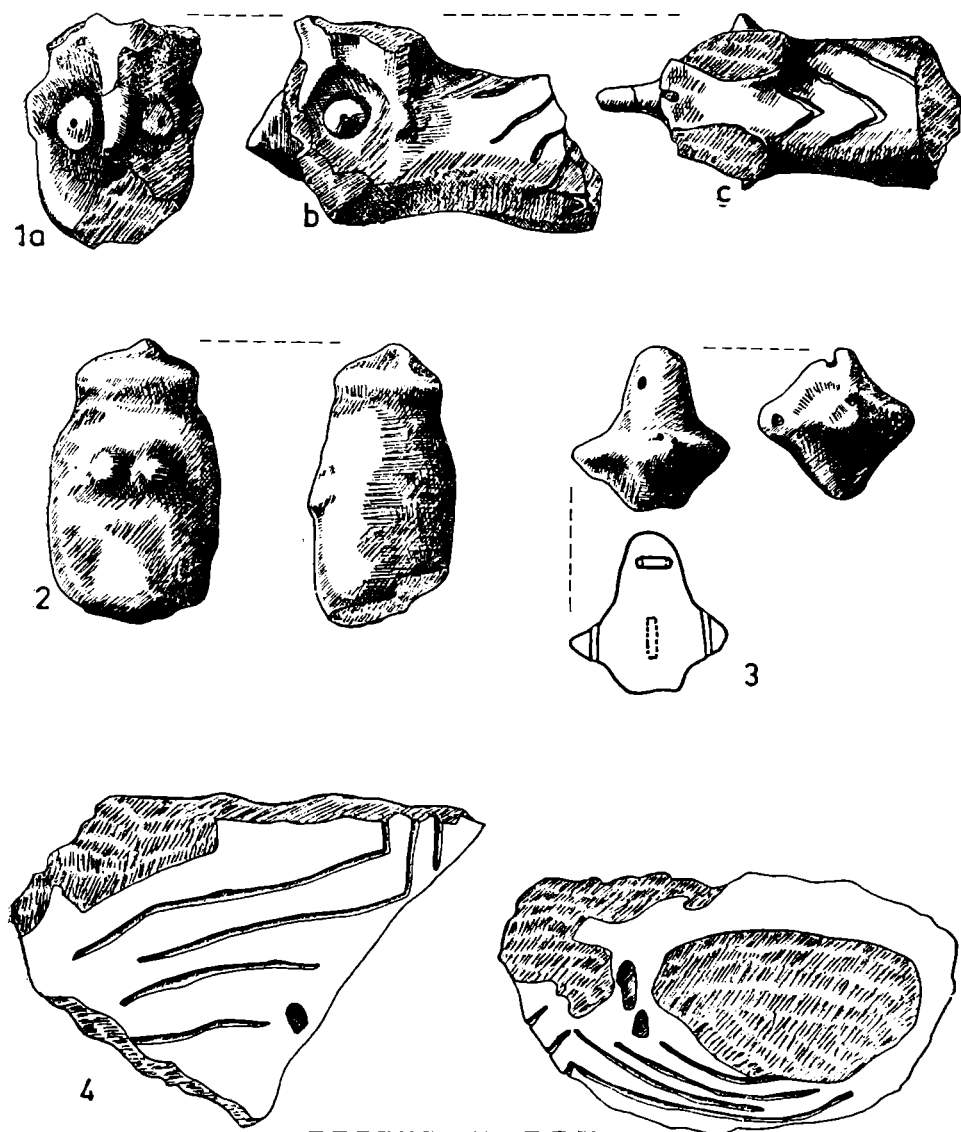

Pl. VIII. Unelte din os descoperite în gropile nr. 2 (1), nr. 4 (2—4), nr. 5 (5—6), nr. 10 (15), nr. 15 (8), nr. 16 (9, 10, 13, 14), nr. 16 a (7, 11) și în stratul de cultură Vincian (12).

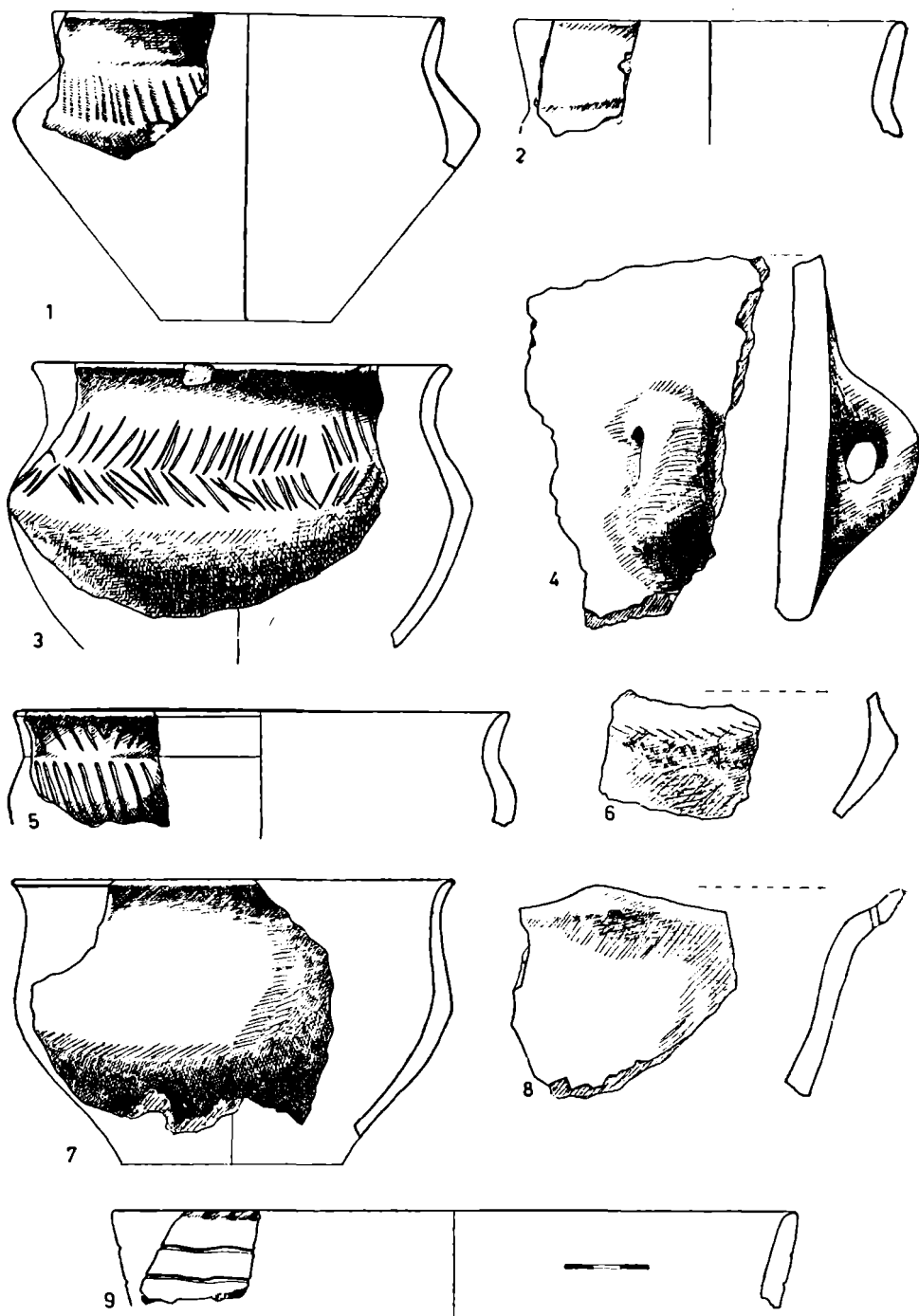

Pl. IX Unelte din os descoperite în gropile nr. 16 a (5), nr. 17 (1) și în stratul de cultură Vincian (2—4, 6).

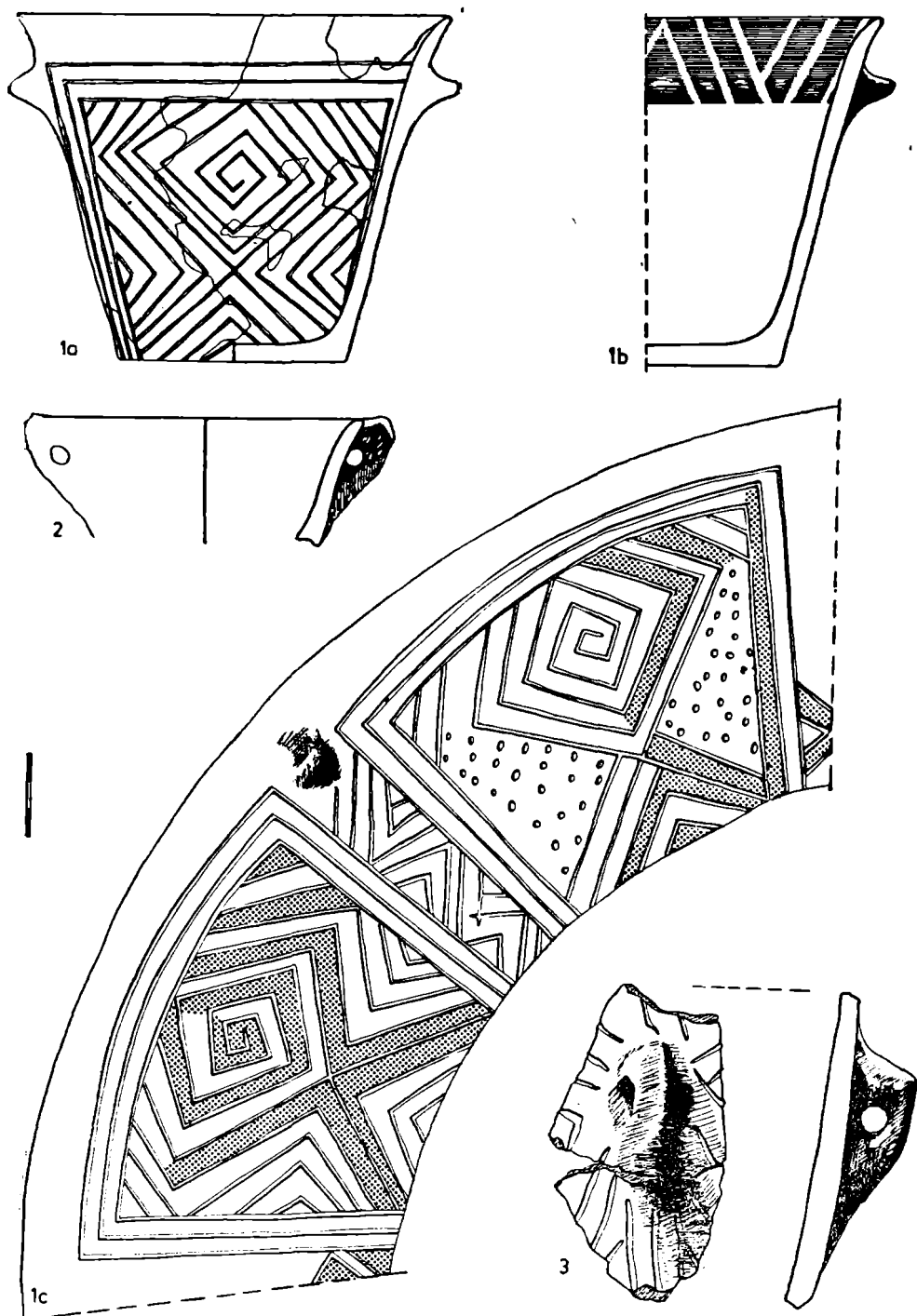

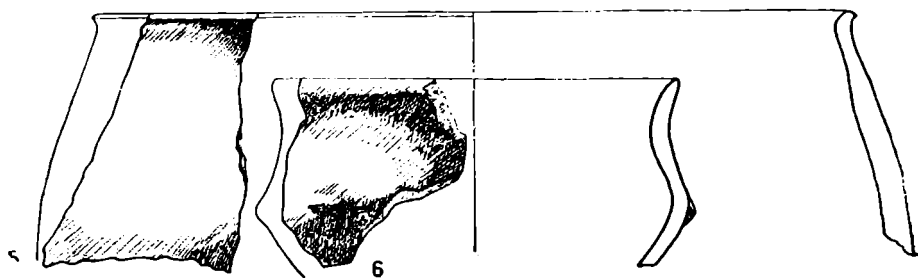
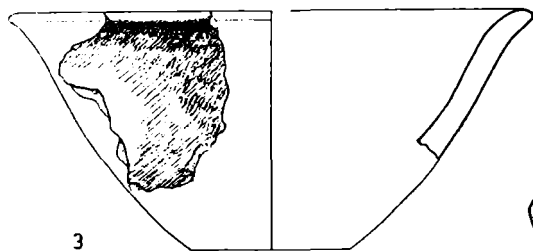
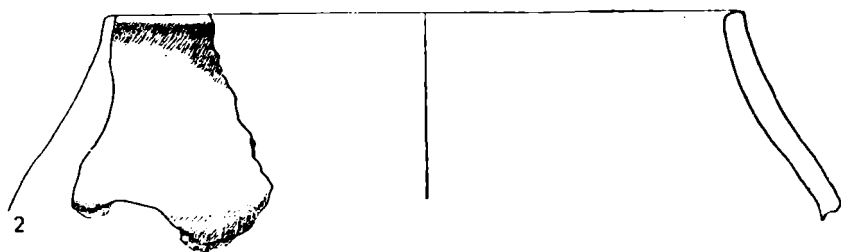
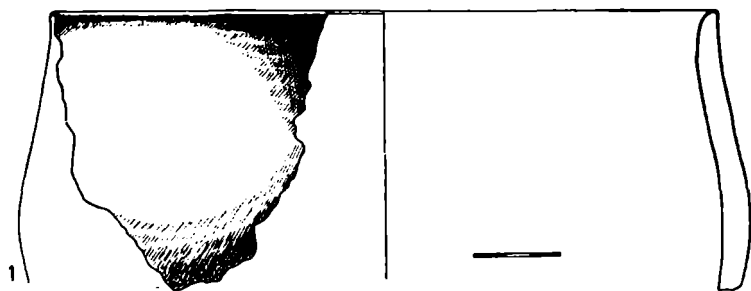
Pl. XI. Amulete și figurine descoperite în locuința nr. 3 (2) și în nivelul Tisa (1, 3, 4).

Pl. XII. Ceramică descoperită în groapa nr. 2

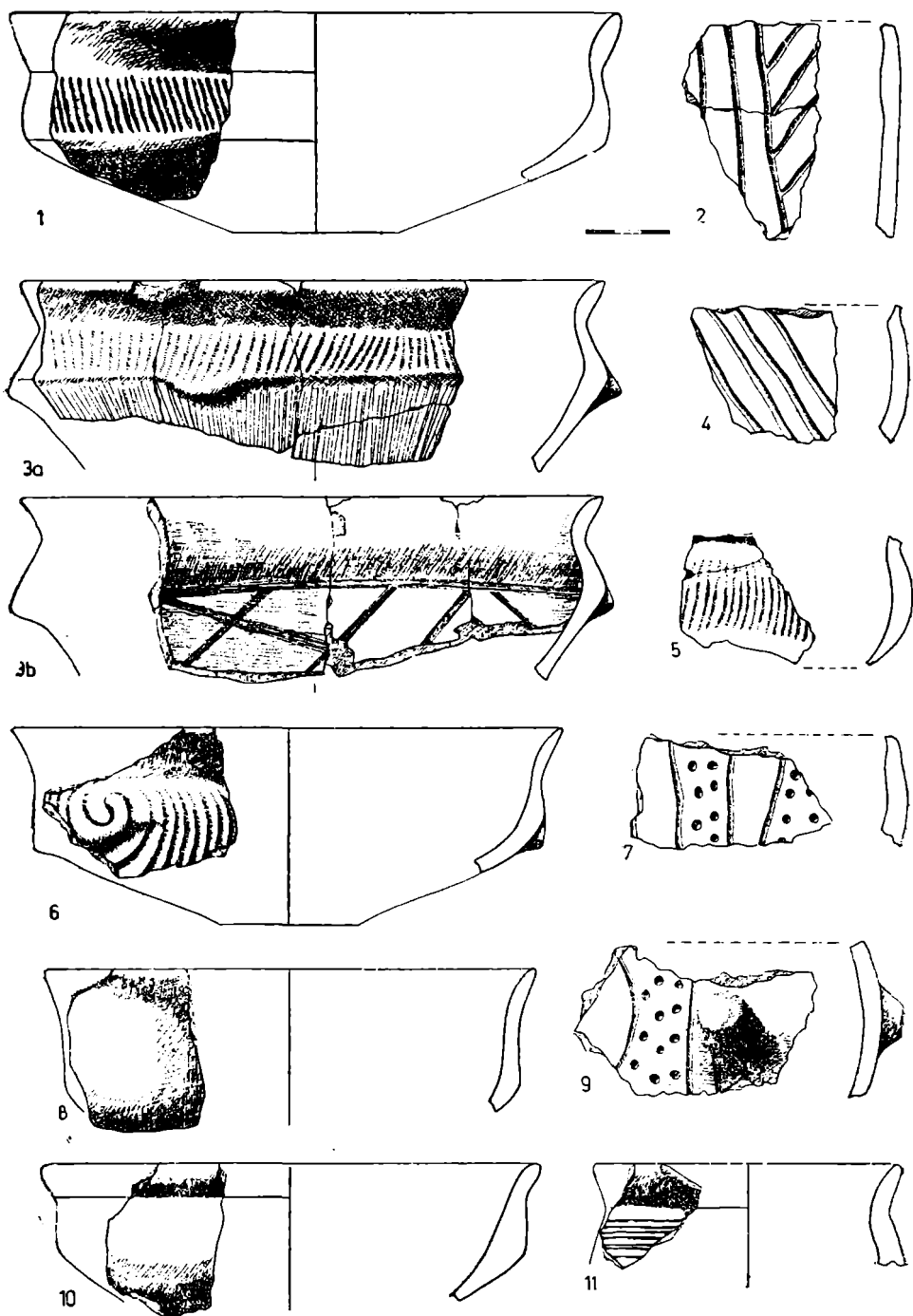

Pl. XIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 2.

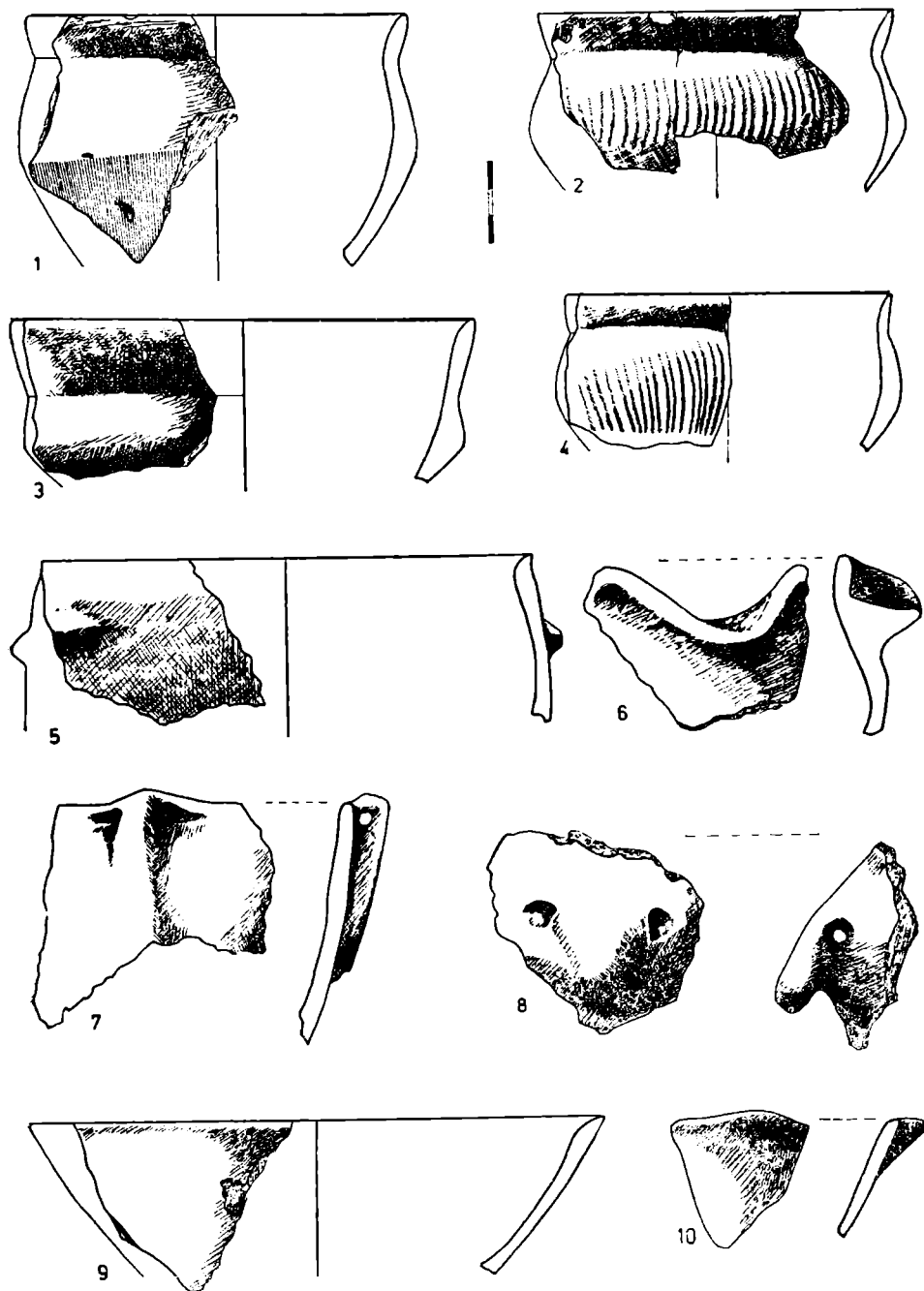

Pl. XIV. Ceramică descoperită în groapa nr. 2.

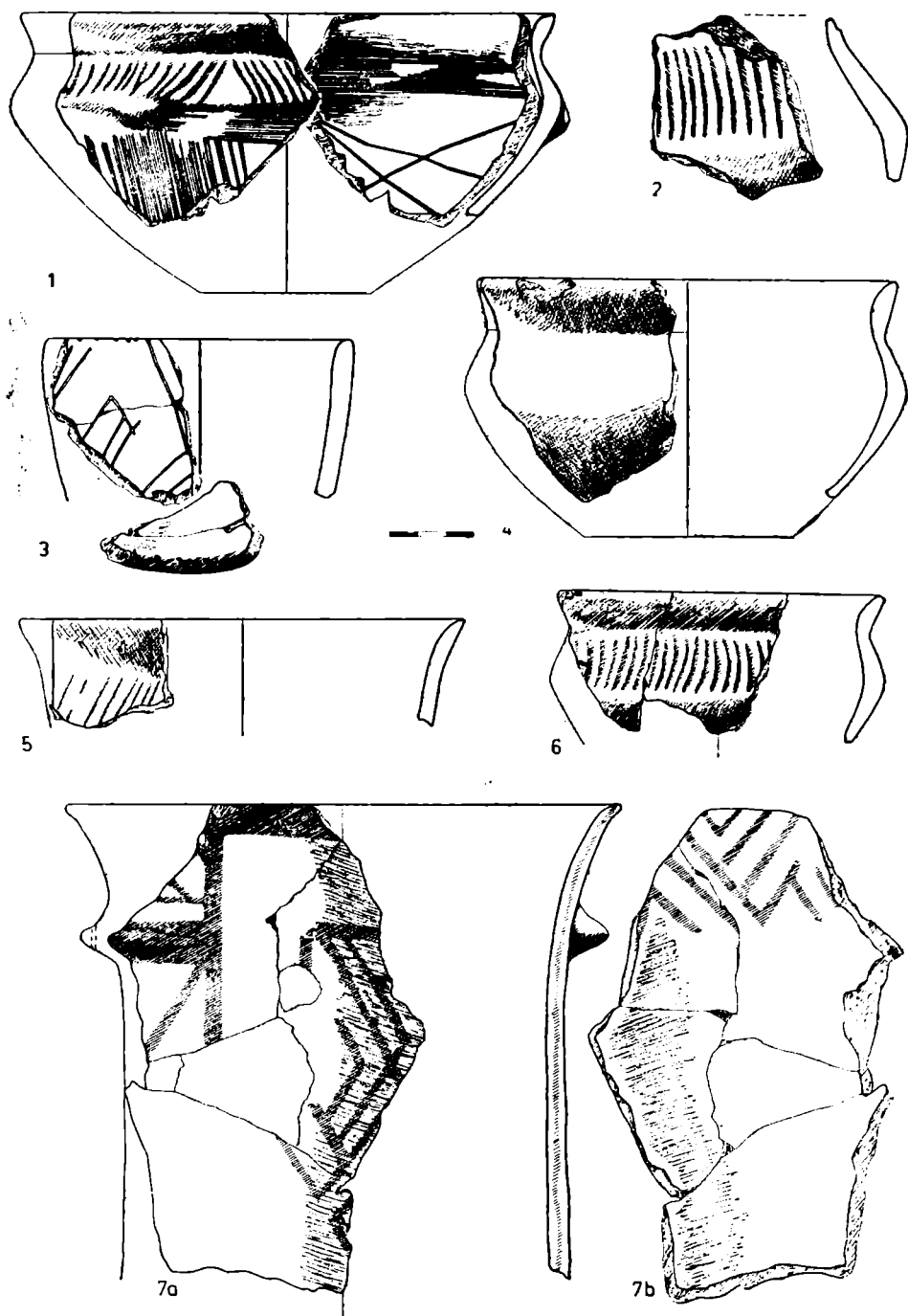

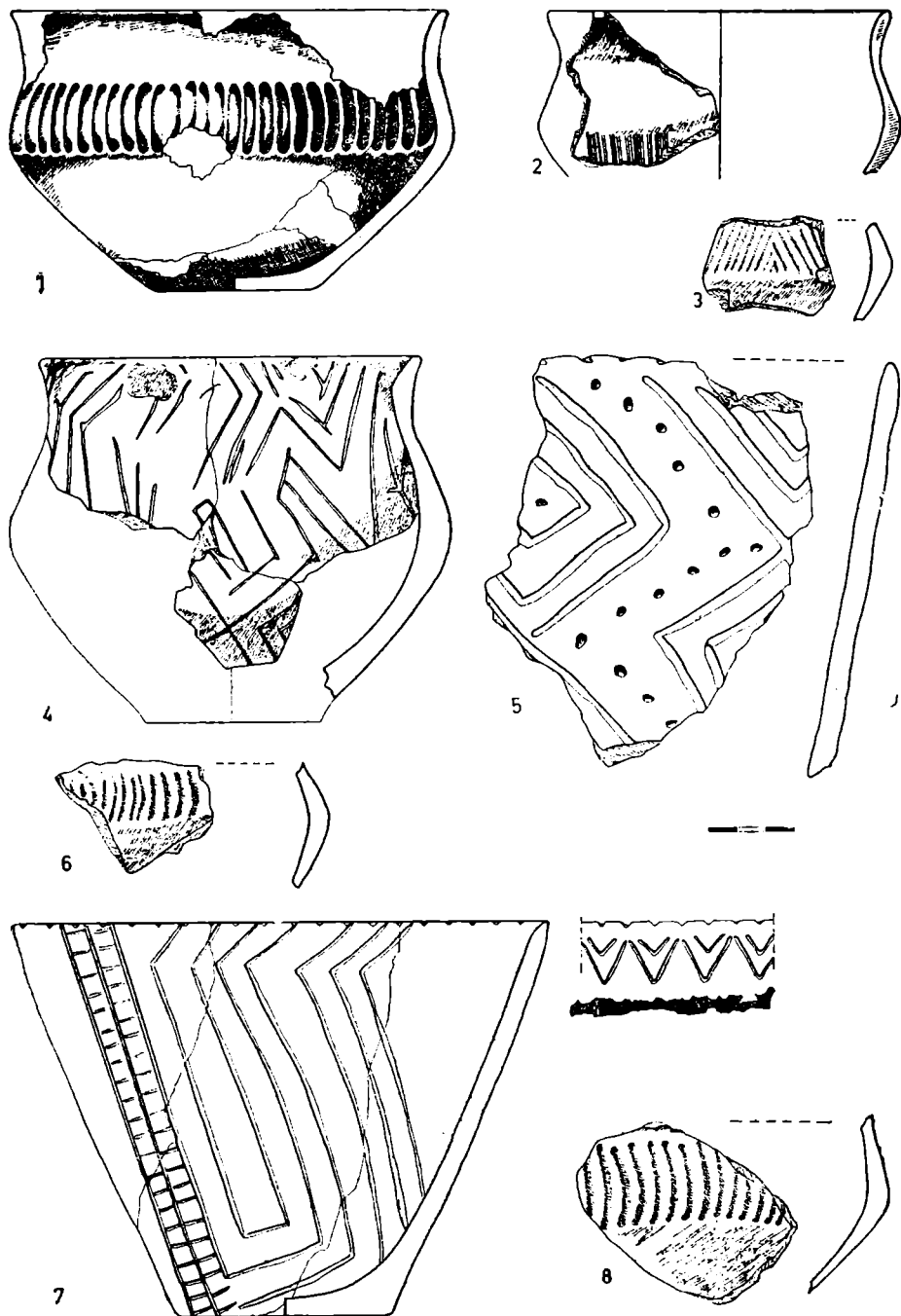
Pl. XV. Ceramică descoperită în groapa nr. 4.

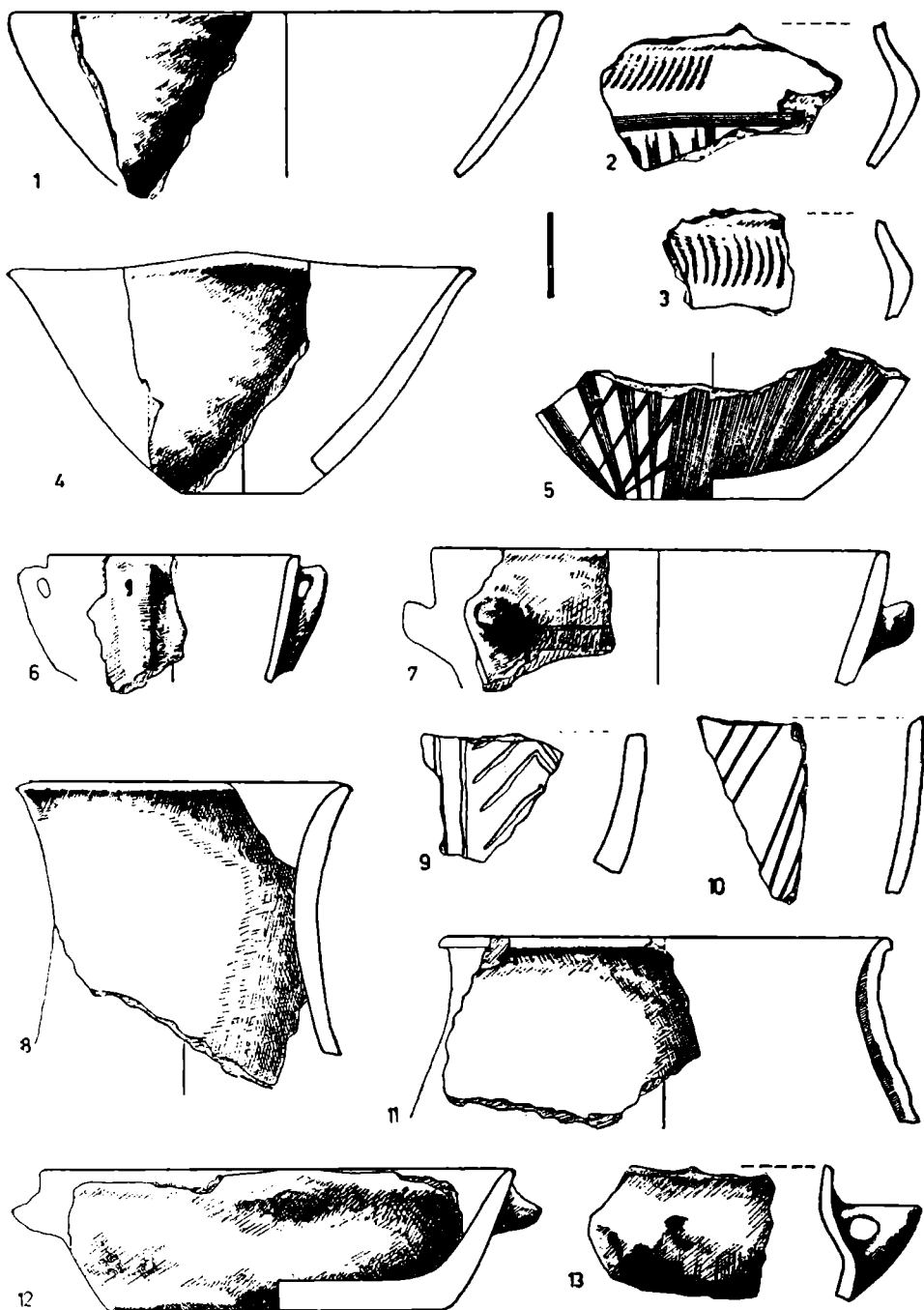
Pl. XVI. Ceramică descoperită în groapa nr. 4.

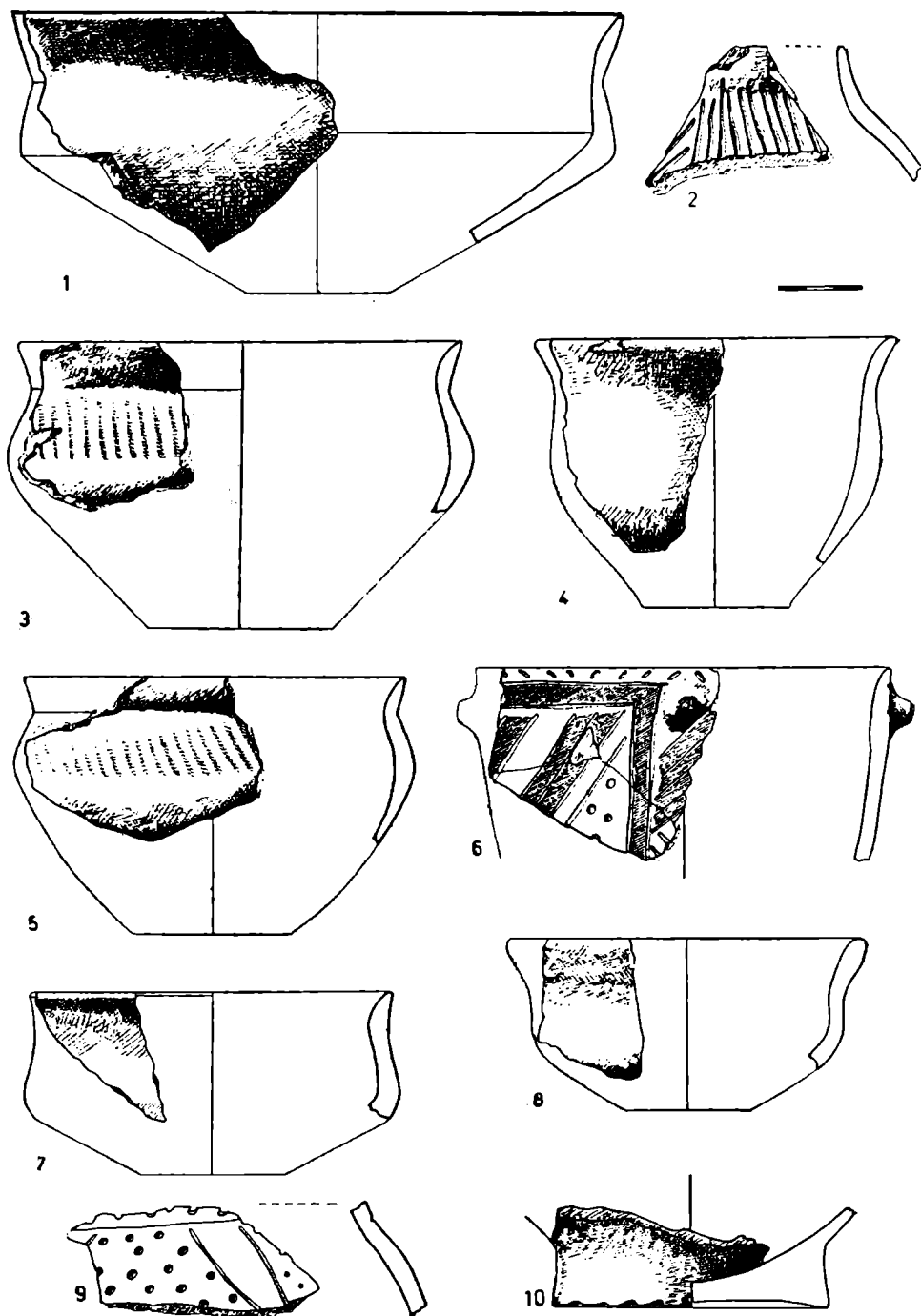
Pl. XVII. Ceramică descoperită în groapa nr. 4.

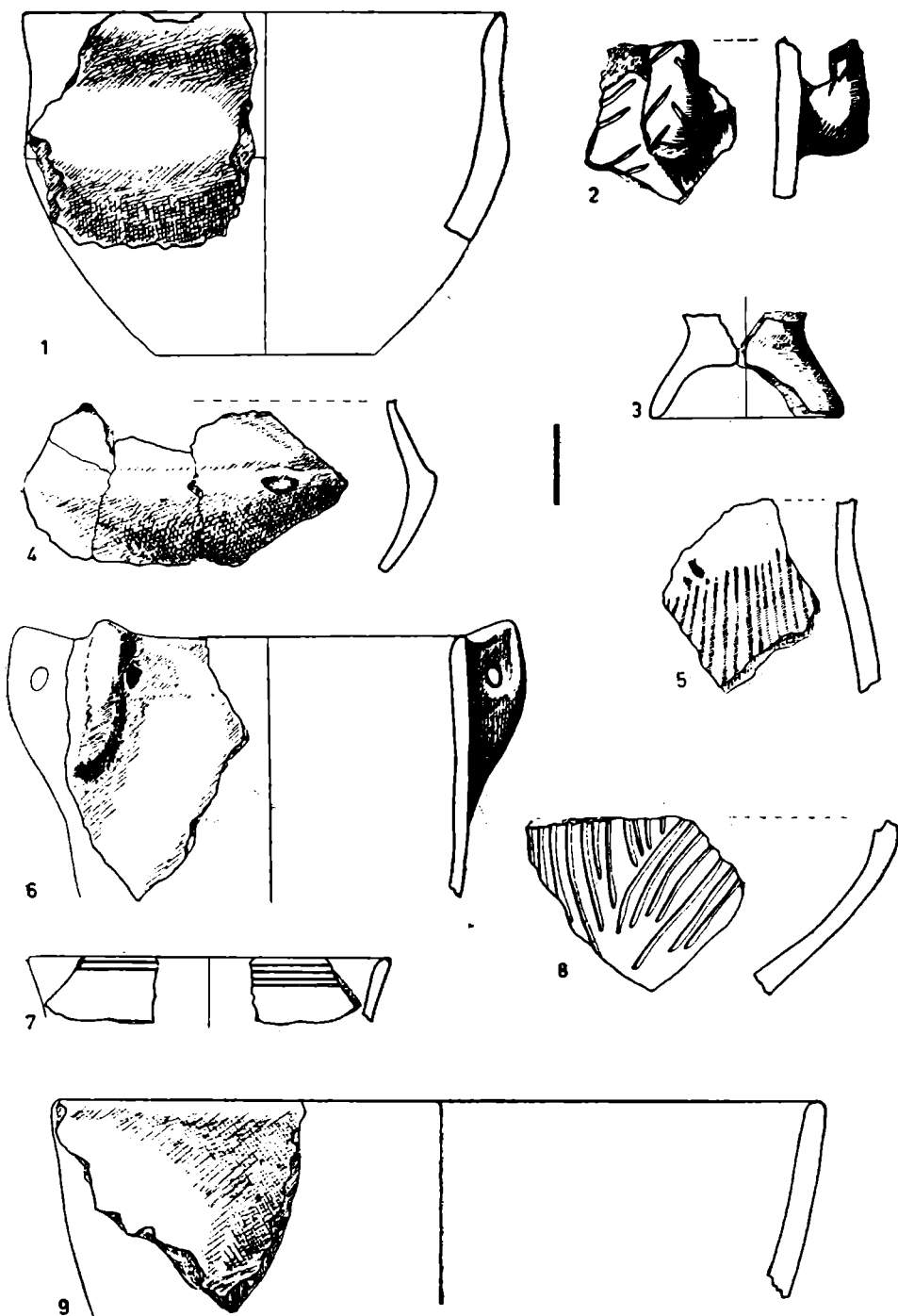
Pl. XVIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 4.

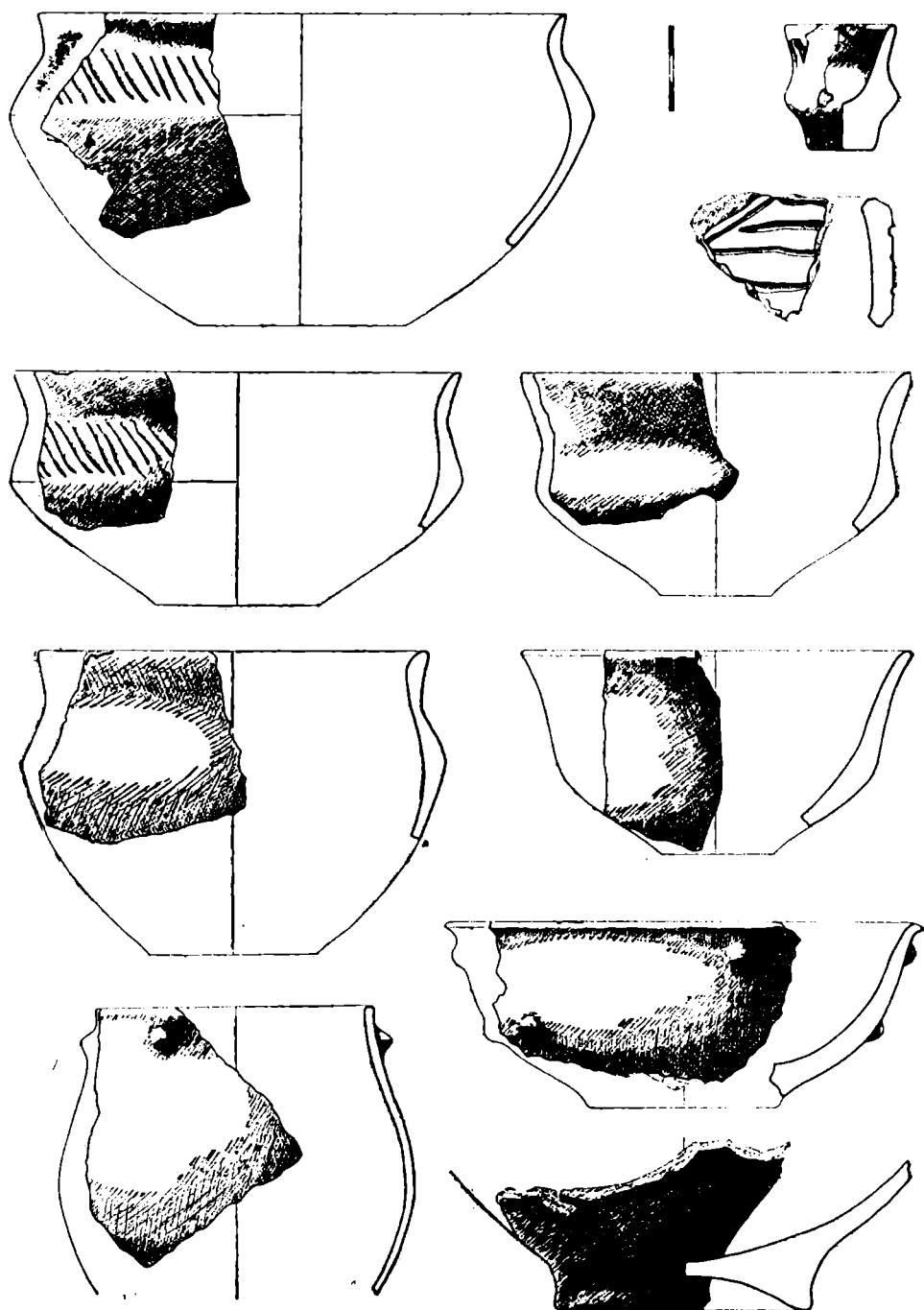
Pl. XIX. Ceramică descoperită în groapa nr. 4.

Pl. XX. Ceramică descoperită în groapa nr. 5.

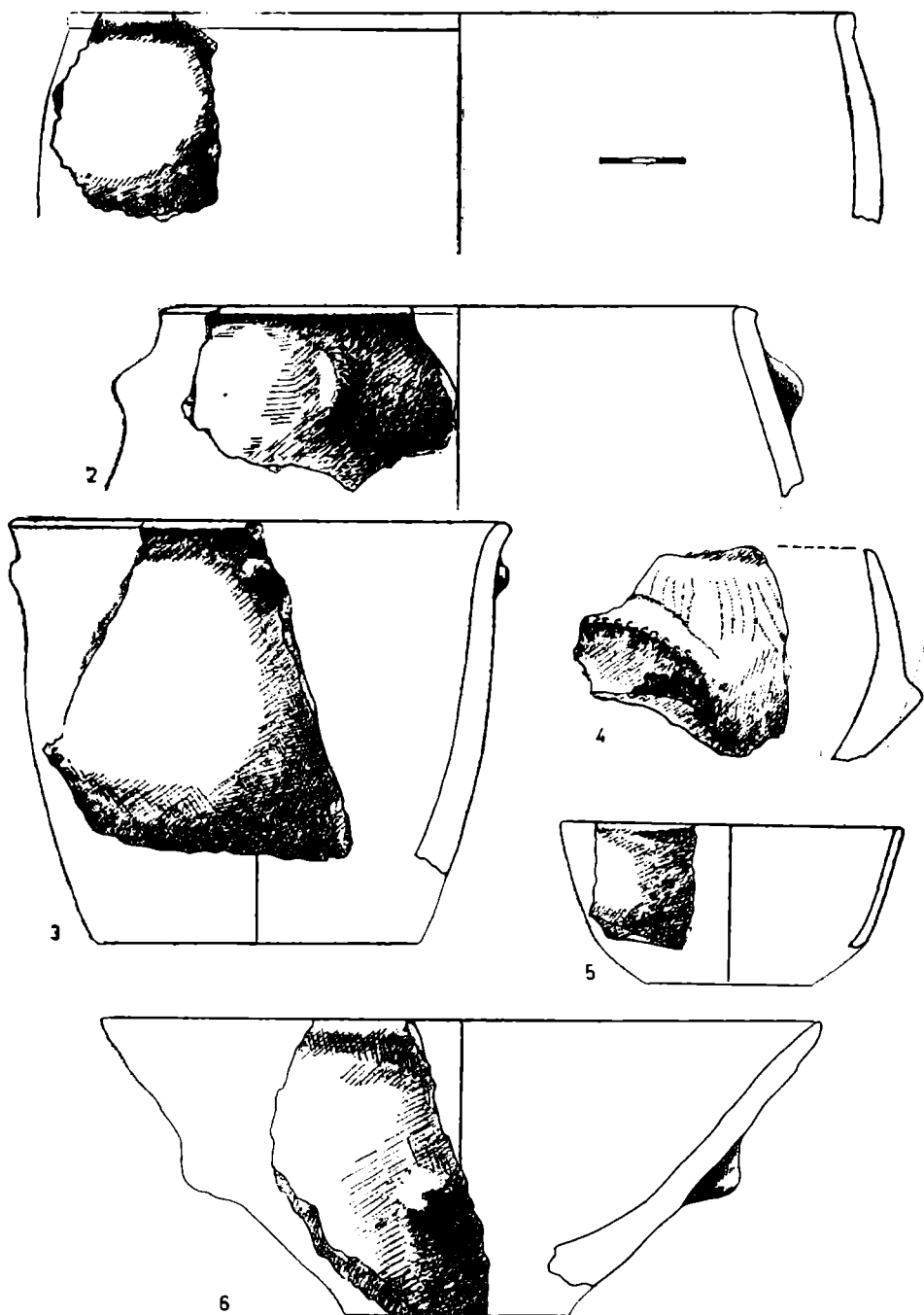

Pl. XXI. Ceramică descoperită în groapa nr. 5.

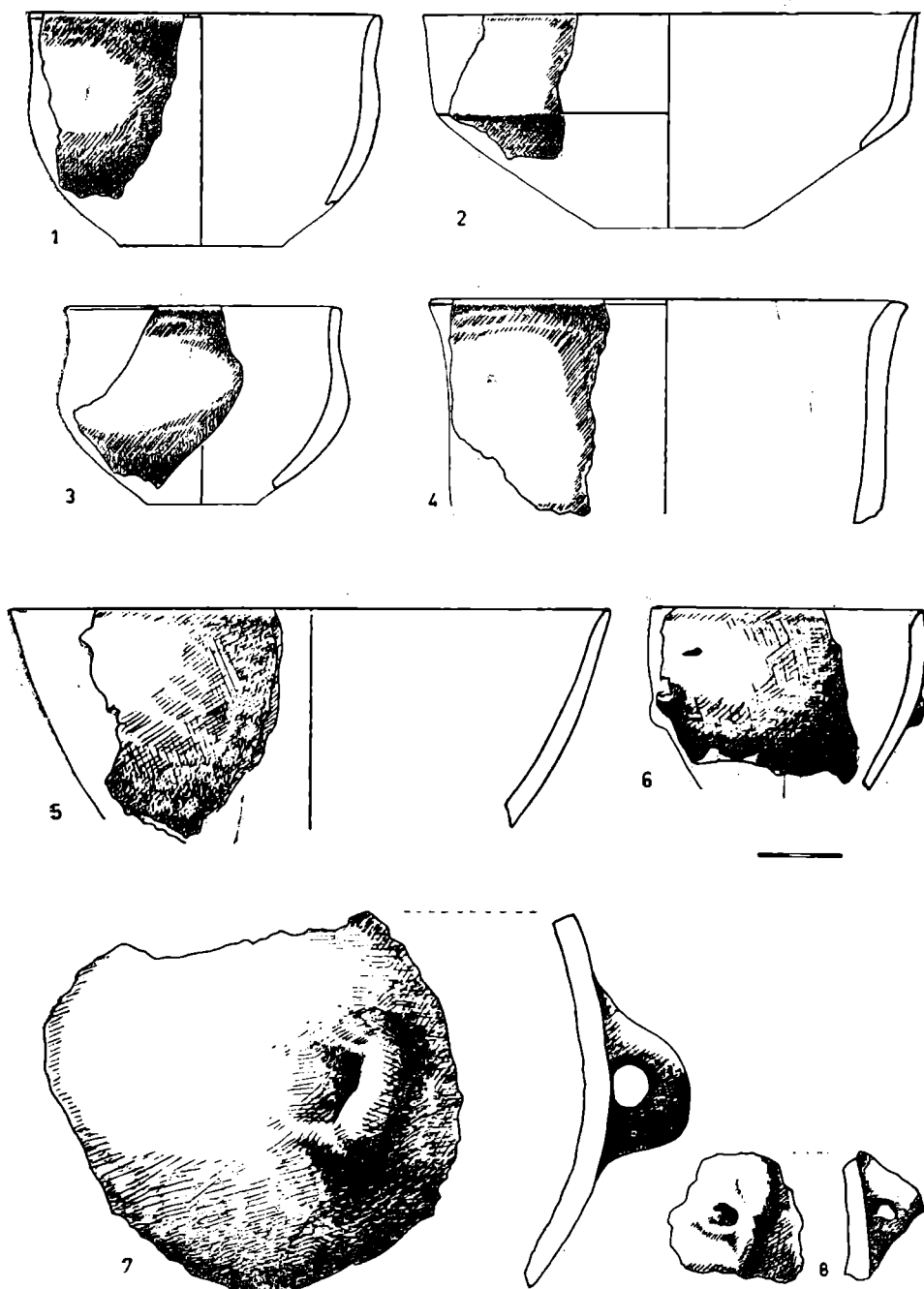

Pl. XXII. Ceramică descoperită în groapa nr. 6.

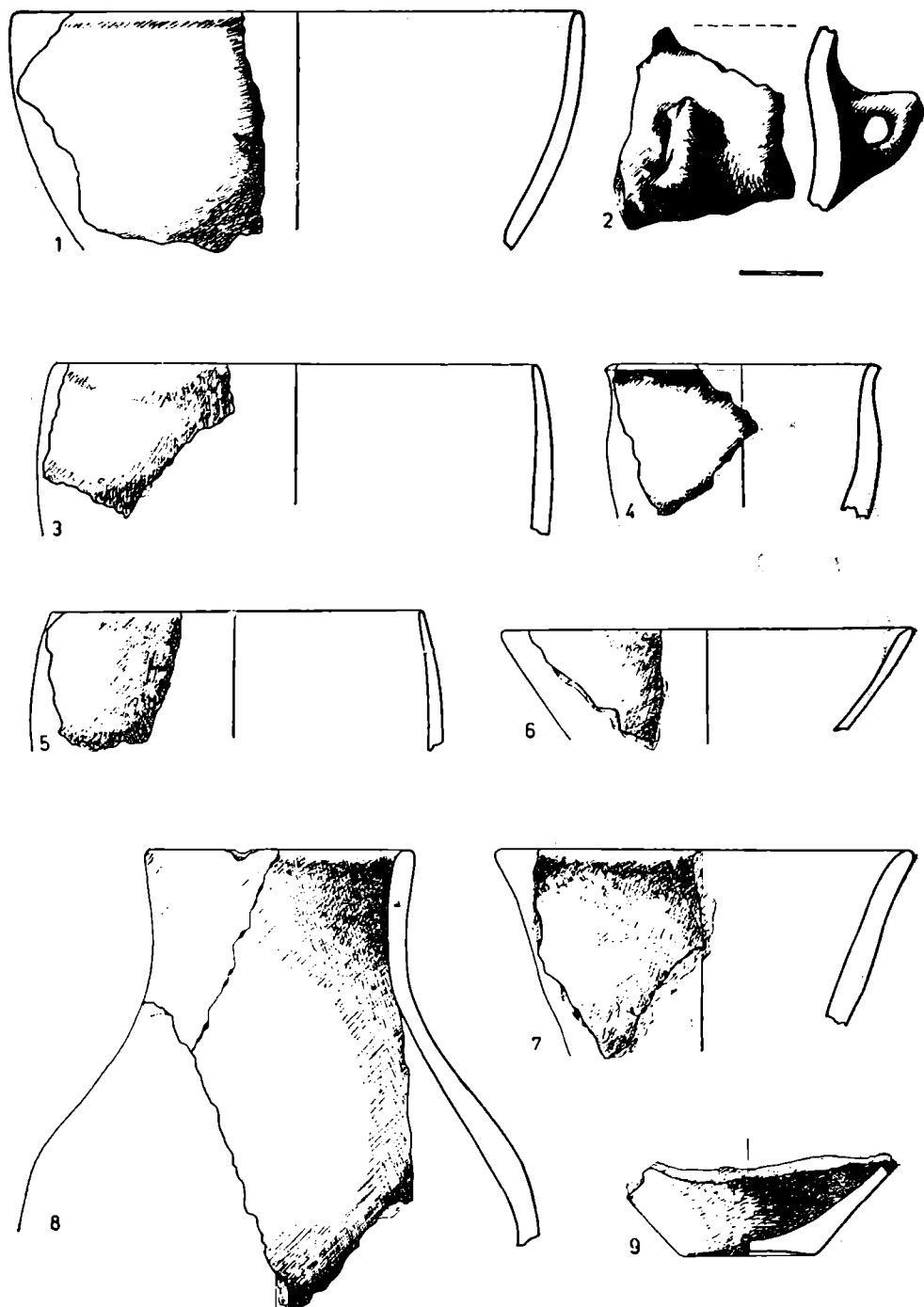

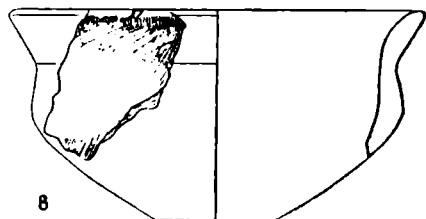
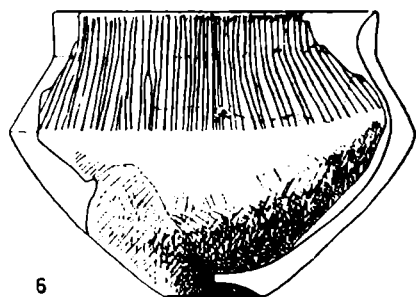
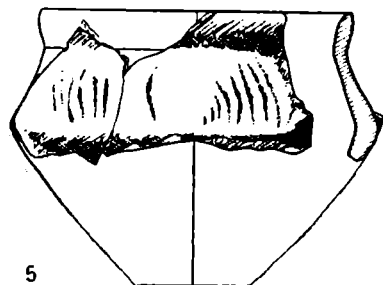
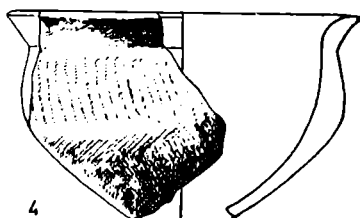
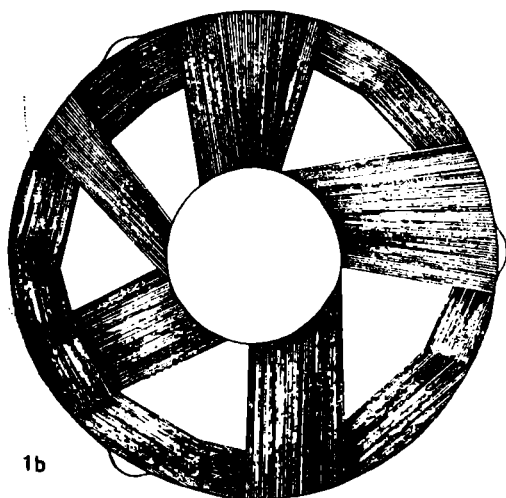
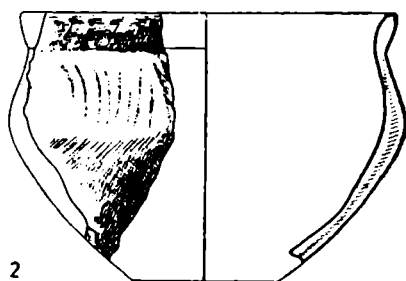
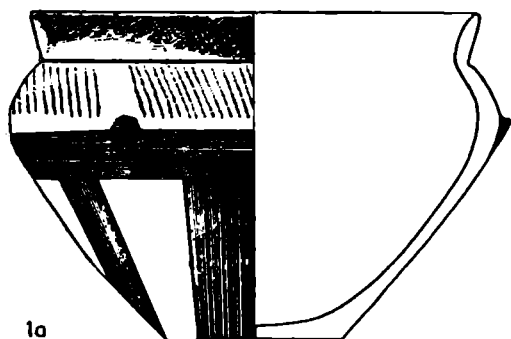
Pl. XXIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 6.

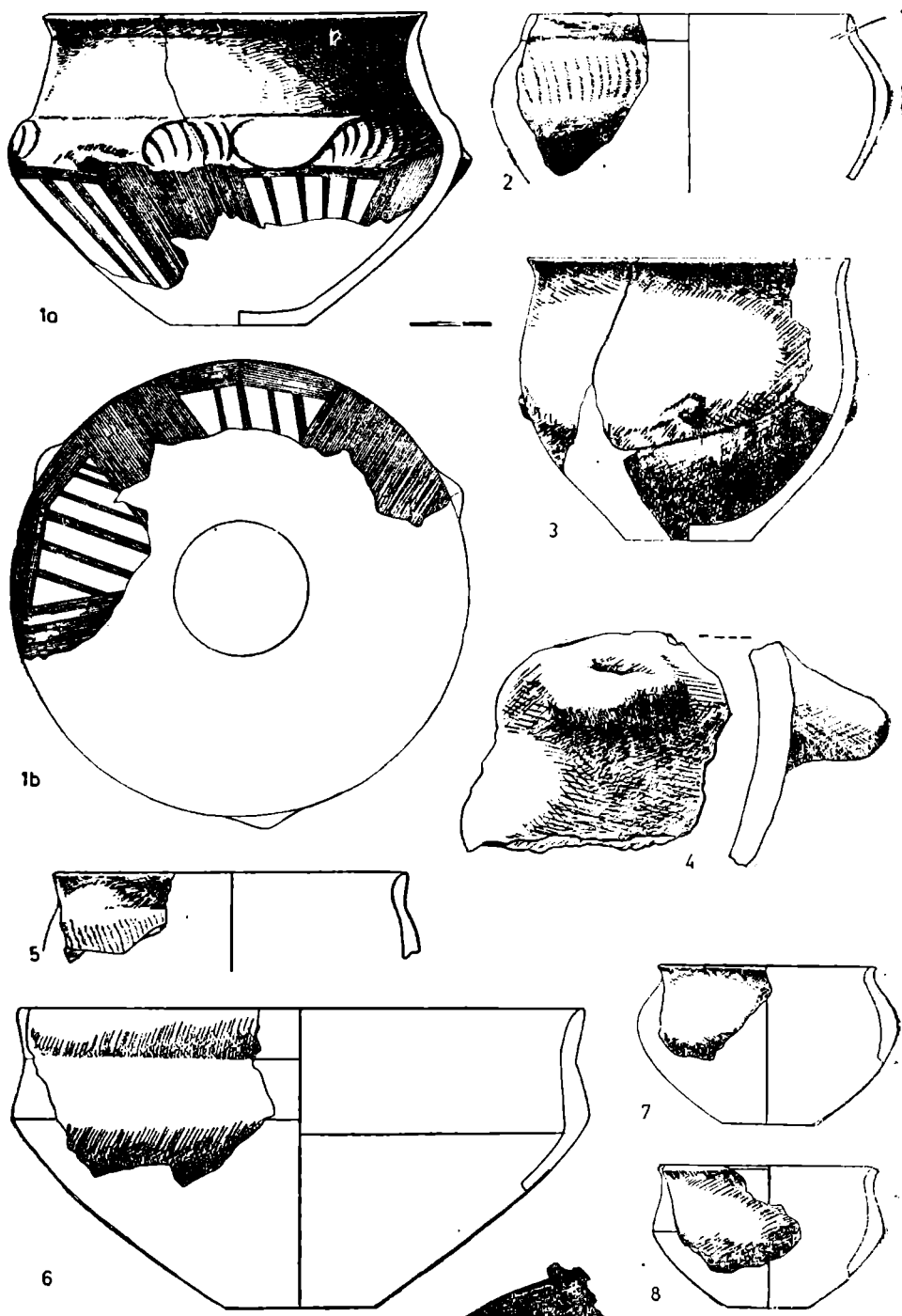
Pl. XXIV. Ceramică descoperită în groapa nr. 7.

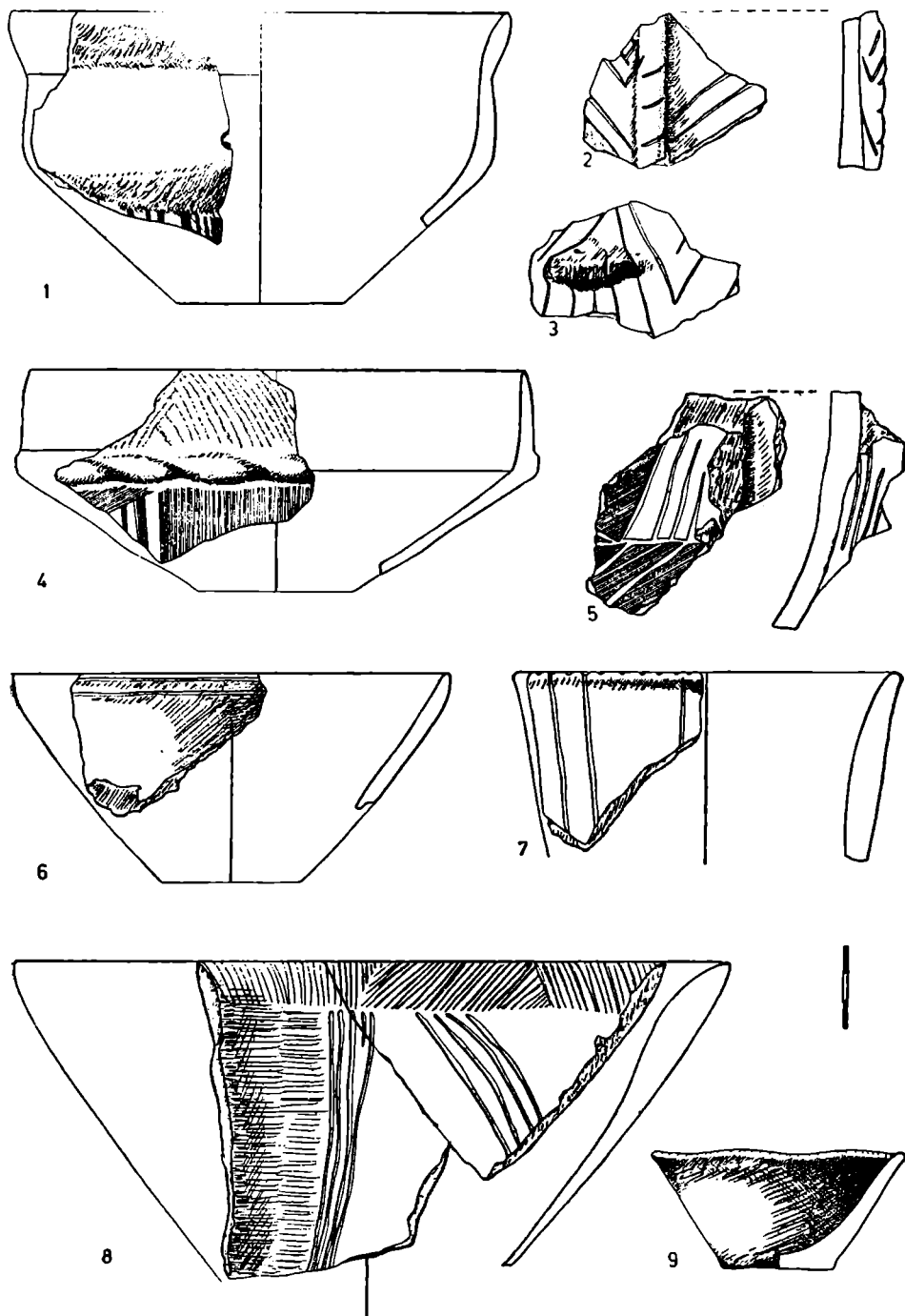
Pl. XXV. Ceramică descoperită în groapa nr. 7.

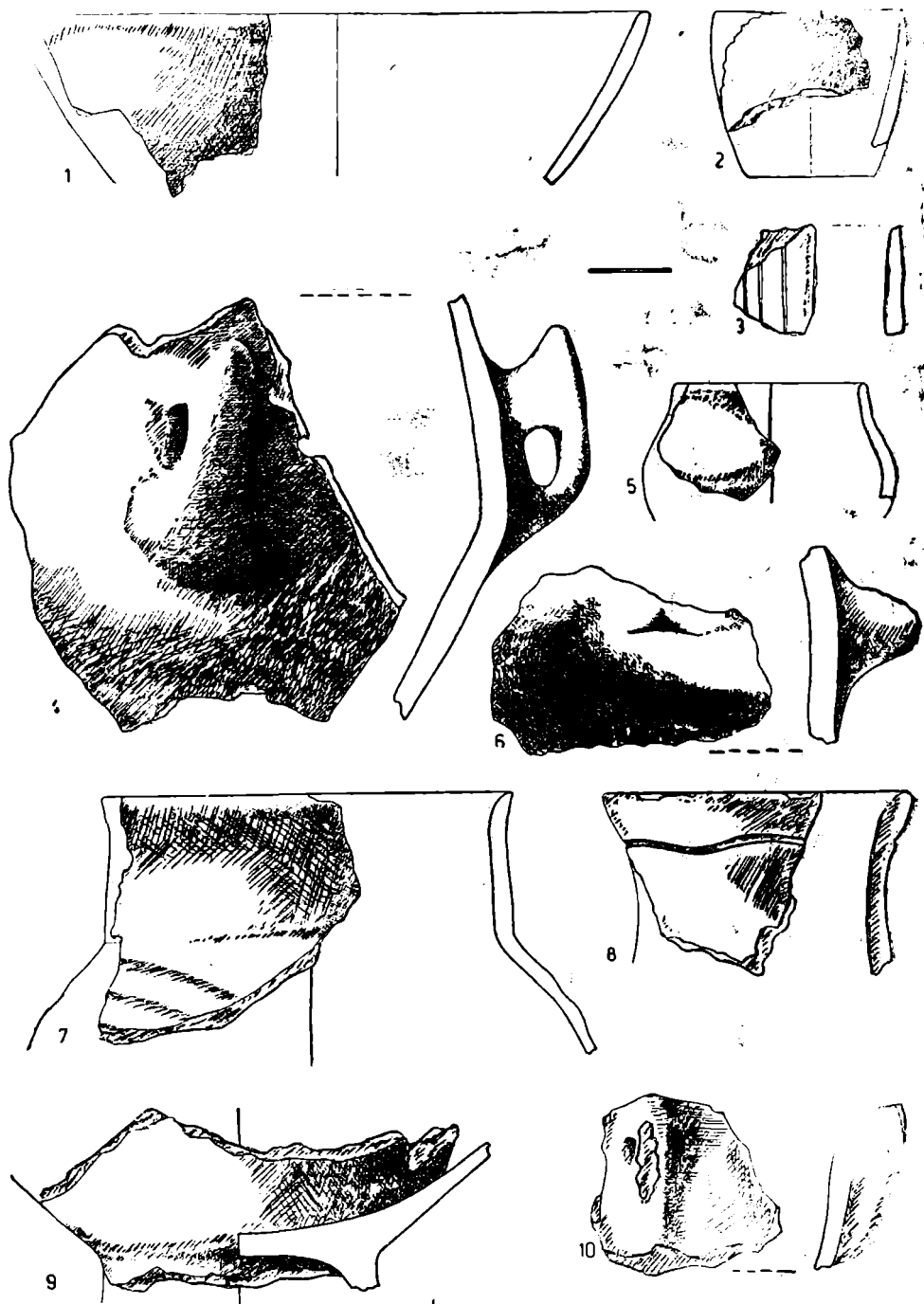
Pl. XXVI. Ceramică descoperită în groapa nr. 10.

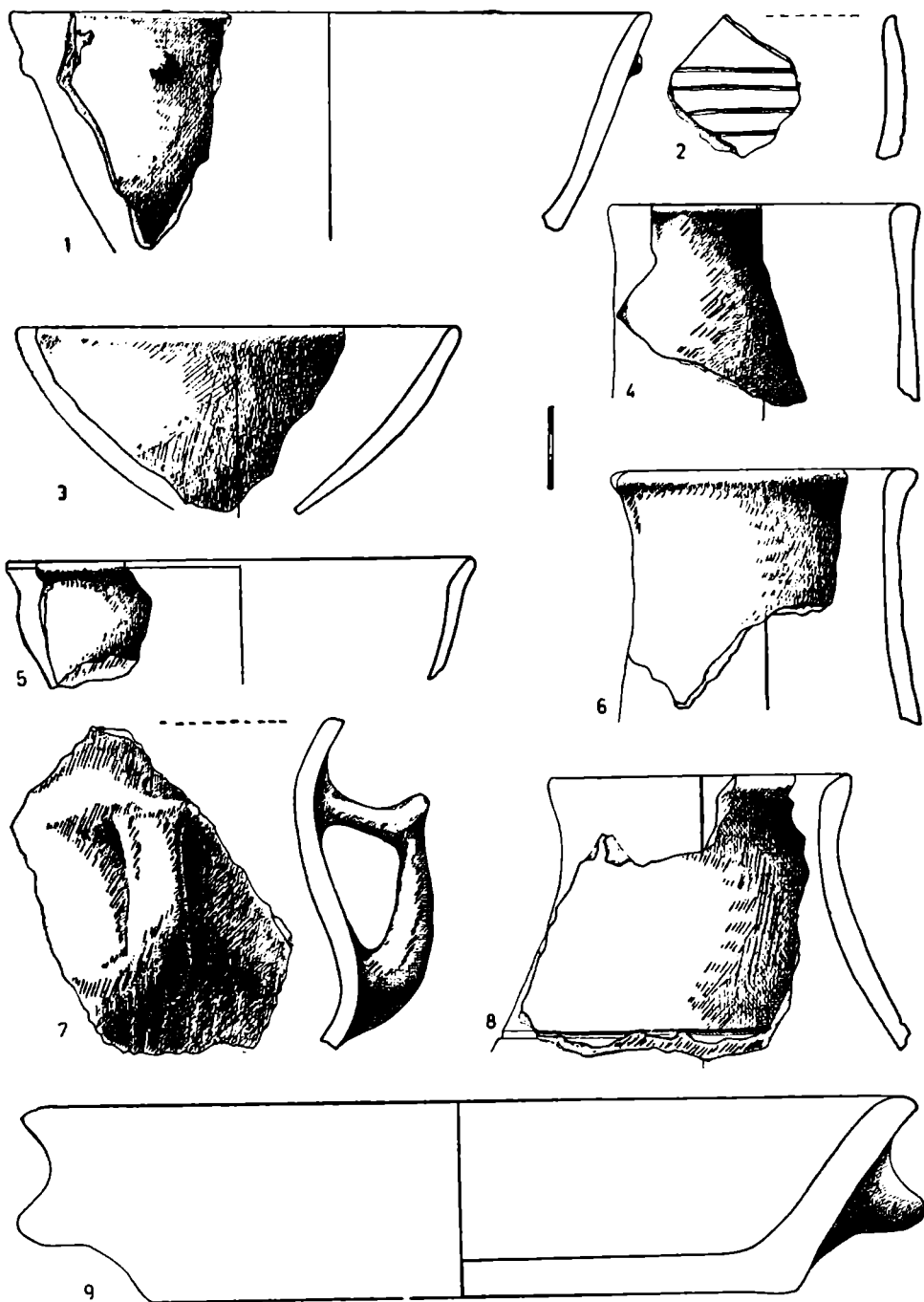
Pl. XXVII. Ceramică descoperită în groapa nr. 10.

Pl. XXVIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 10.

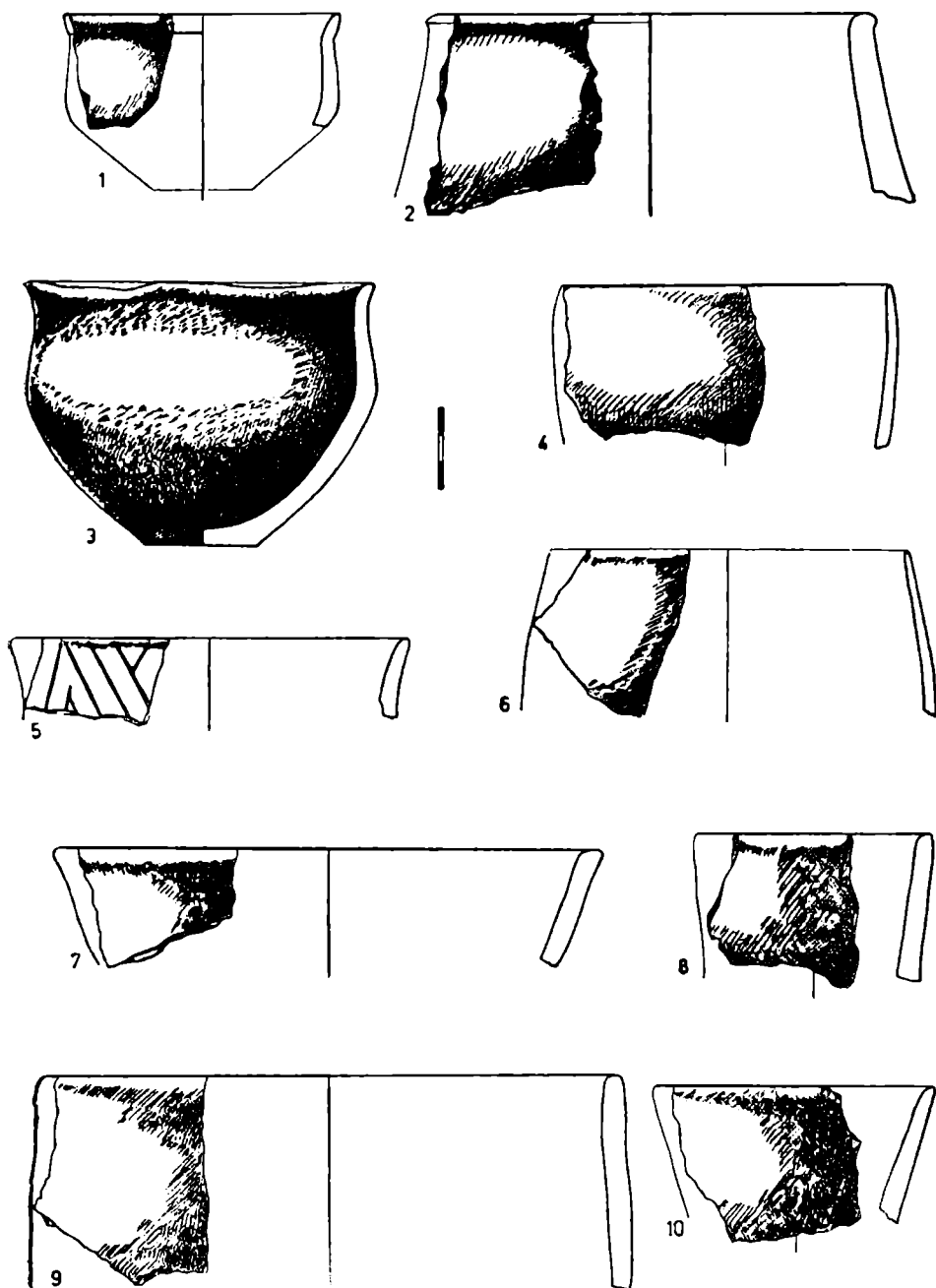

Pl. XXIX. Ceramică descoperită în groapa nr. 10.

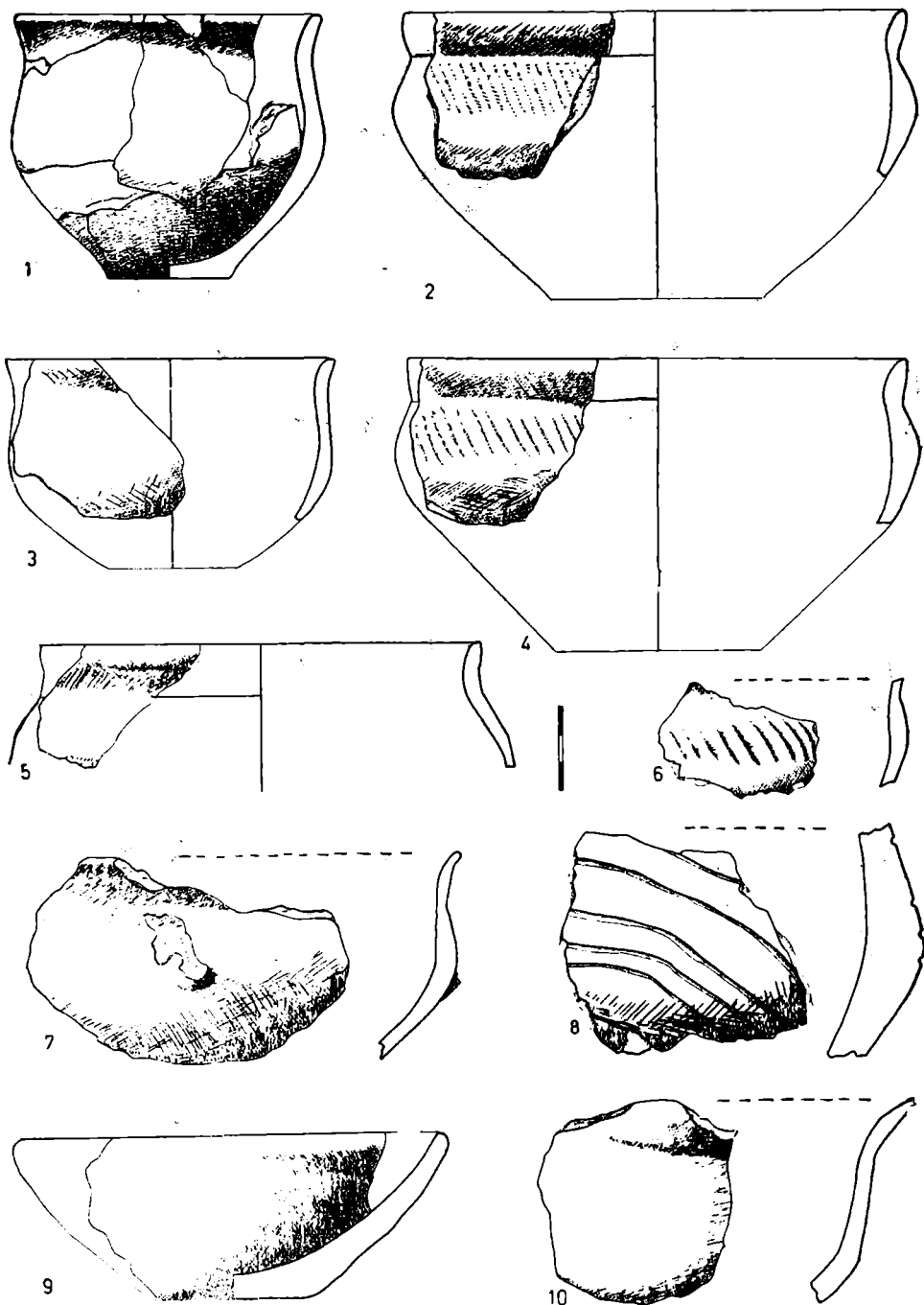

Pl. XXX. Ceramică descoperită în groapa nr. 10.

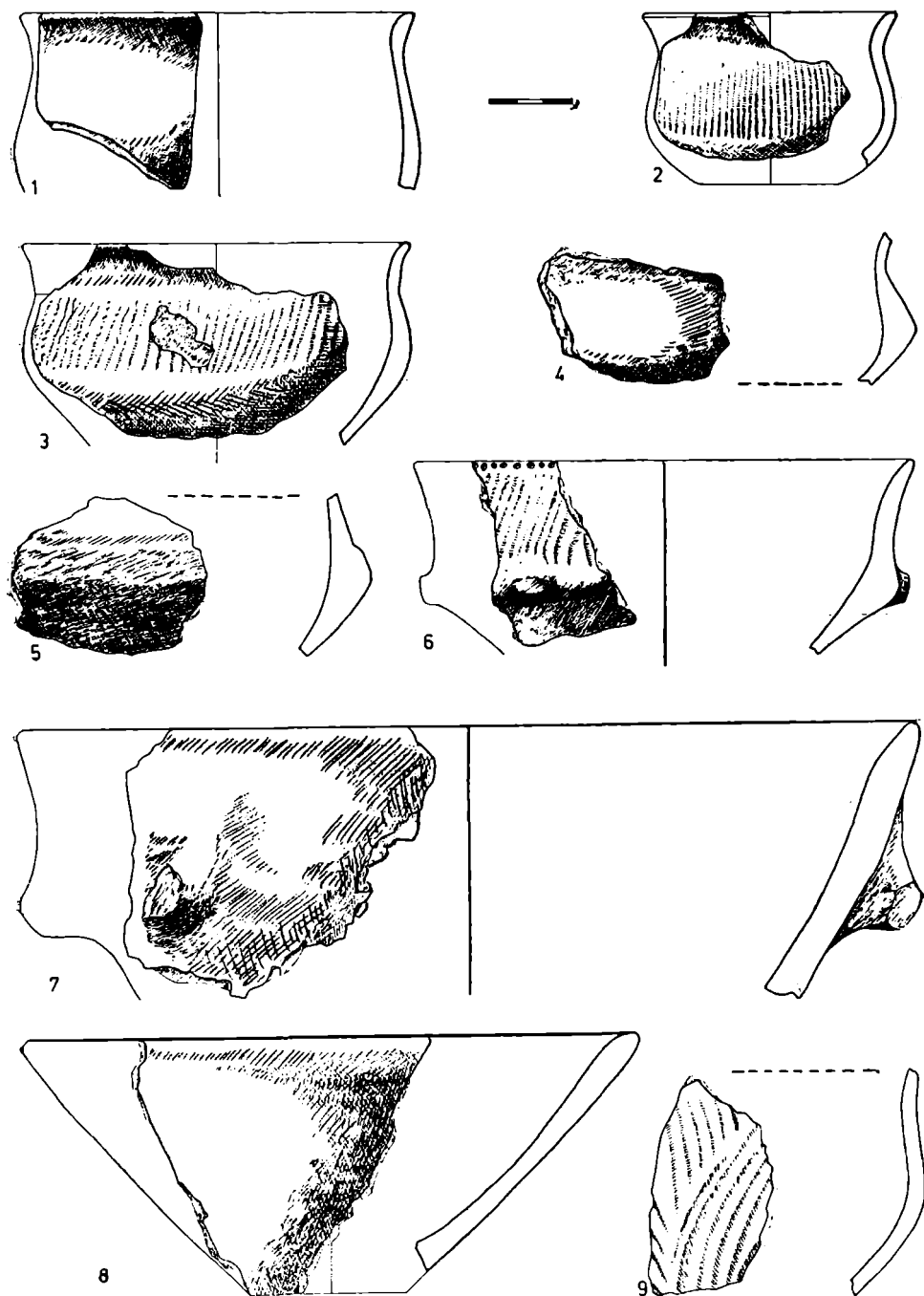

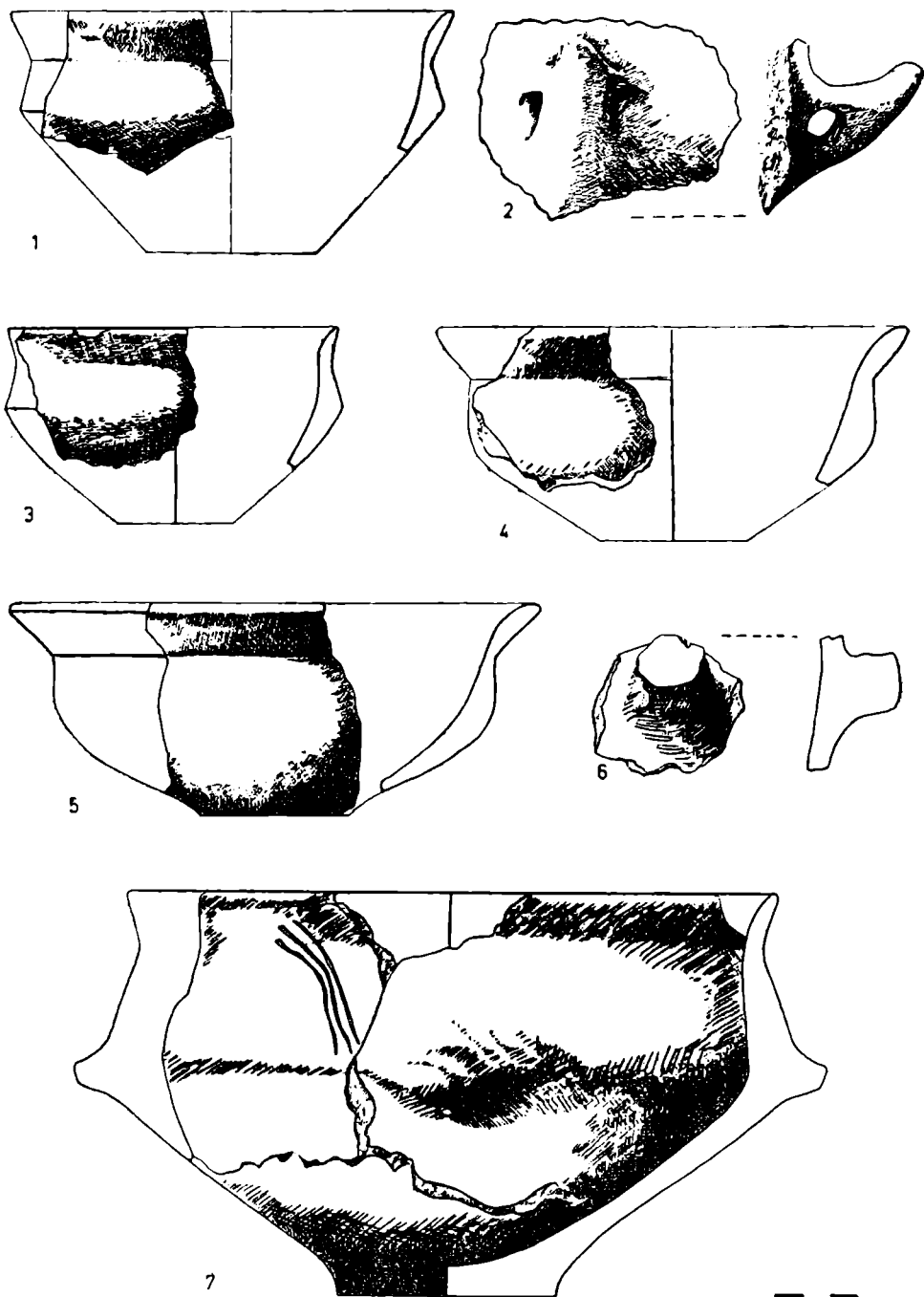
Pl. XXXI. Ceramică descoperită în groapa nr. 12.

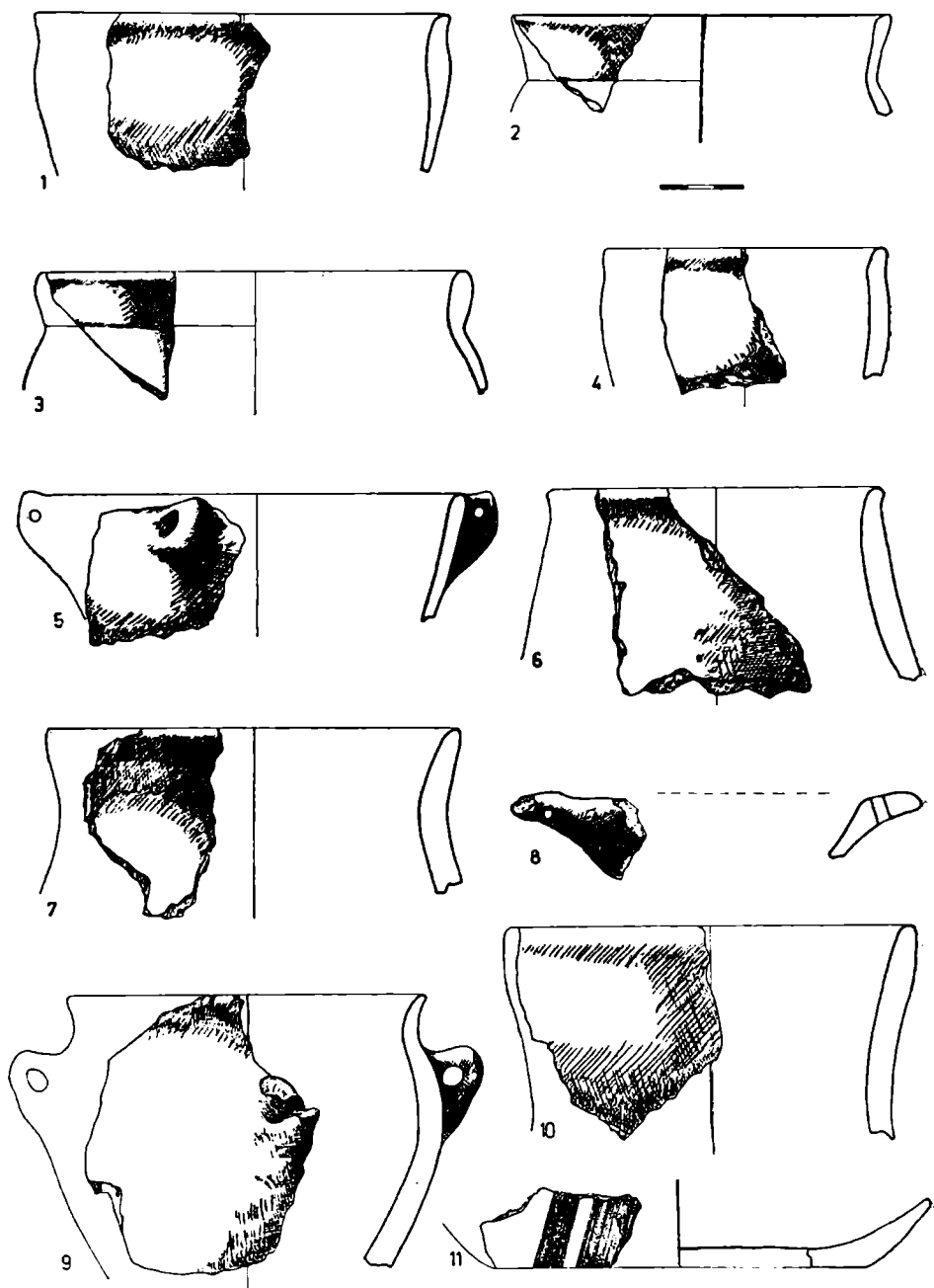
Pl. XXXII. Ceramică descoperită în groapa nr. 16.

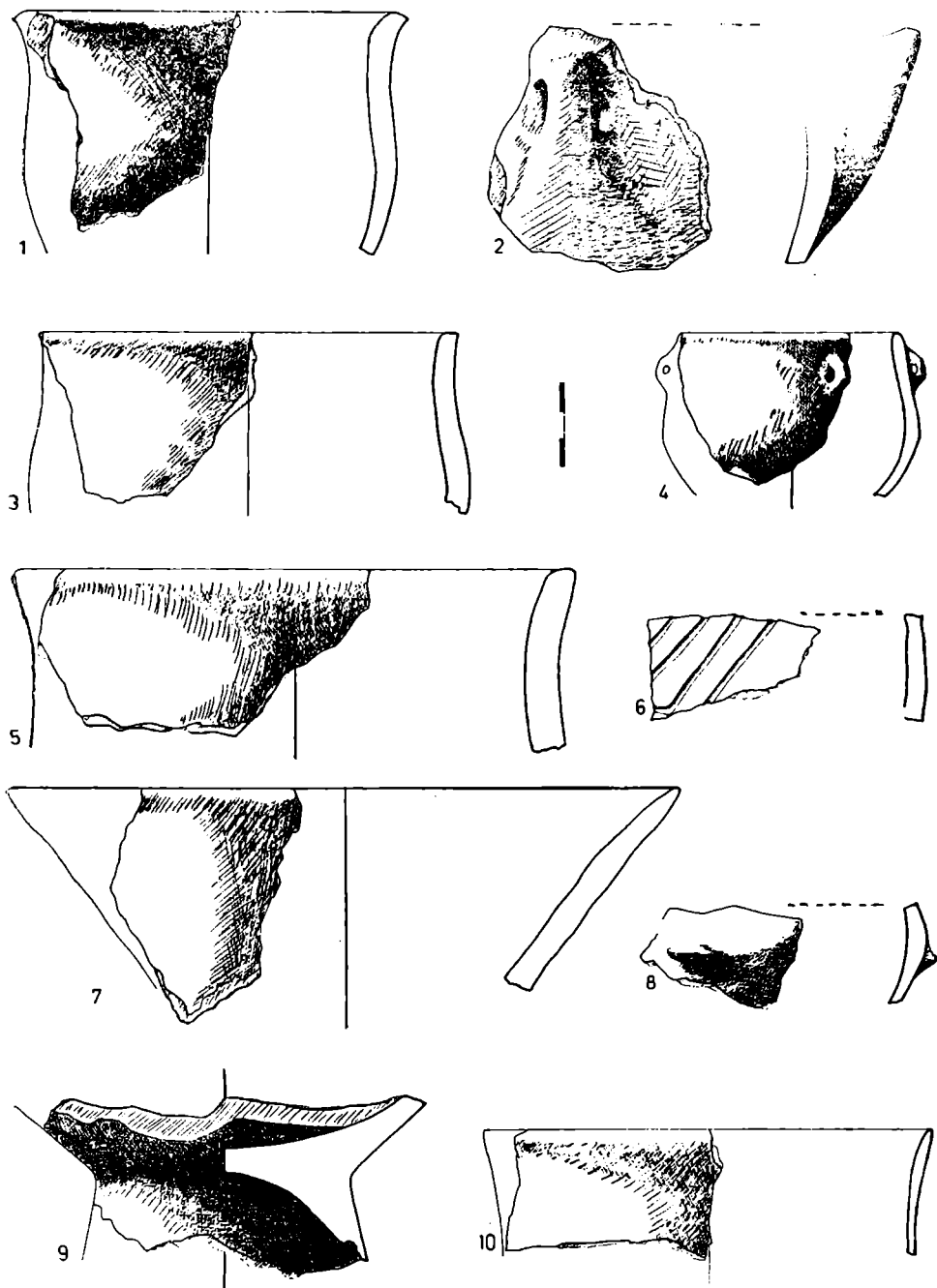
Pl. XXXIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 16.

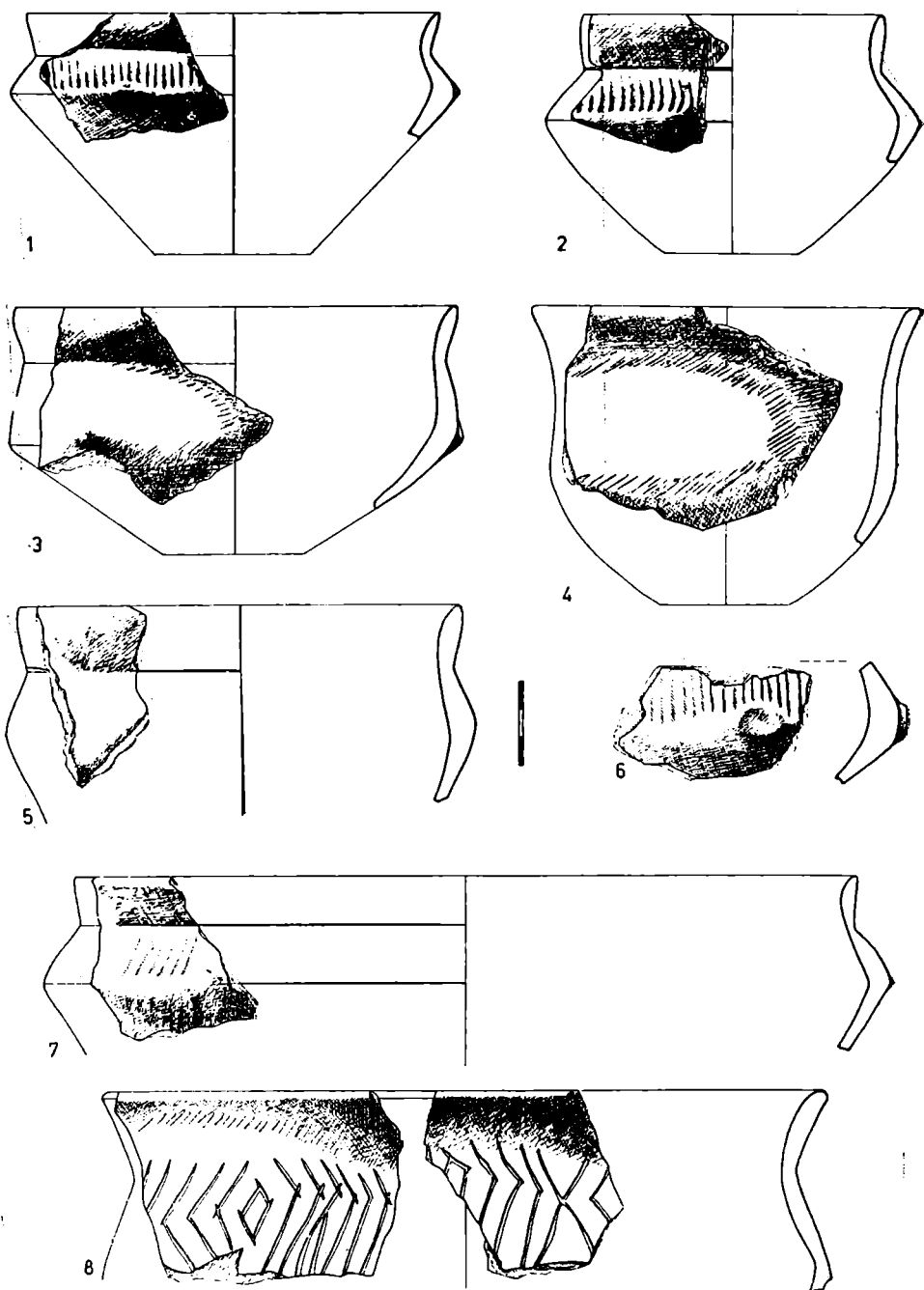
Pl. XXXIV. Ceramică descoperită în groapa nr. 18a.

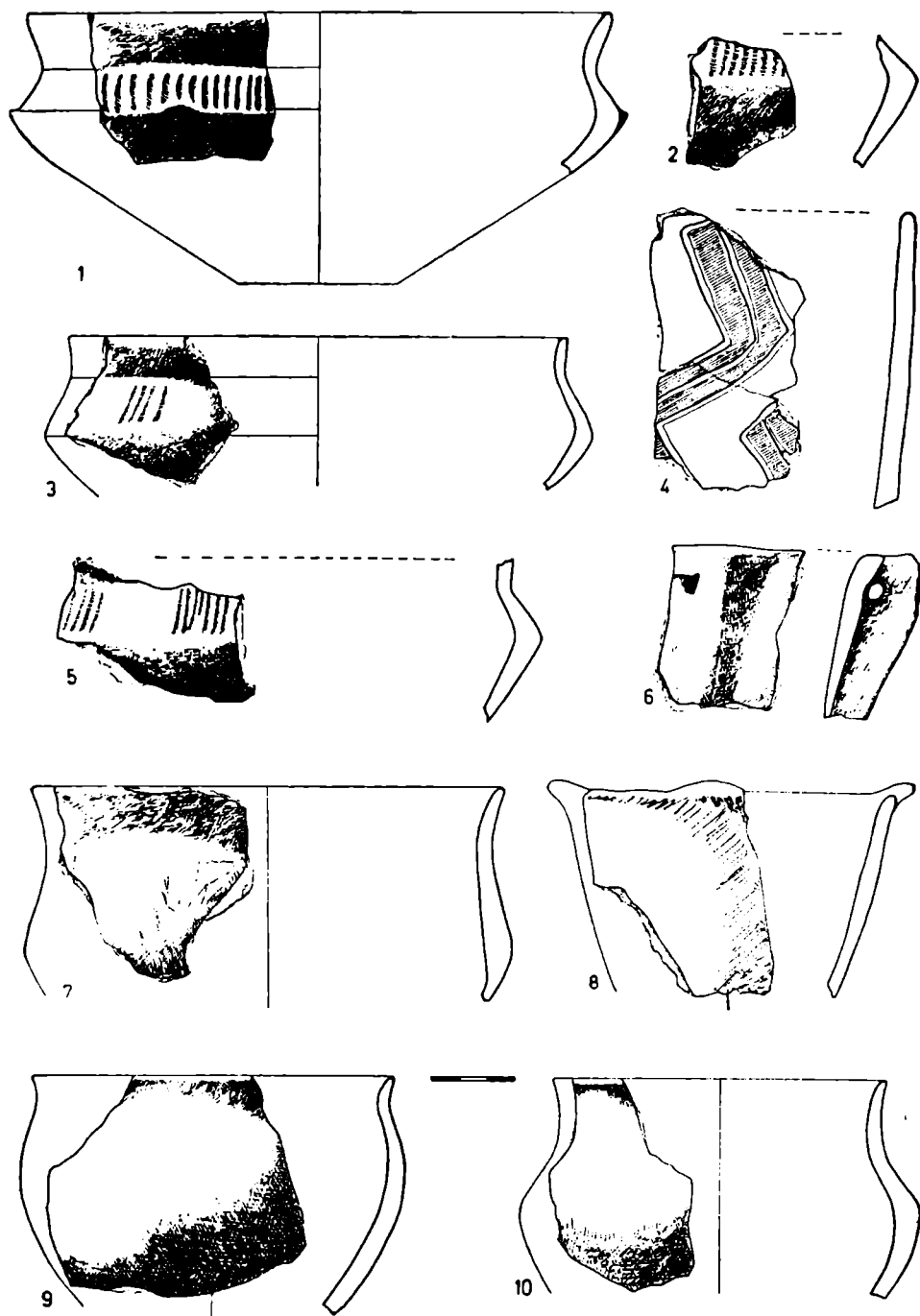
Pl. XXXV. Ceramică descoperită în groapa nr. 16a.

Pl. XXXVI. Ceramică descoperită în groapa nr. 20.

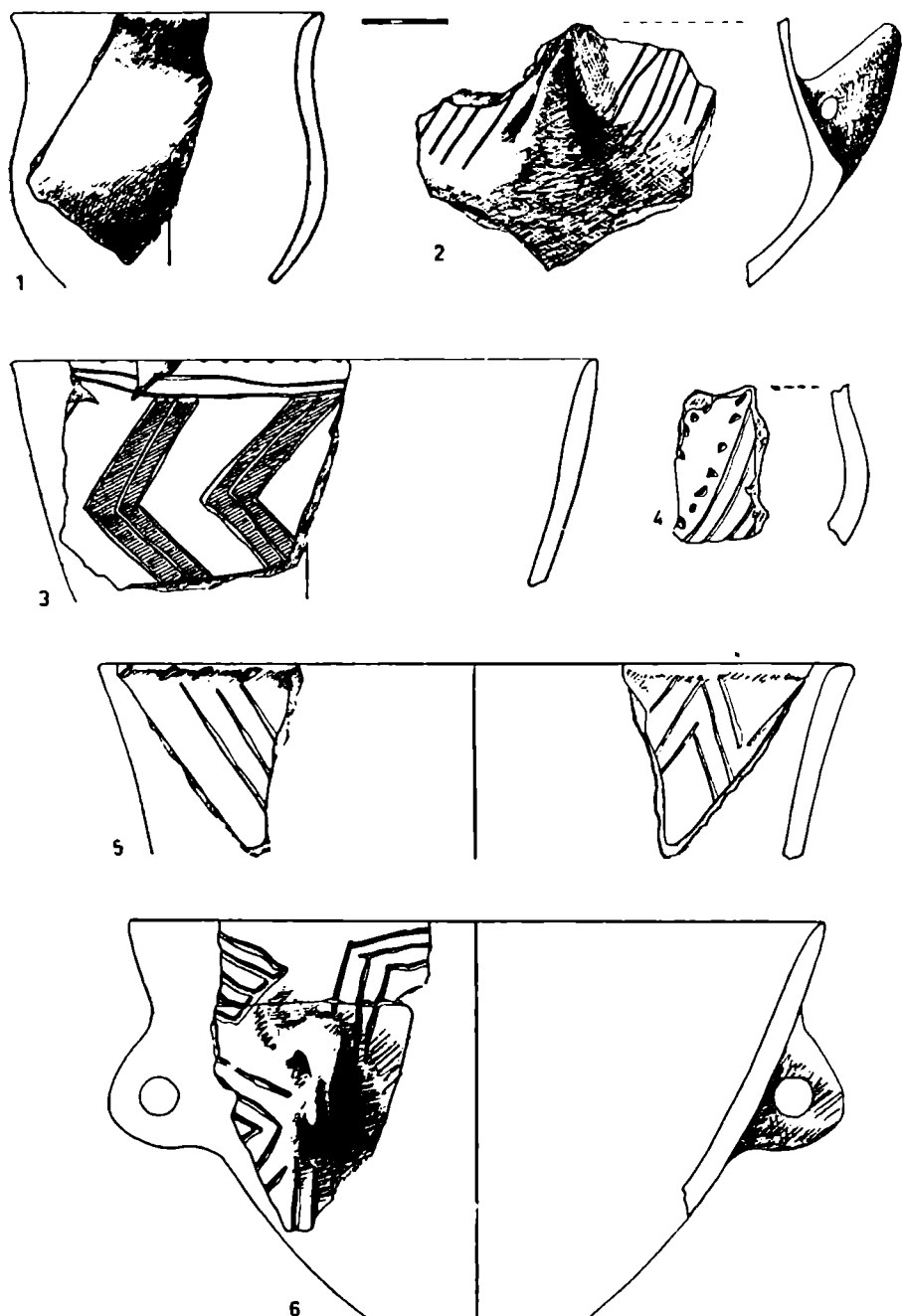

Pl. XXXVII. Ceramică descoperită în groapa nr. 21.

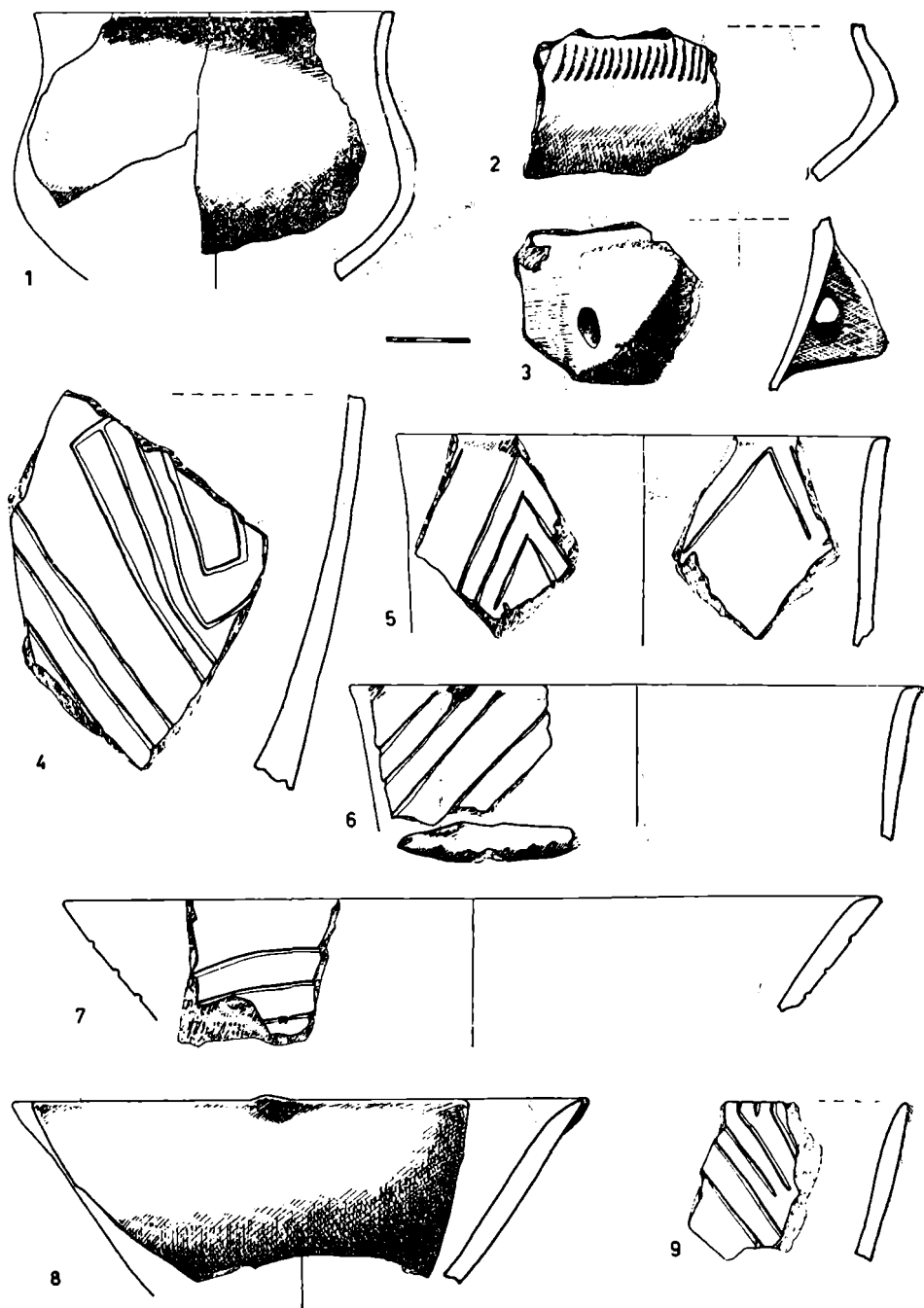

Pl. XXXVIII. Ceramică descoperită în groapa nr. 21.

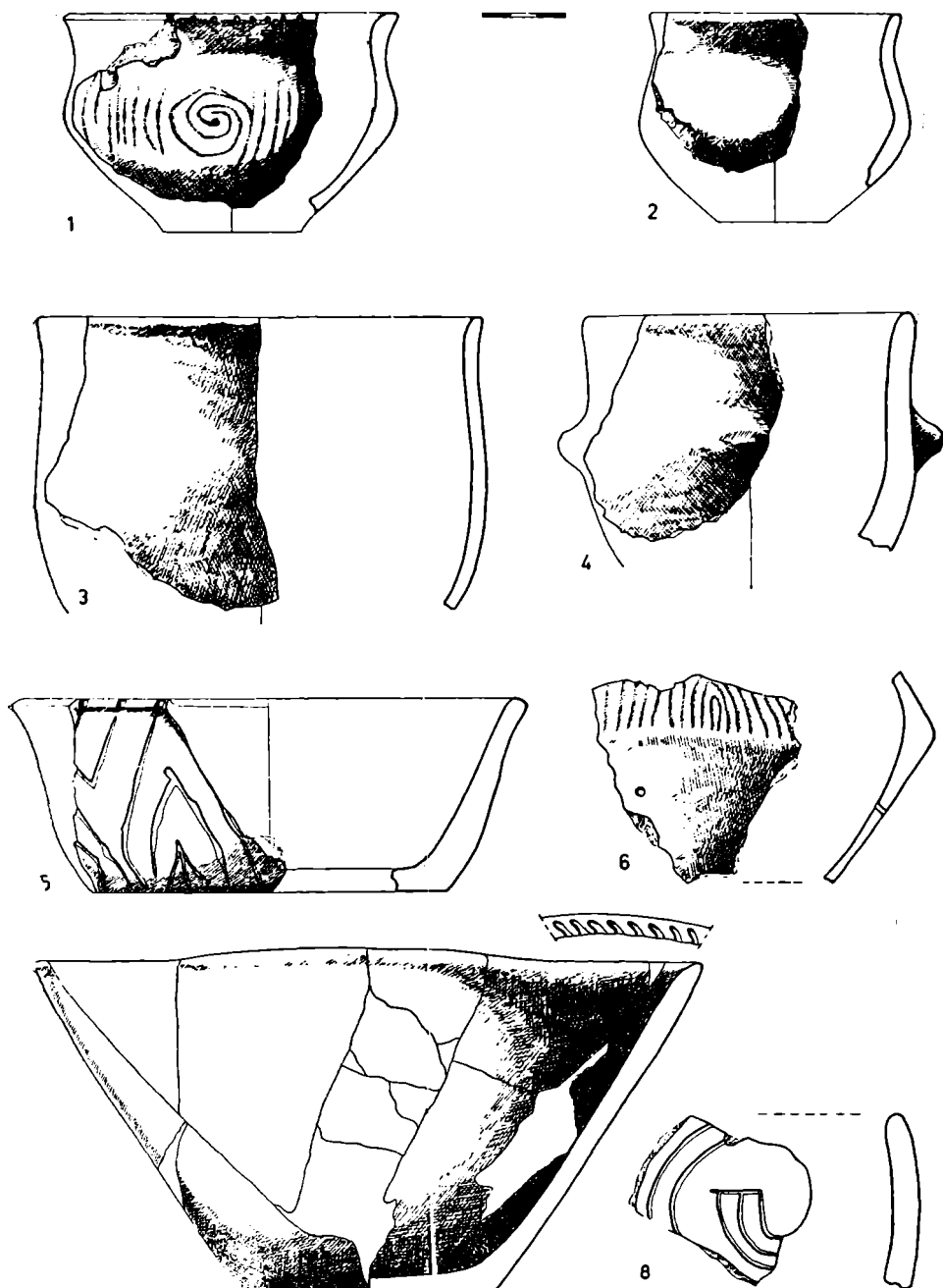

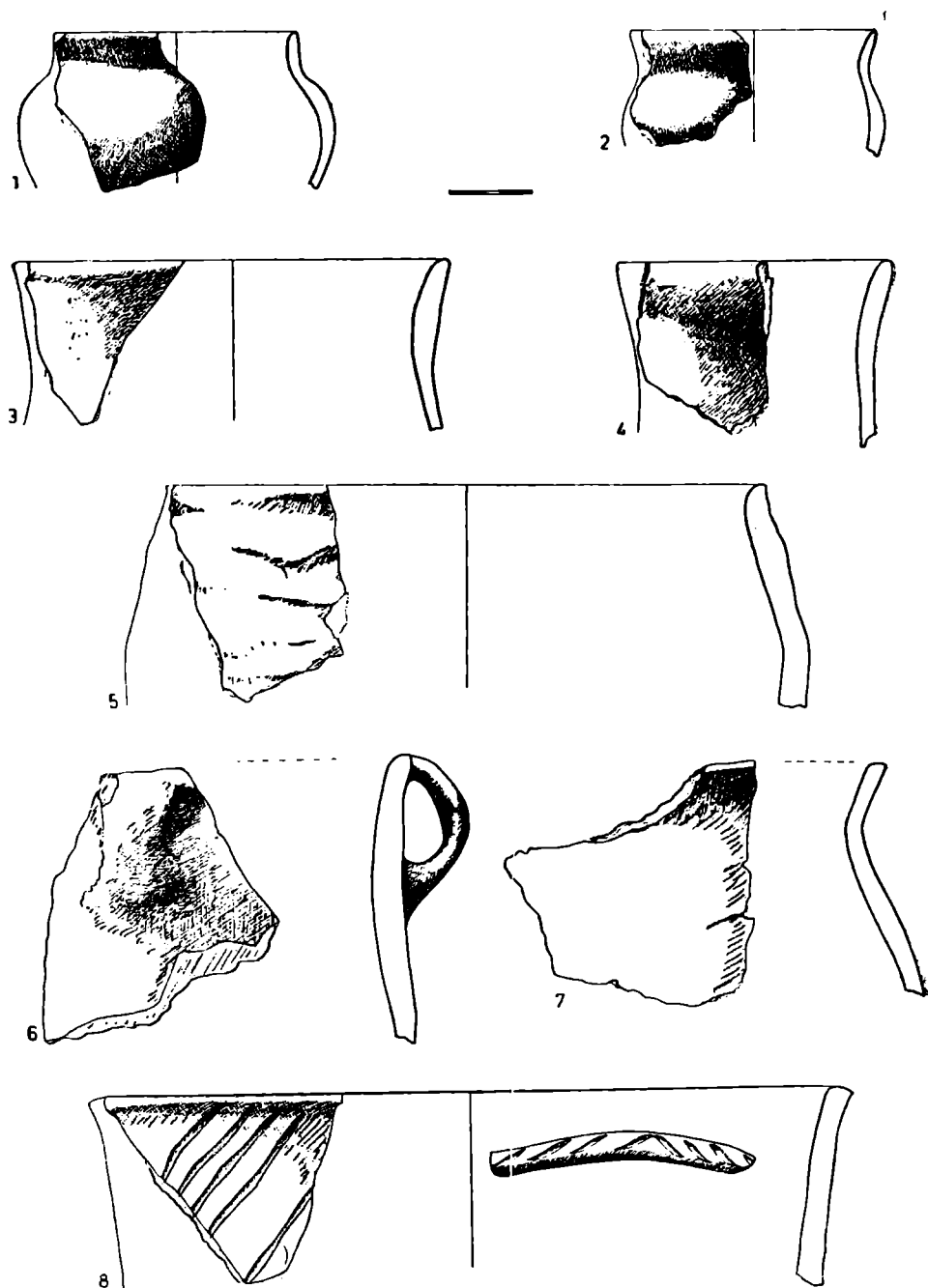
Pl. XXXIX. Ceramică descoperită în groapa nr. 21.

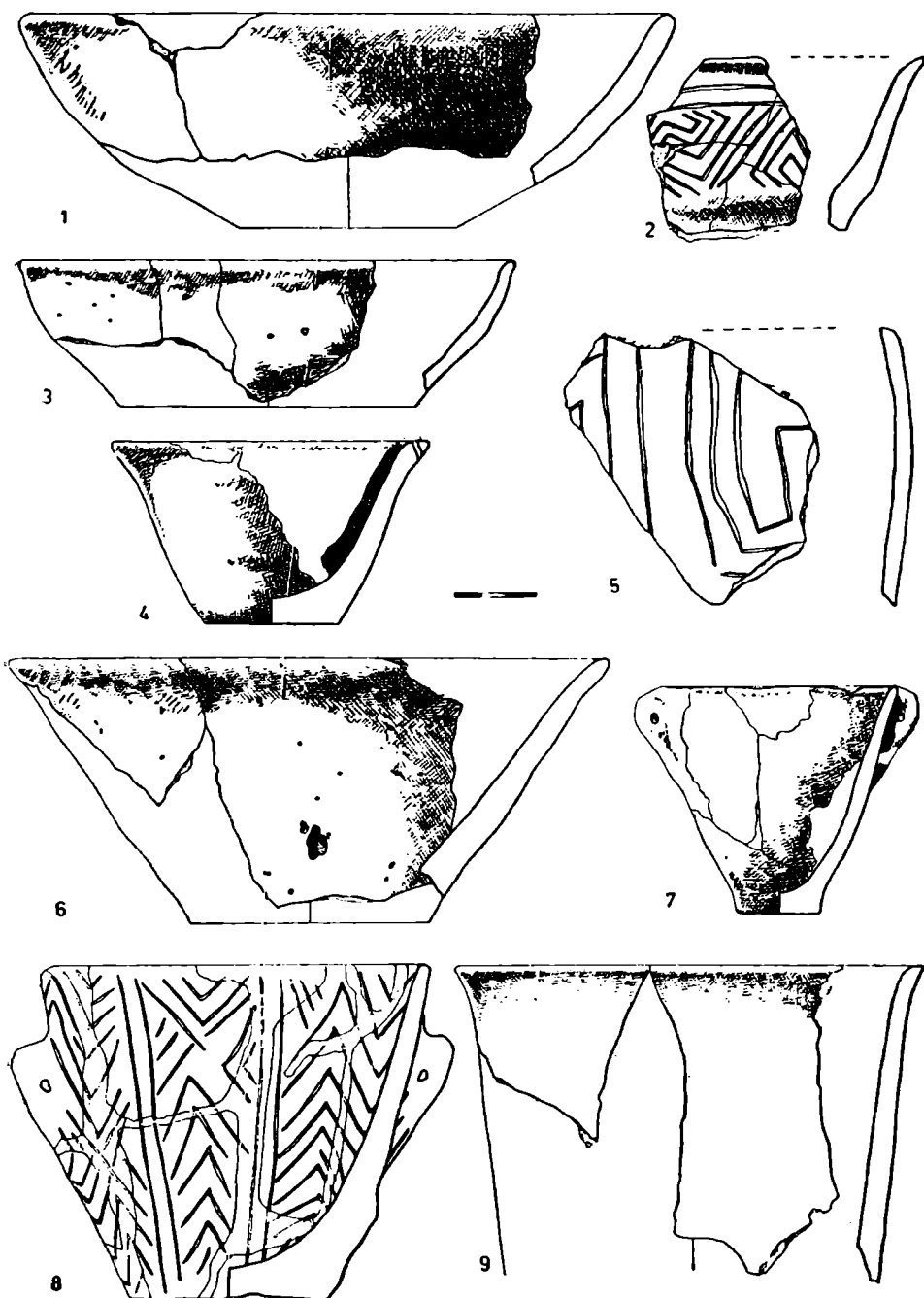
Pl. XL. Ceramică descoperită în groapa nr. 21.

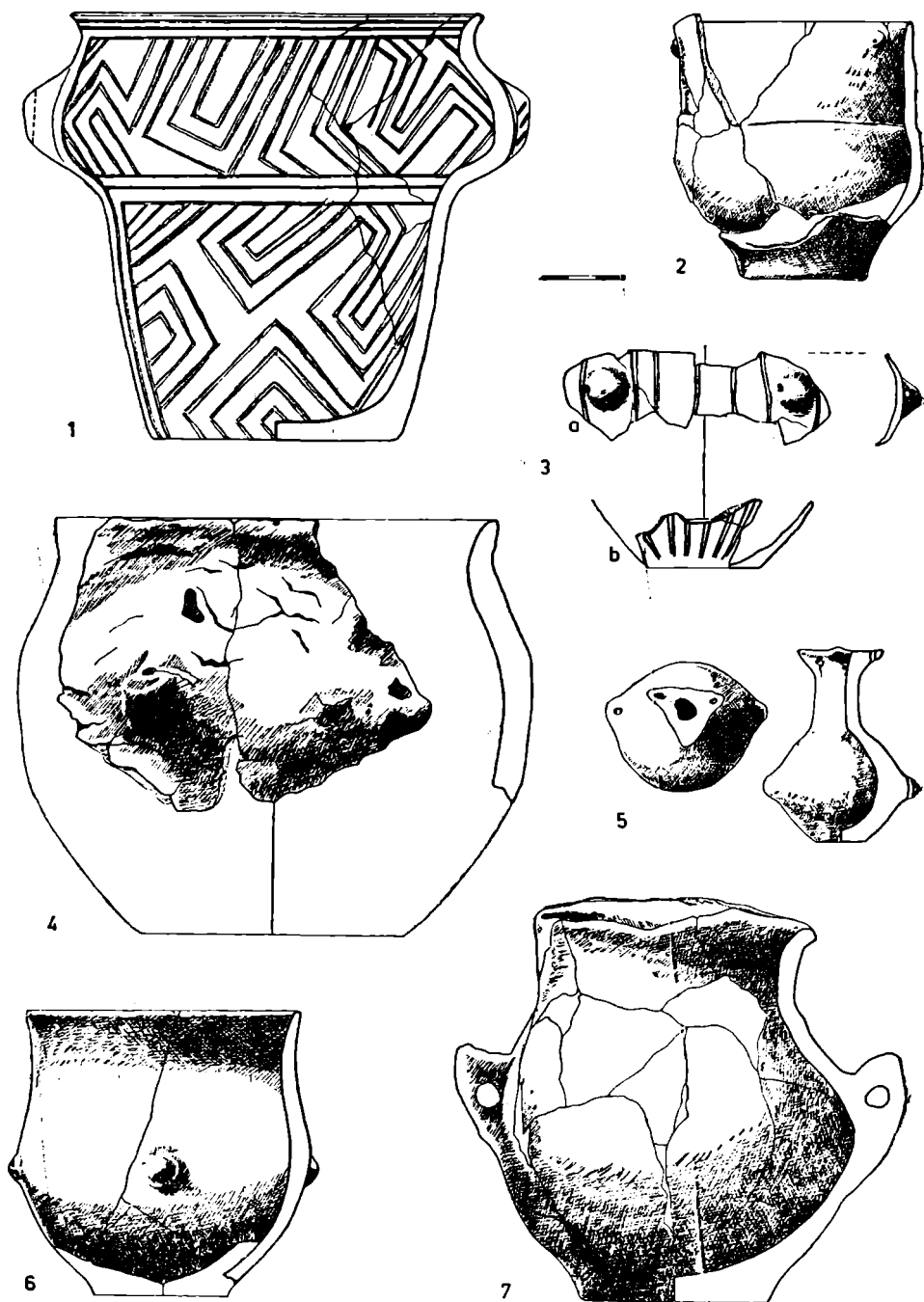
Pl. XLI. Ceramică descoperită în stratul de cultură.

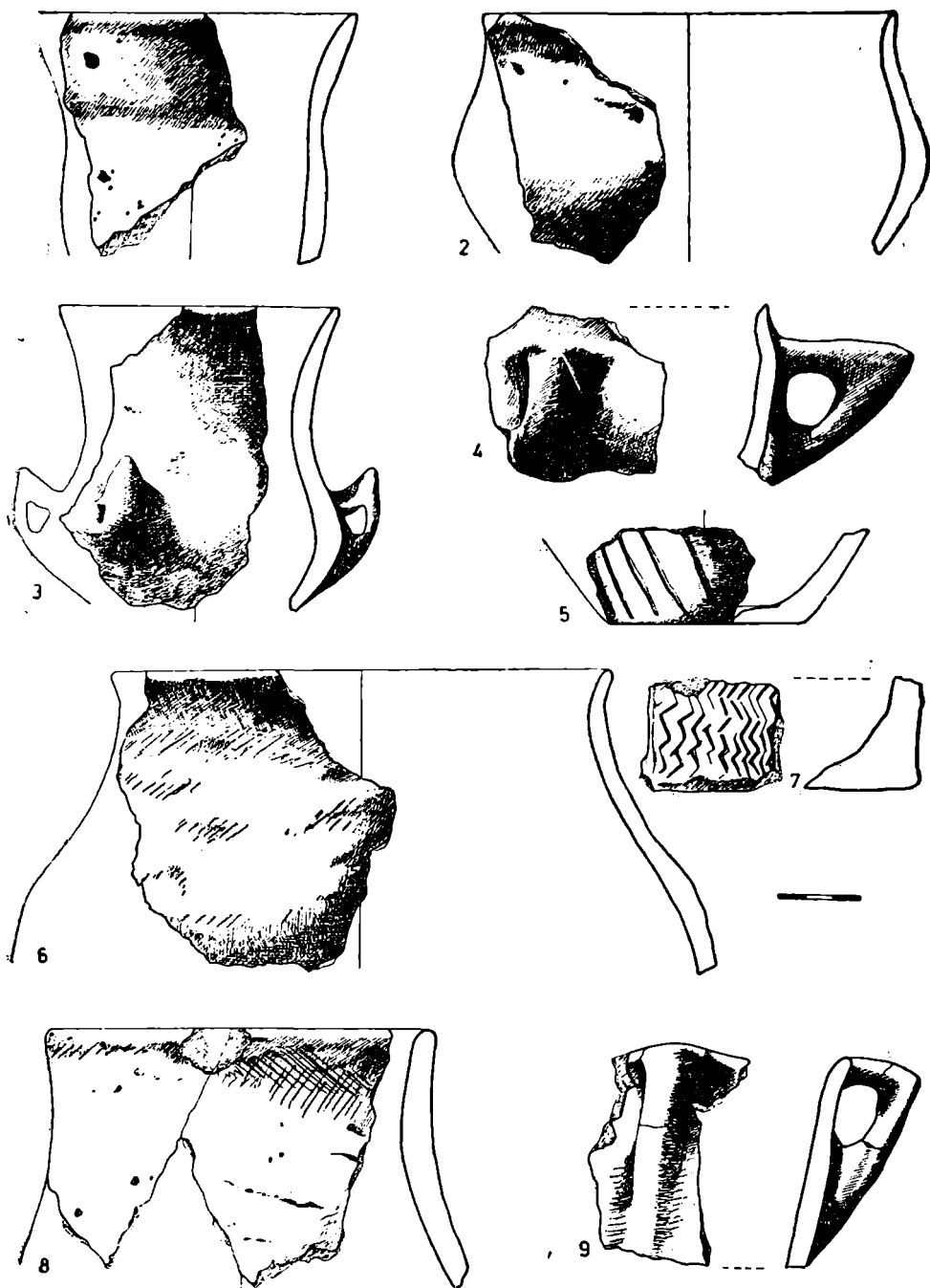
Pl. XLII. Ceramică descoperită în stratul de cultură.

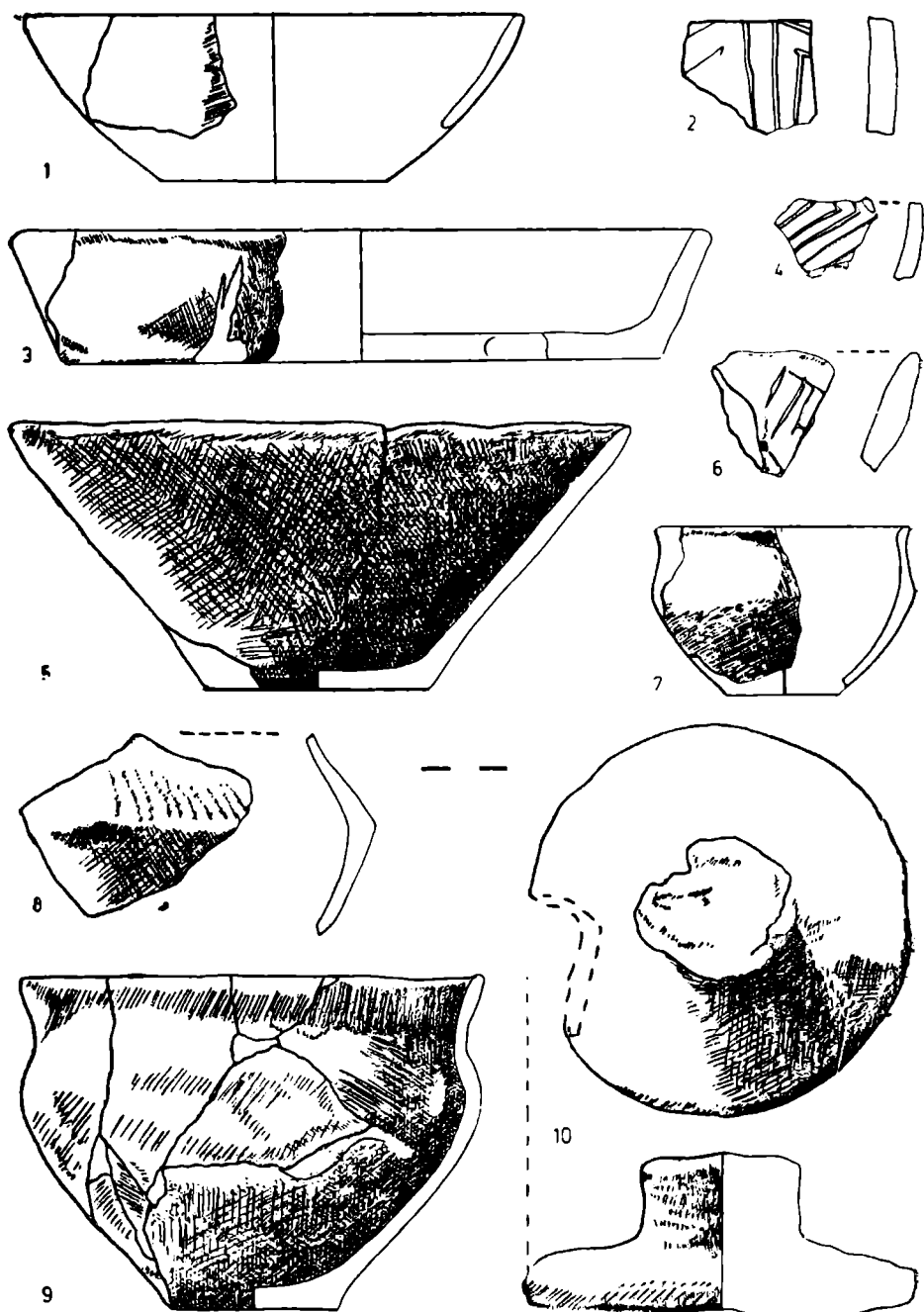
Pl. XLIII. Ceramică descoperită în locuința nr. 1.

Pl. XLIV. Ceramică descoperită în locuința nr. 1.

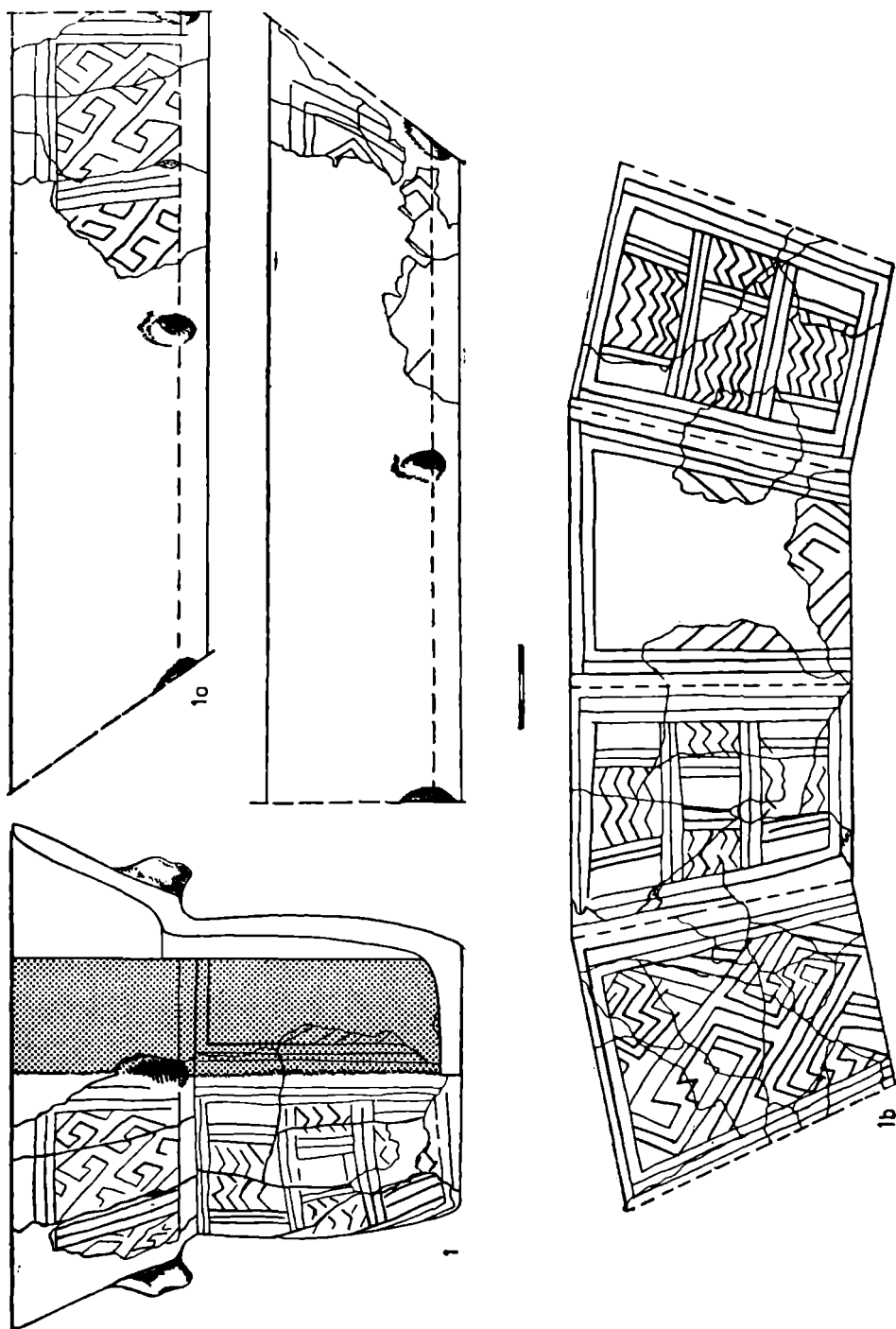

Pl. XLV. Ceramică descoperită în locuința nr. 1.

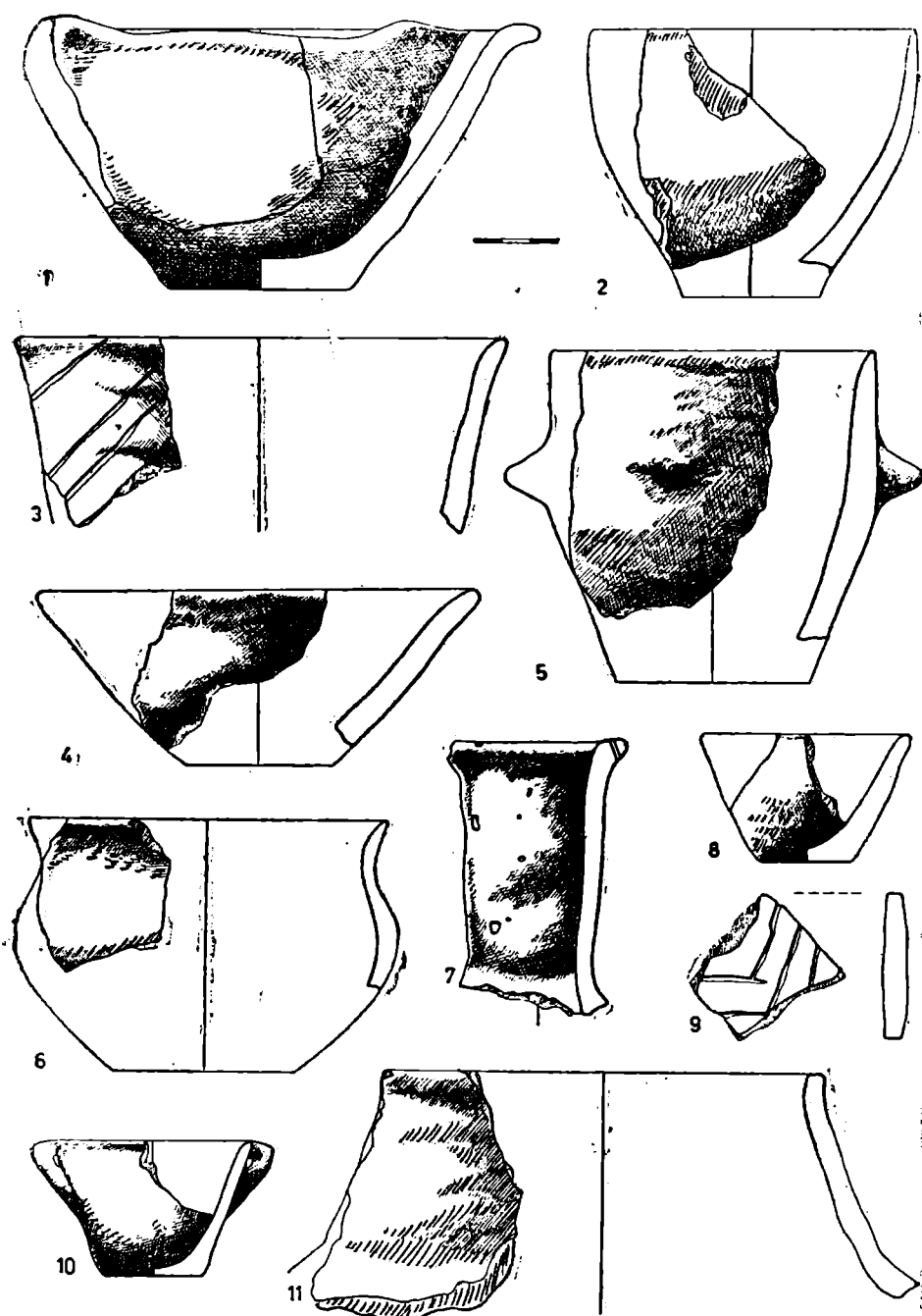

Pl. XLVI. Ceramică descoperită în locuința nr. 3.

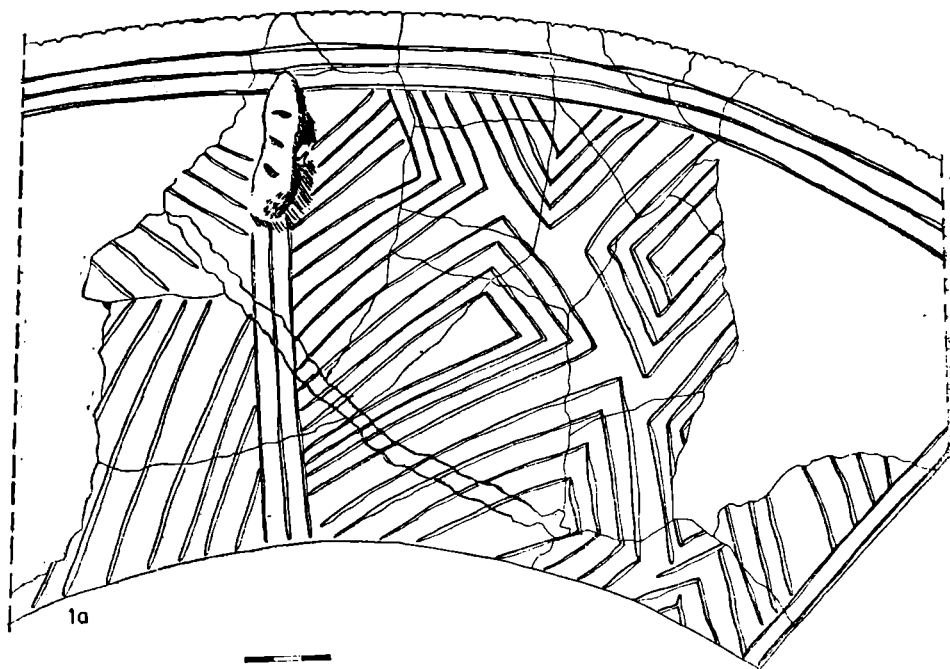
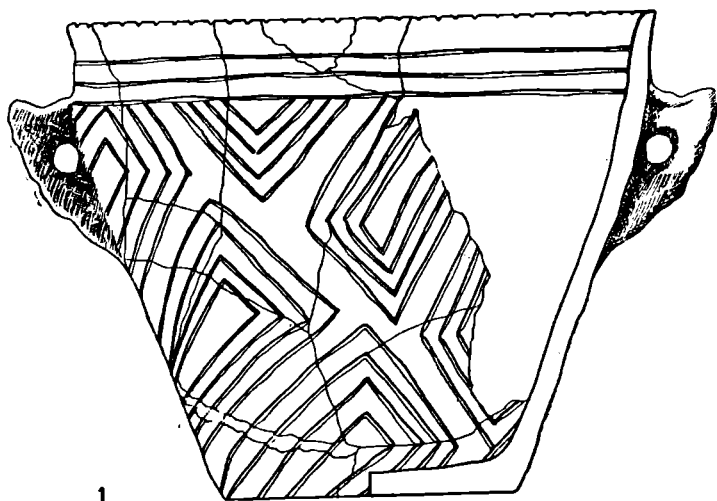

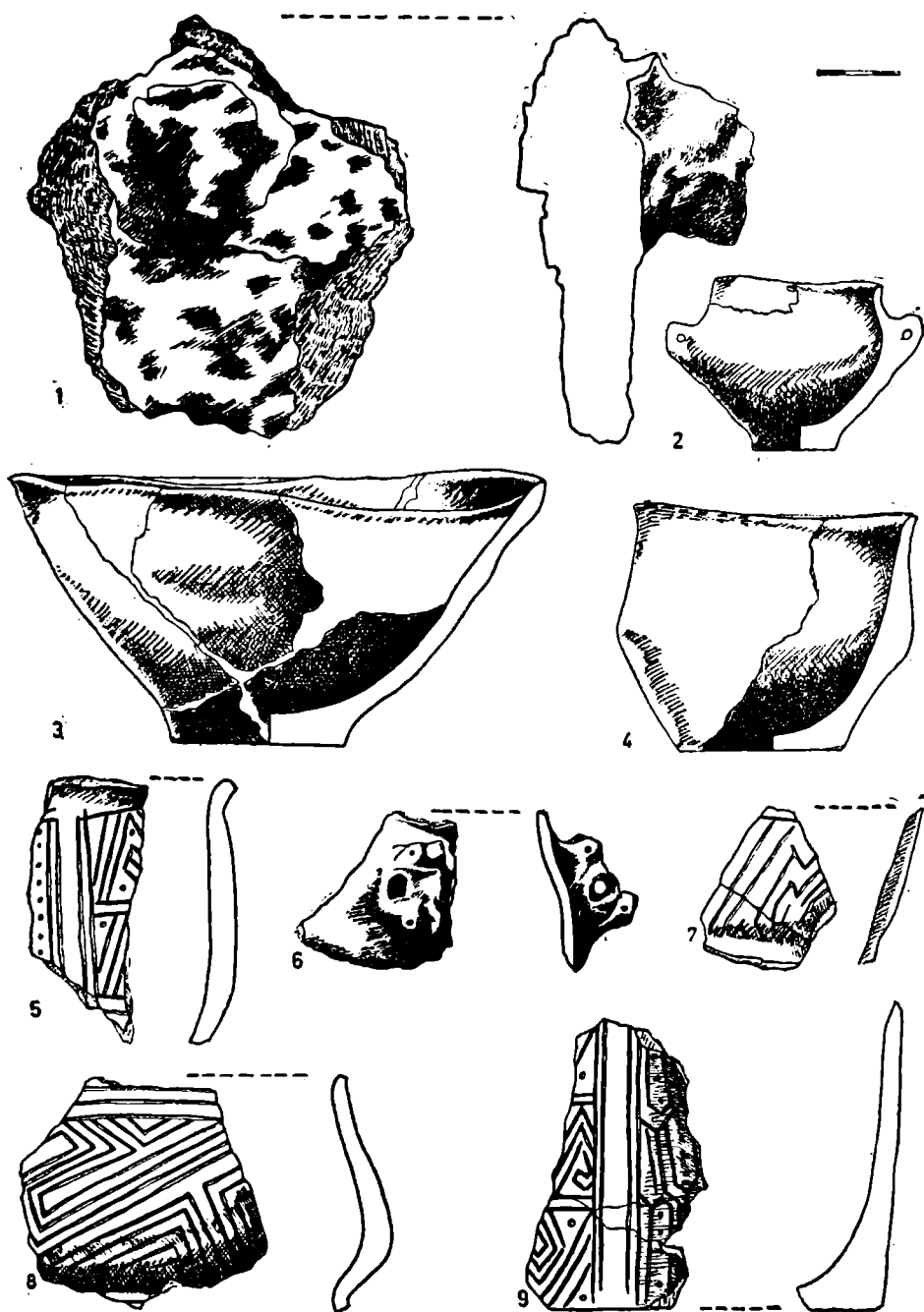
Pl. XLVII. Vas decorat în stil textil din locuința nr. 3.

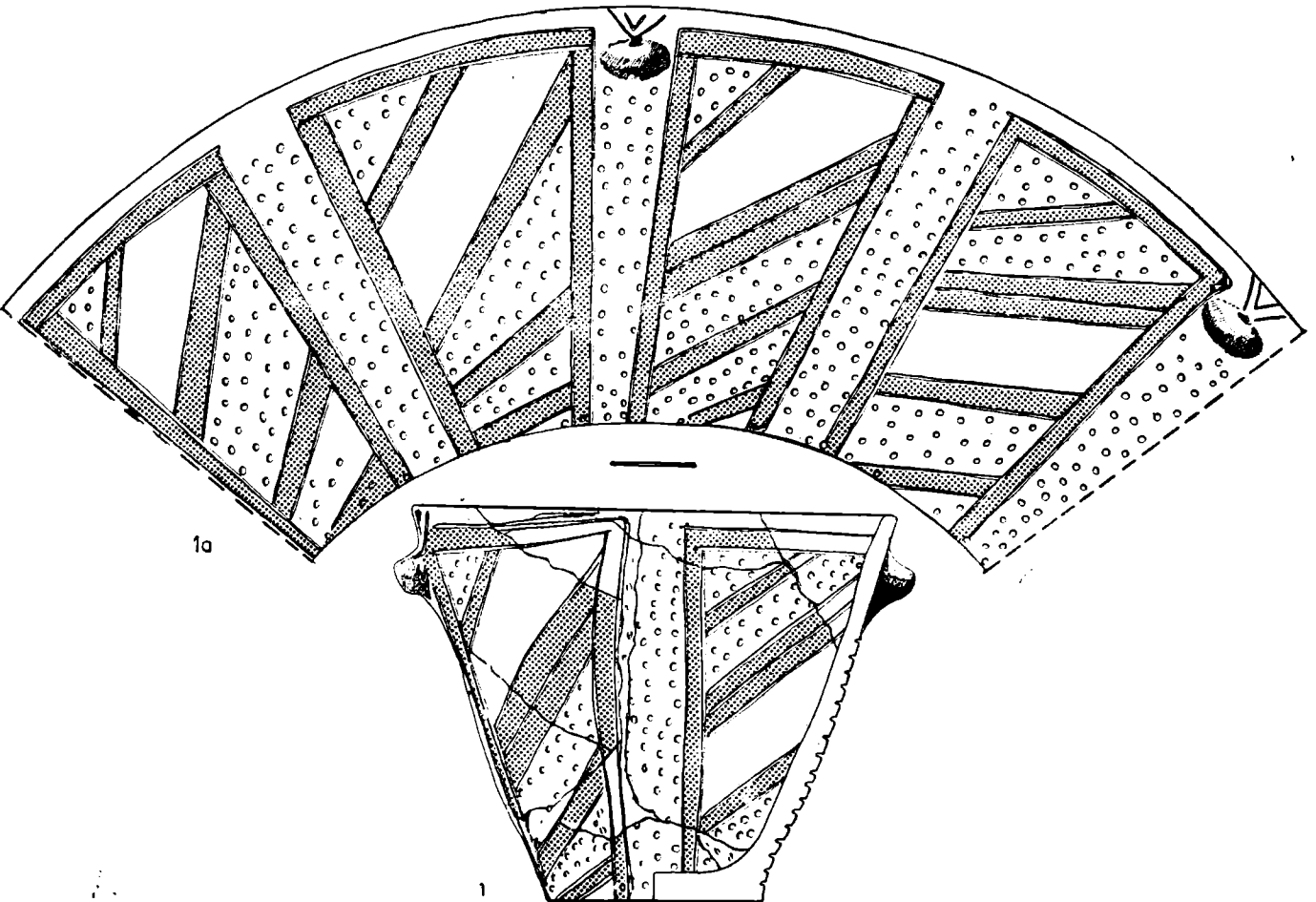
Pl. XLVIII. Ceramică descoperită în locuința nr. 4.

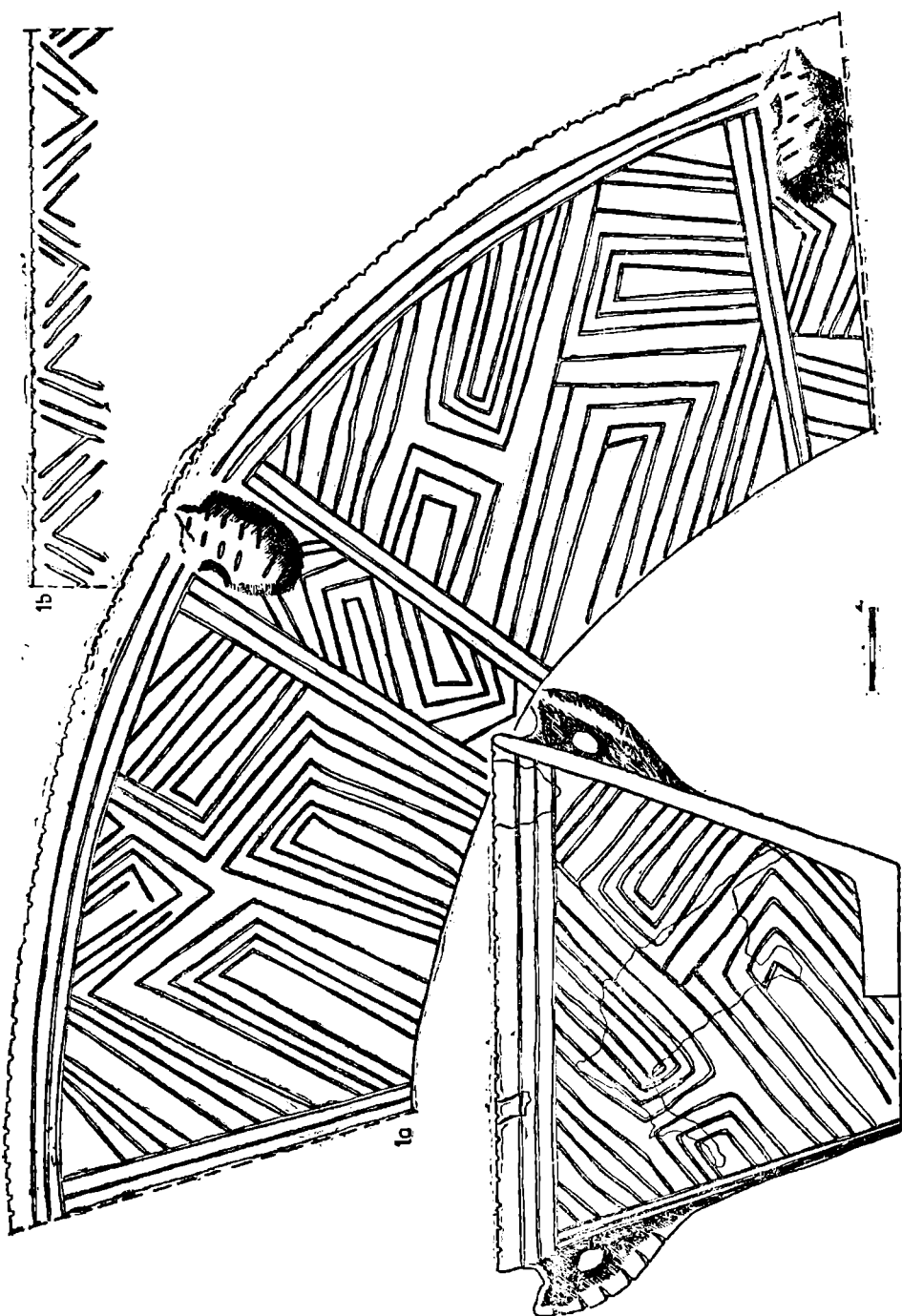
Pl. XLIX. Vas decorat în stil textil din locuința nr. 4.

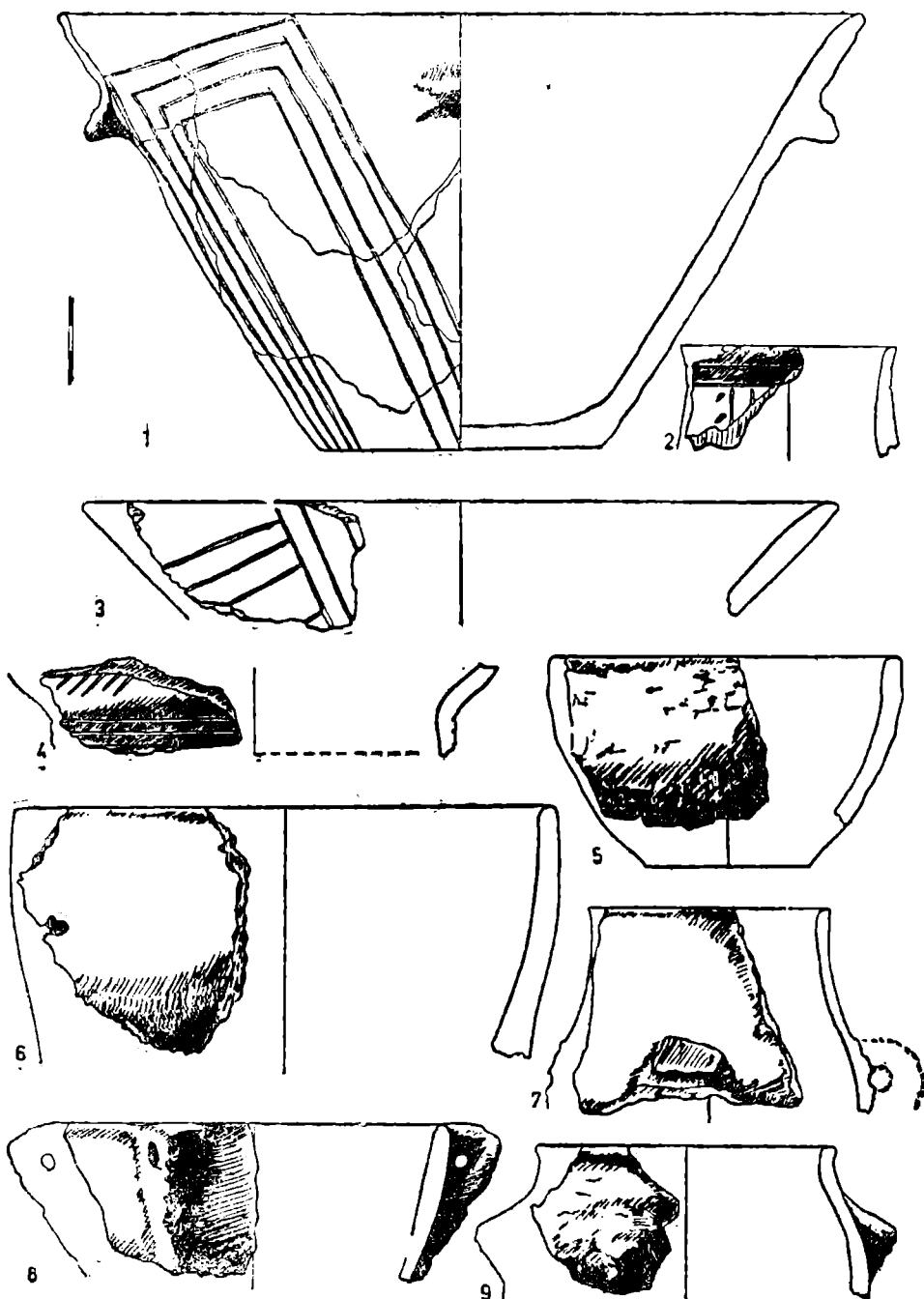
Pl. L. Ceramică descoperită în locuința nr. 6 (2—4) și stratul de cultură (5—9).

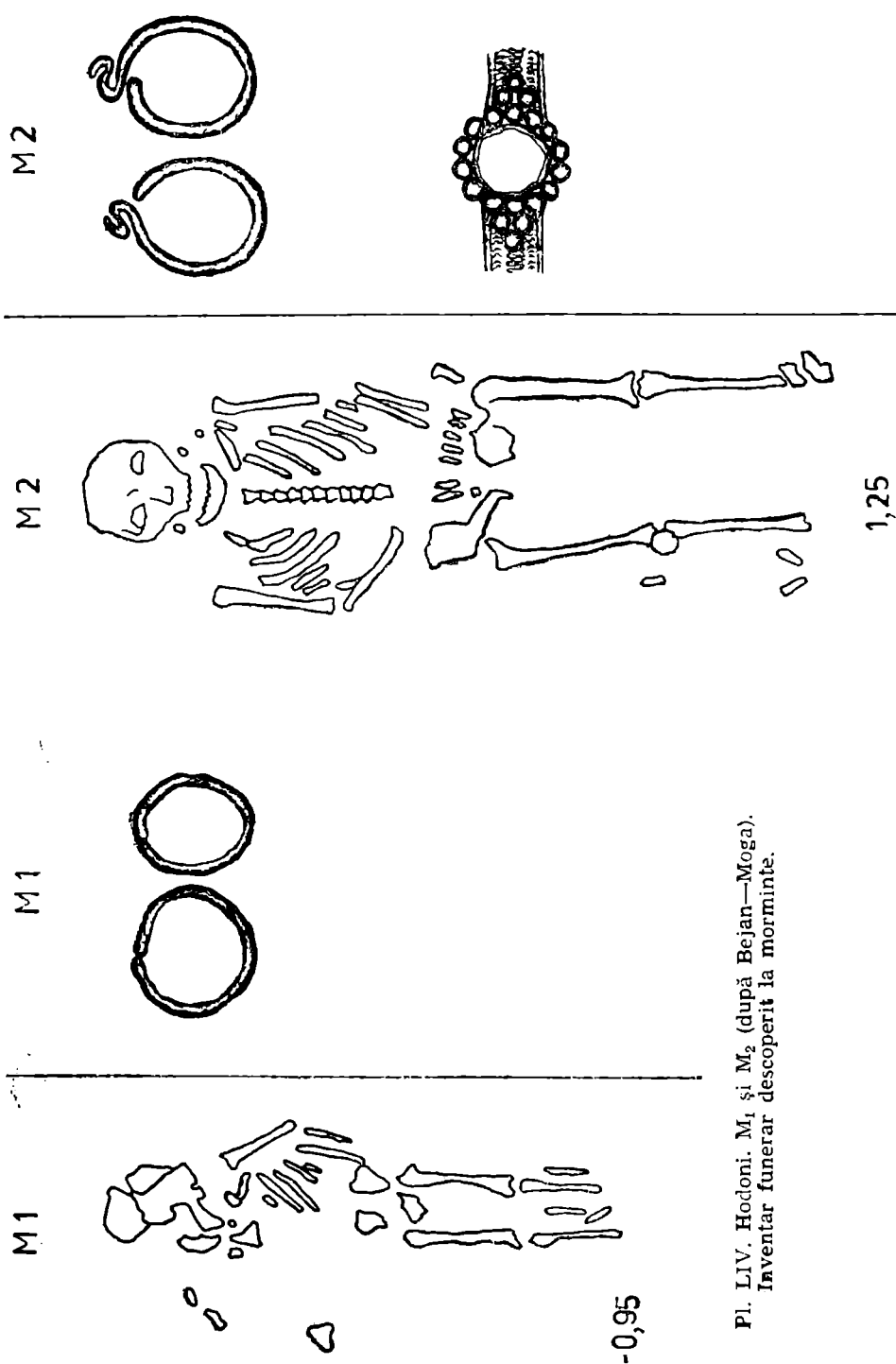
Pl. I.L. Vas descoperit în locuința nr. 5.

Pl. LII. Vas decorat în stil textil descoperit în locuința nr. 5.

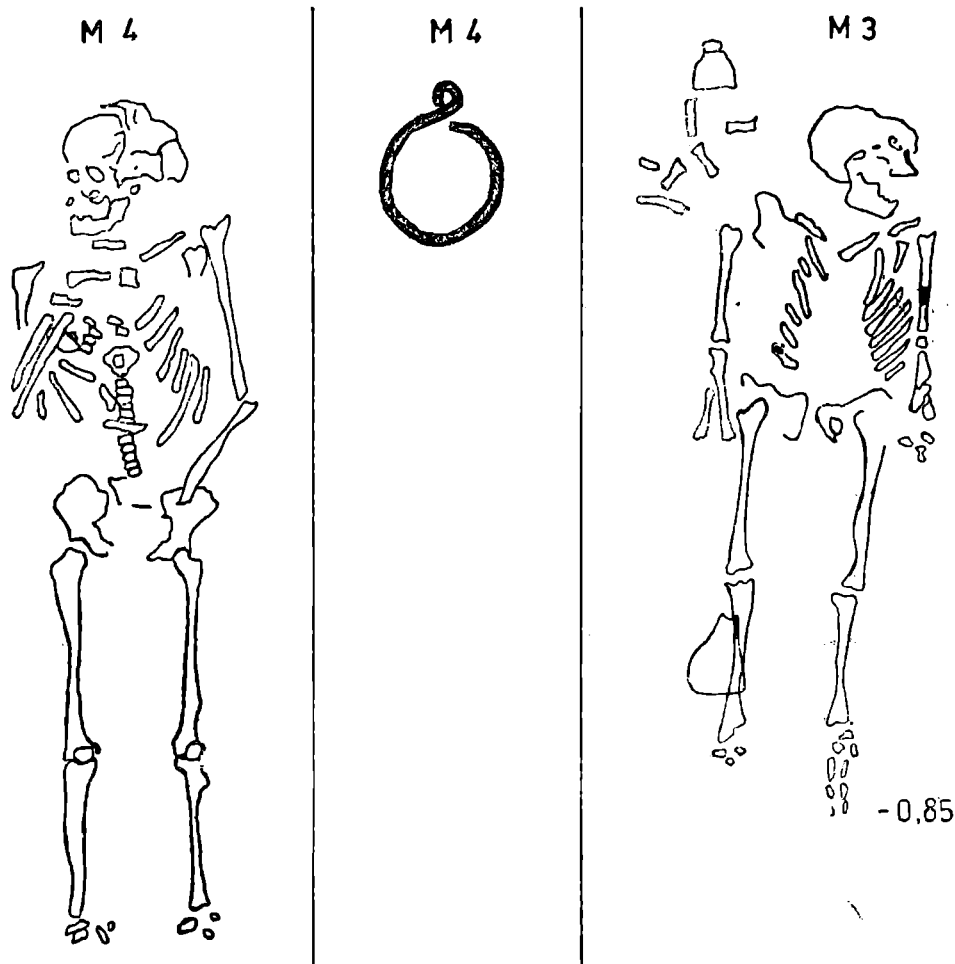

Pl. LIII. Ceramică descoperită în locuința nr. 7.

Pl. LIV. Hodoni. M₁ și M₂ (după Bejan—Moga).
Inventar funerar descoperit la morminte.

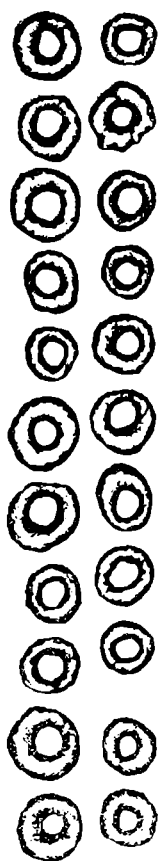

Pl. LV. Hodoni. M₄ și M₃ (după Bejan—Moga).

M 7

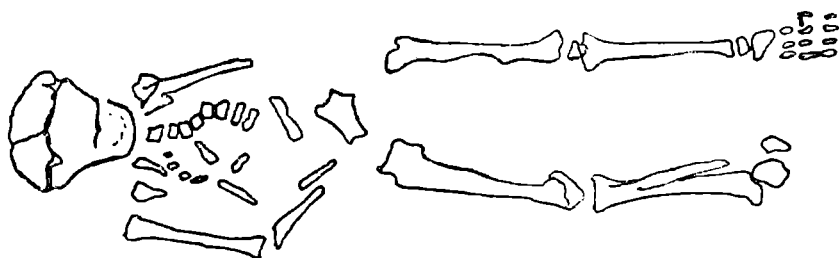

a.

b.

M 7

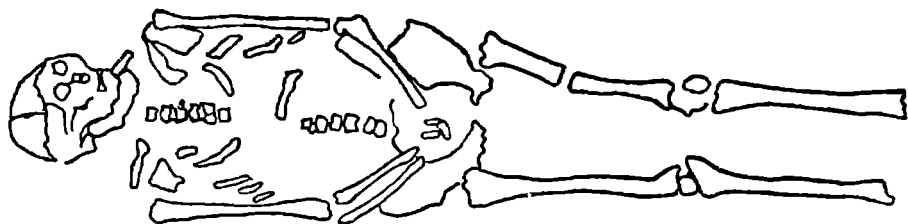

Pl. LVI. Hodoni. M, cu inventarul funerar.

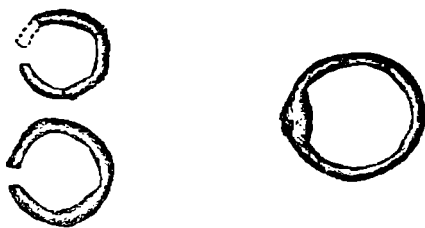
M 10

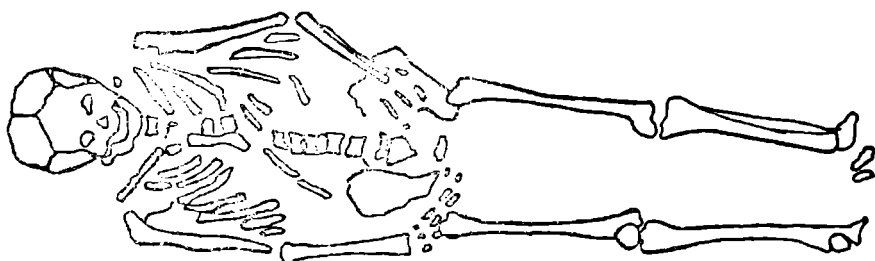
M 10

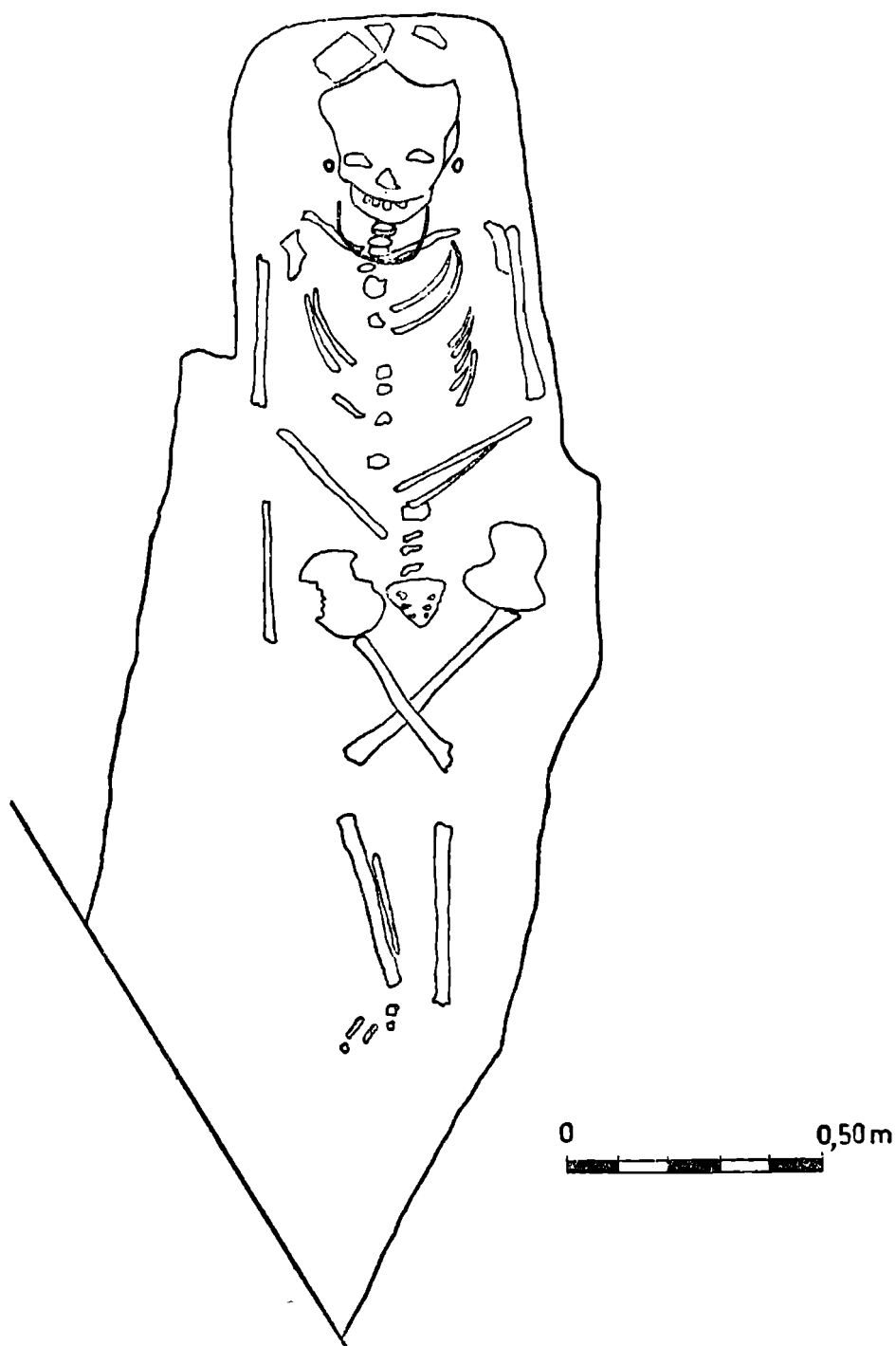

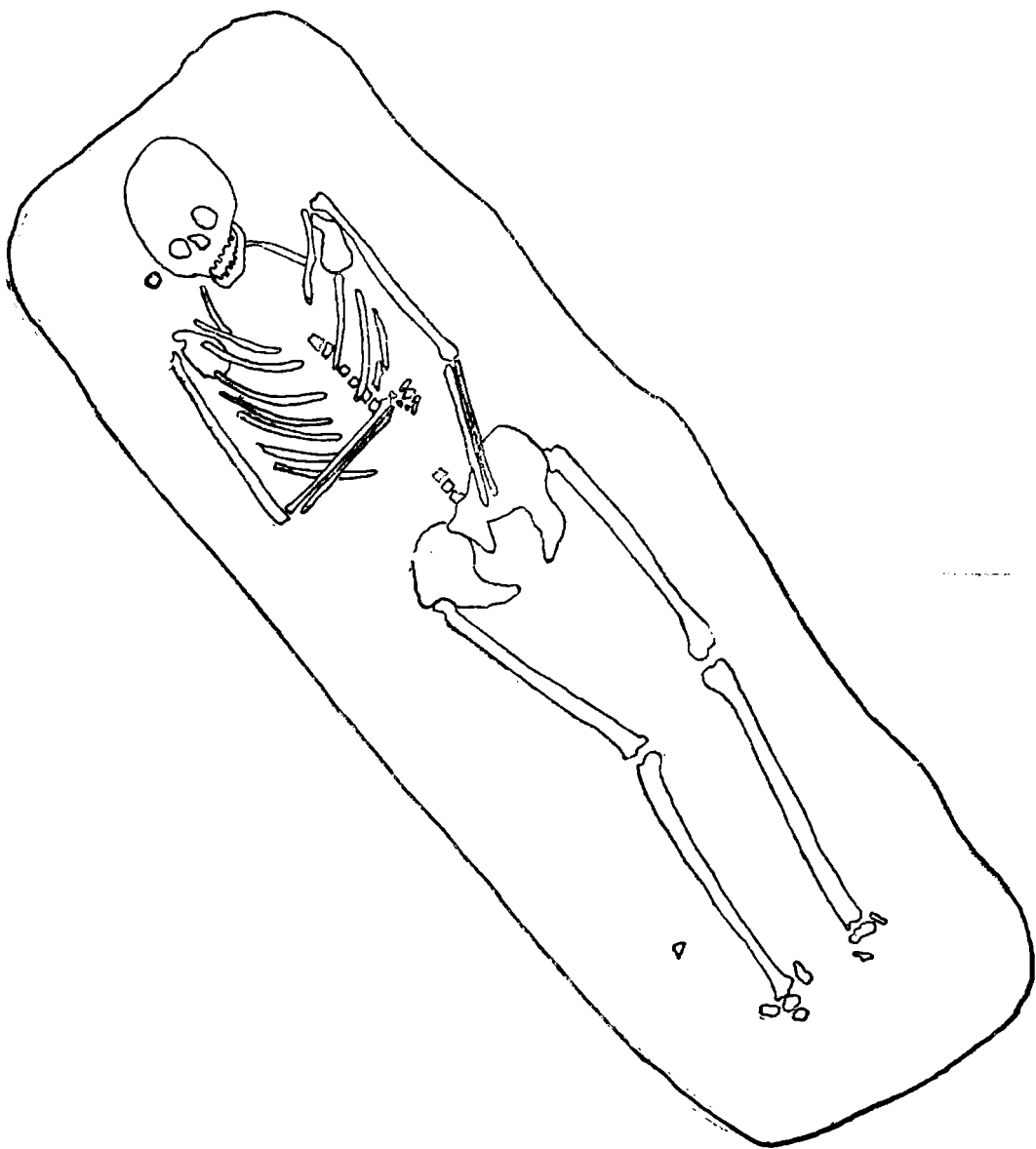
M 8

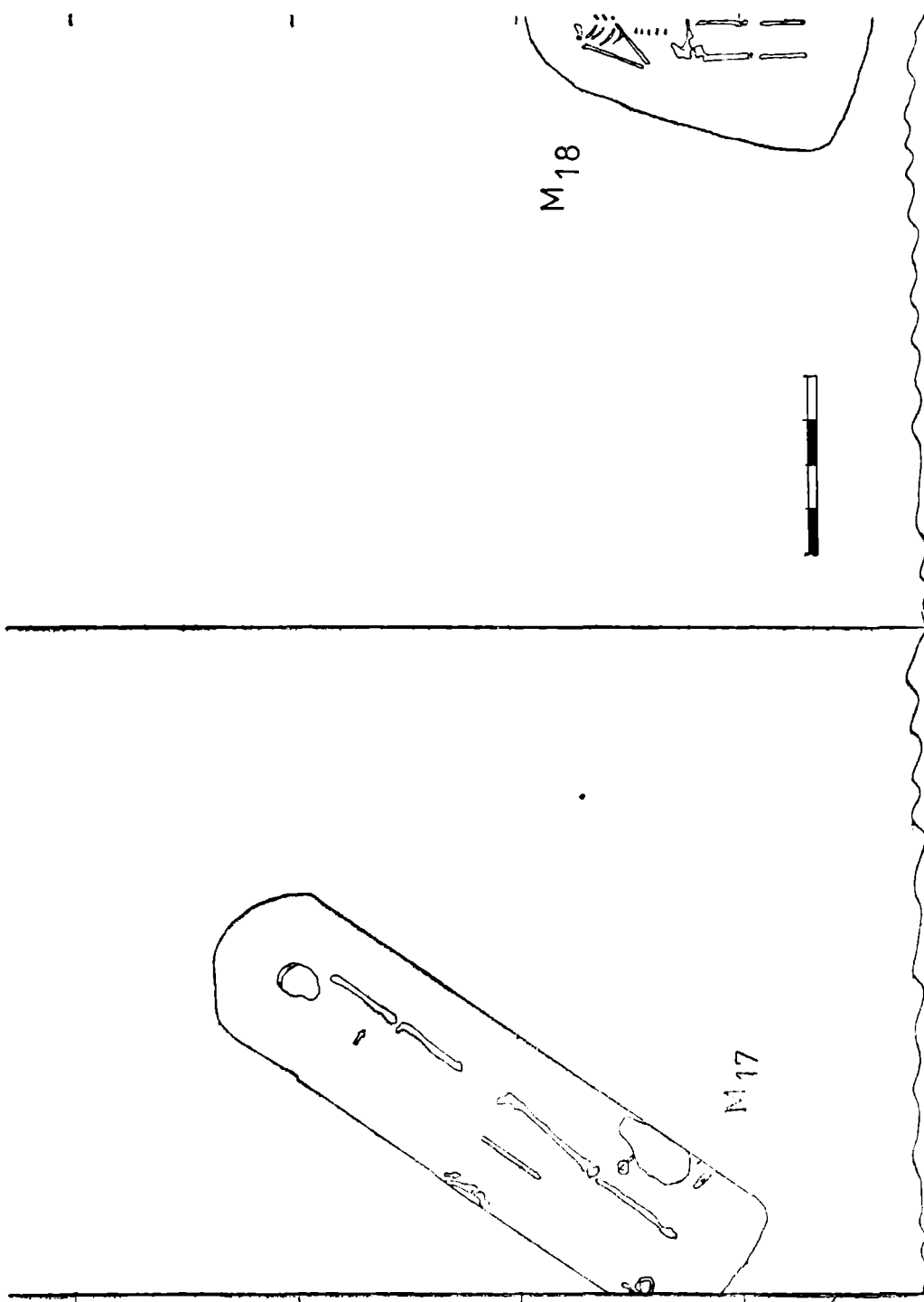
M 8

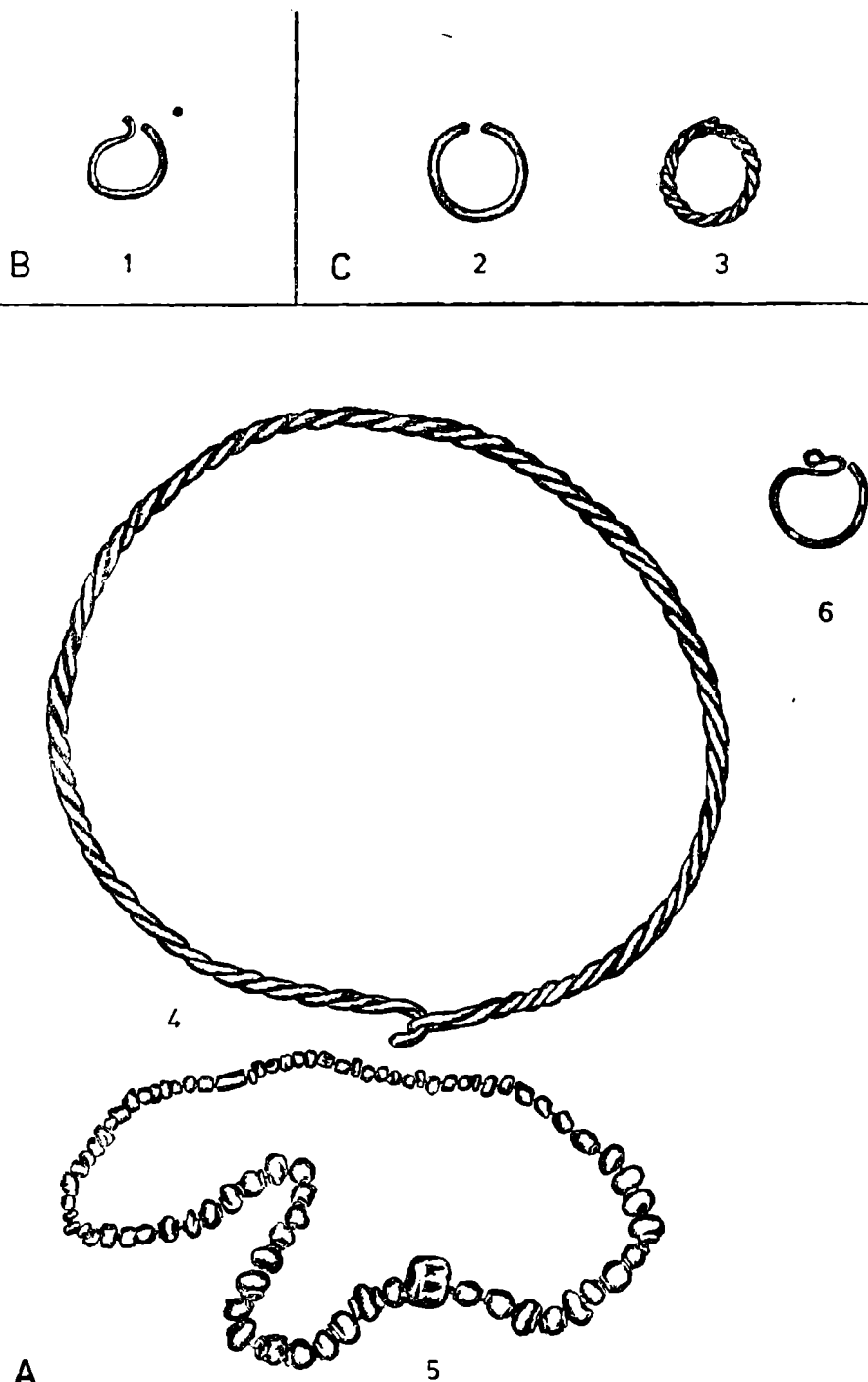

Pl. LVIII. Hodoni. M₁₁.

Pl. LIX. Hodoni. M₁₃.
<https://biblioteca-digitala.ro>

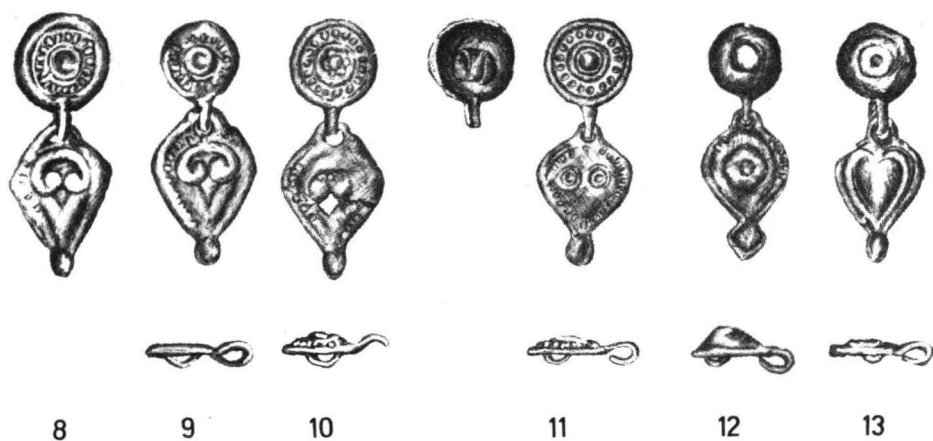
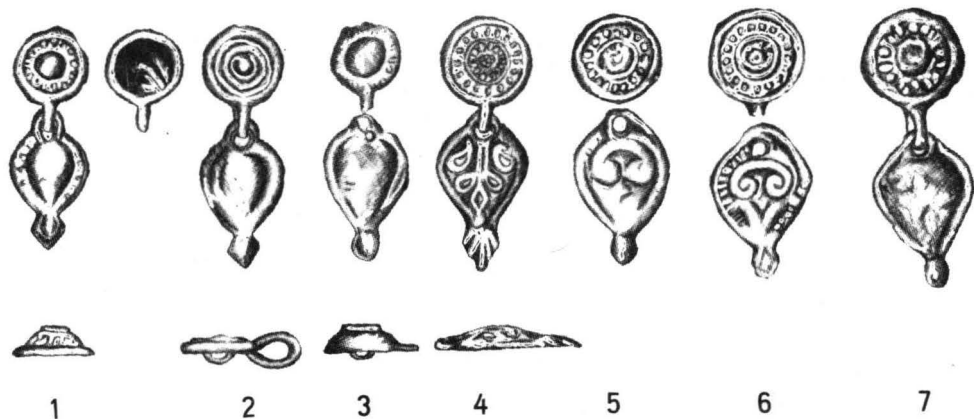
Pl. LX. Hodoni. M₁₇ și M₁₈.

Pl. LXI. Hodoni. Podoabe descoperite la morminte:
A. — M₁₄; B. — M₁₃; C. — M₁₅.

Pl. LXII. Hodoni. Pandantivi descoperiți la M₁₄.

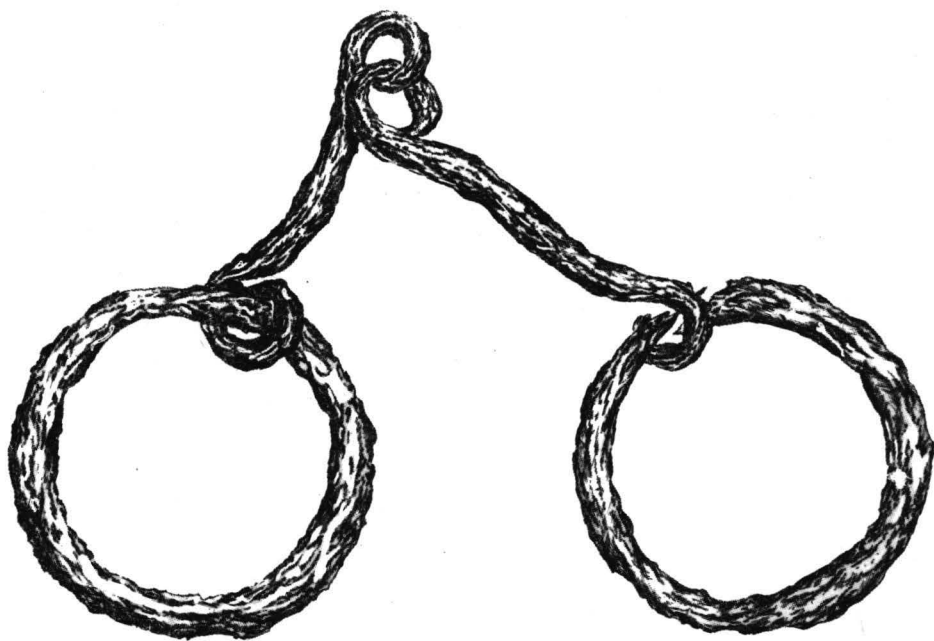
1

2

3

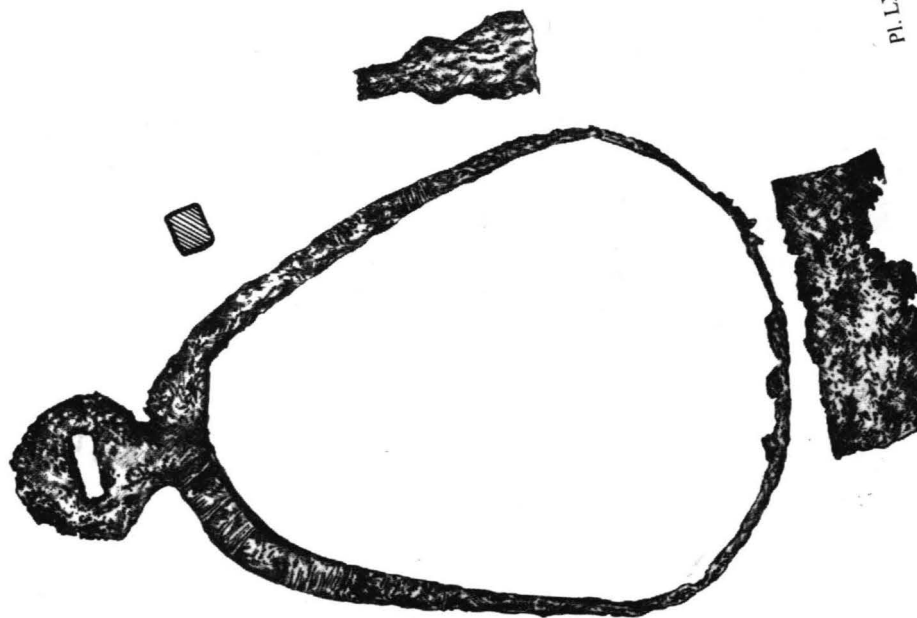
4

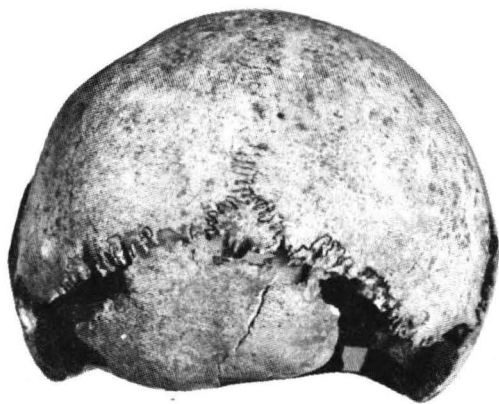

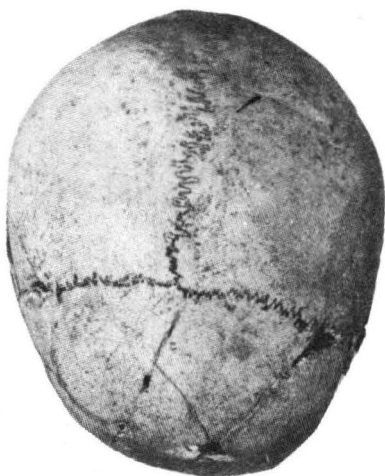
Pl. LXIII. Hodoni. M₁₇. Piese din inventarul funerar.

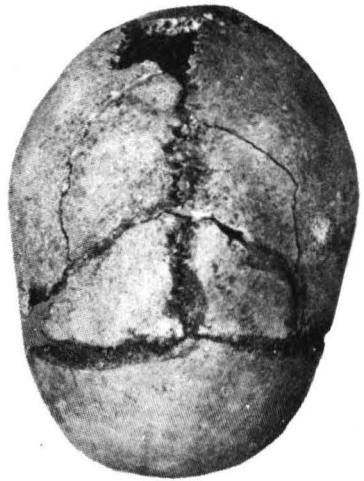
pl. LXIV. Hodoni. M₁₇. Scărițe de la șa.

Pl. LXVI. Hodoni. Craniul din M₃.

Pl. LXVII. Hodoni. Craniul din M₄.

Pl. LXVIII. Hodoni. Craniul din M₈.

